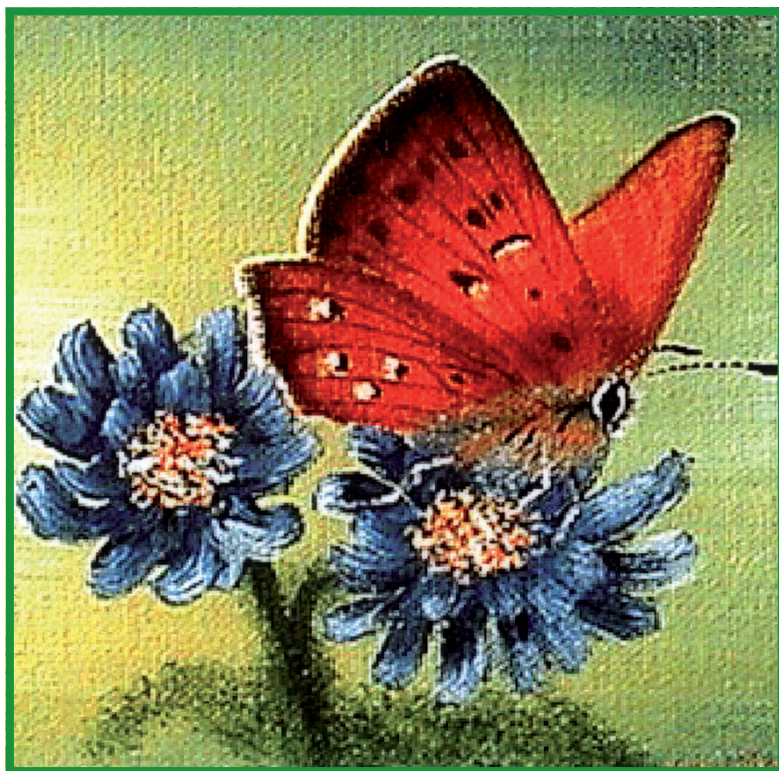

Literárna výchova

*pre 9. ročník základných škôl
a 4. ročník gymnázií
s osemročným štúdiom*

Autor: © Mgr. Daniela Petříková, 2011

Lektorovali: PaedDr. Renáta Somorová
Mgr. Daniela Baničová

Schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod č. 2011-18447/59978:4-919 zo dňa 15. decembra 2011 ako učebnicu Literárna výchova pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom. Schvaľovacia doložka má platnosť 5 rokov.

Vydavateľ: © VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec, 2011

Zodpovedný redaktor: Mgr. Katarína Mozolová
Obálka: Dana Matrtajová
Grafická úprava a sadzba: Dana Matrtajová
Ilustrácie: Ing. Eva Cihovičová
Tlač: VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec

Prvé vydanie, 2011
Náklad: 62 000 výtlačkov

Všetky práva vyhradené VKÚ, akciovej spoločnosti, Harmanec. Bez písomného povolenia VKÚ, akciovej spoločnosti, Harmanec akákoľvek mechanická, fotografická a elektronická reprodukcia alebo rozmnožovanie diela, ako i jeho časti, je zakázaná.

ISBN 978-80-8042-626-2

Ahoj, priatelia!

Beriete do rúk opäť učebnicu literárnej výchovy, ktorá by chcela byť vašim sprievodcom pri poznávaní literatúry v jej mnohých podobách.

Vaše literárne vedomosti sa za niekoľko rokov určite rozrástli a ja pevne verím, že ste si obľúbili niektoré literárne žánre, že z kníh čerpáte poučenie a zábavu, že ste v knihách našli svojho verného priateľa.

Určite ste zistili, že autori vám nielen otvárajú okná k novým poznatkom a vedomostiam, ale svojím umením vás vťahujú do sveta fantázie, dobrodružstiev, umožňujú vám prostredníctvom fantázie navštíviť iné storočia, ba dokonca aj iné svety.

Moderná doba prináša aj moderné technológie. So svojou priateľkou knihou sa môžete stretávať nielen v jej klasickej podobe, ale aj v digitalizovanej forme.

Je na vás, ktorá podoba vám viac vyhovuje, ktorú si vyberiete.

Tento školský rok uzavriete jednu etapu sekundárneho vzdelávania. To, čo ste sa dosiaľ naučili, využijete vo vašom ďalšom vzdelávaní. Výrok nemeckého spisovateľa Thomasa Manna som vybrala so zámerom, aby vám pri každom otvorení učebnice pripomenul, že v knihách nájdete odpovede na mnohé otázky, že sú to práve knihy, ktoré vás naštartujú na vašu zodpovednú úlohu do budúcnosti – vytvárať nový a krajší svet, v ktorom budú mať ľudia nádej, že ich život bude zmysluplný a šťastný. „Kto chce hýbať svetom, musí pohnúť najprv sám sebou“, povedal pred mnohými storočiami filozof Sokrates. Tento výrok nech sa stane vašim krédom a privedie vás k širokým a trvalým vedomostiam, ktoré zabezpečia splnenie vašej úlohy v budúcnosti.

Dúfam, že vám v tom pomôže aj táto učebnica. Spôsobom práce s literárnymi textami nadväzuje na učebnice z predchádzajúcich rokov. Obmedzený počet strán nedovolil vložiť do knihy aj galériu spisovateľov, ale som presvedčená o tom, že sa z vás stali zruční čitatelia, ktorí dokážu získavať informácie z rôznych zdrojov a tak si dopĺňať vedomosti. Rovnako predpokladám, že učebnica literárnej výchovy nie je jediným prameňom, z ktorého čerpáte pri poznávaní literatúry ako slovesného umenia.

Na vašej ceste za poznaním a krásou slova vám prajem veľa podnetných stretnutí s literatúrou a slovesným umením vôbec.

Poézia

1. Lyrická poézia

2. Epická poézia

Keď voda ľúbi
Nosí šaty z vln
Keď voda ľúbi
Svieti na ňu spln

A ľudom nosí
K brehom biely kvet
A ľudom nosí
Na zrkadle med

Celá je modrá
Plná zázrakov
Tá voda dobrá
Z jarných oblakov

Raz na nej zbadáš
Listy jesenné
A to čo hľadáš
Toho viac už niet

Odchádza voda
Tečie ktovie kam
A na breh padá
Oznam že si sám

Kamil Peteraj: Keď voda ľúbi

Samo Chalupka

Kráľohol'ská

Poznávanie literatúry v tomto školskom roku začneme s generáciou básnikov, ktorí našej poézii udellili základný impulz s cieľavedomým zameraním; impulz, ktorým sa malo Slovensko demokratizovať. Okolnosti a sily vtedajších pomerov boli však silnejšie, a tak zo snáh zostali iba zlomky. No ani táto skutočnosť neznižuje význam tejto generácie – štúrovskej básnickej generácie.

Štúrovci si veľmi cenili najmä ľudovú slovesnosť, čo sa prejavilo aj vo výbere žánrov.

Na Kráľovej holi
jasná vatra svieti,
okolo tej vatra
dvanásť hôrných detí.

Hoj, švarná to junač,
ako jeden, všetci:
valaška im v pästi,
karabín na pleci;

v opasku širokom
pekných pár pištolí,
také deti rastú
na Kráľovej holi. –

Nad Kráľovou hoľou
čierne mraky stali,
ten náš milý národ
v ťažkom nám je žiali.

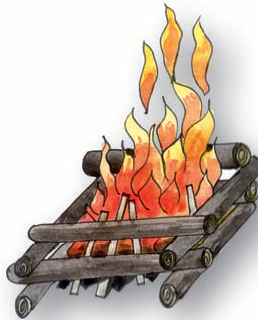
V tom našom národe
zle to tam, nedobre:
krivda za stôl sadla,
pravda u dvier žobre. –

Do Kráľovej holi
bijú hromy z neba:
Hoj, ktože zastane,
národ náš, za teba?

A ktože by zastal?
Nik, iba Boh a my:
Boh do krivdy hromom,
a junák guľami. –

Pod Kráľovou hoľou
jasné šíky stoja,
kráľ volá: Do zbroje!
ty rodinka moja!

Do zbroje! kto si syn
svojho rodu hodný:
abože mi zahyň,
abo buď slobodný.

Čítame, pracujeme s textom

1. Na koho básnik myslí, keď hovorí o „dvanástich hôrných deťoch“? Čo v texte básne symbolizuje Kráľova hoľa? Vysvetľujte, zdôvodňujte na základe toho, čo už viete o štúrovských básnikoch a ich tvorbe (z úvodu, z predchádzajúcich rokov, z dejepisu). Na základe vlastných pocitov a vašich vedomostí skúste sformulovať hlavnú myšlienku.
2. Zamyslite sa nad posledným štvorverším a dajte ho do súvislosti s úvodnými slovami o tvorbe štúrovských básnikov a so známymi veršami *Mor ho*. Vytvorte poučenie, komentujte, zdôvodňujte.

Pátrame, riešime úlohy

1. Zaradte báseň k náležitému literárnemu druhu, charakterizujte ju podľa hrdinu, témy a podľa prístupu autora k realite.
2. Vyhľadajte a prečítajte verše, ktoré potvrdzujú, že štúrovci vychádzali z ľudovej slovesnosti.
3. Vyhľadajte najkrajšie prívlastky, ktoré autor používa, snažte sa ich zapamätať. Pomenujte básnický umelecký prostriedok: „krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre“ a súčasne vysvetľujte aj význam ďalších obrazných pomenovaní v nadväznosti na hlavnú myšlienku básne.
4. Všímajte si aj ostatné formálne znaky básne (počet veršov v strofe, počet slabík vo verši, rým). Môžeme povedať, že verš je jednou vetou (prípadne jednou časťou) súvetia? Spočítajte slabiky v jednotlivých veršoch, zaradte báseň k známemu veršovému systému. K akému záveru ste dospeli?

Zistili ste,

- > že báseň nesie znaky lyrickej poézie.
- > že tematicky sa vyjadruje k spoločenskej situácii.
- > že stavbou verša, rytmom a rýmom sa približuje k ľudovej slovesnosti.

Janko Kráľ

Duma bratislavská

Ten prešporský¹ zámok pekný murovaný –
 čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,
 čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj²:
 ako pekne tečie ten povestný Dunaj.
 Tí nádherní páni pilnú radu majú,
 že oni povestný Dunaj zahatajú;
 a tie naše Tatry zďaleka sa smejú:
 „Zahatajte, páni, keď máte nádej!“

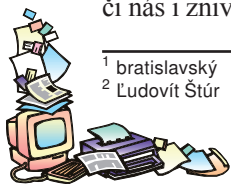
Zrekli sa tí páni na chlapcov junákov,
 a čo by tí páni zedli tisíc zrakov!
 „A čože vy, páni, čože máte s nami?“
 Skočili na nohy chlapi pod Tatrami.
 „Hej, chlapi slovenskí, nič sa my nebojme,
 len my v našich Tatrách ak’ tie Tatry stojme.
 Nič sa my nebojme, keď sme telo jedno,
 či nás i znivočia – ved’ padneme vedno!“

Nenivočia, netnú, nerúbu, nekolú,
 ale srdce berú slovenskému kolu;
 všetko tak nechali, ale srdce vzali,
 prešporskí šuhaji na ľade ostali.
 Prešporskí šuhaji plačú na rok nový,
 vytínajú kriček, pekný kalinový,
 vytínajú kriček s koreňmi zo zeme:
 „Akože my potom, siroty, budeme!“
 Vyzváňali zvony v štyri sveta strany,
 keď bránami išli prešporskí kompáni³.
 „Ej, páni na zámku, to vy dobre vedzte,
 keď ste jadro vzali, škrupinu si zedzte!
 Bodaj ste, aby ste pokoja nemali,
 keď ste nám jedinú potešenie vzali!
 Bodaj ste, aby ste tak v svete schodili,
 ako ste sa za nás v kostole modlili!
 Málo nás je, málo, ale nič je preto,
 bez sto lastovičiek bude ešte leto!

¹ bratislavský

² Ľudovít Štúr

³ študenti na lýceu

Povedali mnohí, že pôjdu za nami,
a teraz po kútoch nôŕa so svrčkami.
Keď nôŕa, nech nôŕa – bodaj vynôtili,
by tí páni zedli, čo si navarili;
by tí páni znali, dobre pamätali,
keď chlapci slovenskí Prešporok nechali!⁴

Ten prešporský zámok pekný murovaný –
čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,
čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj,
ako pekne tečie ten povestný Dunaj.
Hľadá aj pán Mátal⁴, čo ten Dunaj hatal
a ten letí skokmi ak' pred tisíc rokmi.
A tie naše Tatry zd'aleka sa smejú:
„Zahatajte, páni, keď máte nádeju!“

Z knihy Slobodienka moja

Čítame, pracujeme s textom

1. Spomeňte si, čo viete z dejepisu o udalostiach, ktoré predchádzali napísaniu básne (odvolanie Ľudovíta Štúra z jeho postu na bratislavskom lýceu). Skúste vysvetliť, ako súvisí obsah básne s jej názvom.
2. Koho predstavujú chlapci – junáci? Hľadajte ďalšie epitetá, ktoré sa vzťahujú na prívržencov Ľudovíta Štúra.
3. Autor Ľudovíta Štúra nepomenúva priamo, ale obrazne, napr. *jediné potešenie, záhorský šuhaj*. Nájdite a vysvetlite tieto a aj ďalšie obrazné vyjadrenia, ktoré sa týkajú jeho osoby.
4. Pri práci s textom si všímajte, ktoré umelecké obrazy symbolizujú silu nášho národa. Vychádzajte z ťažiskovej myšlienky básne, pokúste sa na základe vlastného vnímania, zážitku z básne vydedukovať a sformulovať záver o ideovom zámere básnika, o forme básne a forme, ktorou realizoval svoje myšlienky.
5. Časť básne – podľa vlastného výberu – sa naučte prednášať. Zdôvodnite, prečo ste si vybrali práve túto časť.

Pátrame, riešime úlohy

1. Vysvetlite slovné spojenie „a tie naše Tatry zd'aleka sa smejú“, označte ho správnym literárnym termínom. Hľadajte ďalšie slová, slovné spojenia, verše, ktoré vytvárajú tento umelecký básnický prostriedok. Prečítajte strofu, ktorá vás najviac upútala, určte v nej rým.
2. Akým spôsobom básnik povzbudzuje slovenských študentov a súčasne vyslovuje presvedčenie, že boj za národnú a sociálnu slobodu už nemožno zastaviť? Súhlasíte s ním, alebo máte iný názor? Vyhľadajte a prečítajte verše, ktoré sú plnohodnotnými nositeľmi tejto myšlienky.

Tvoríme

1. V krátkom zamyslení sformulujte niekoľko viet, v ktorých vyslovíte svoj postoj, názor na potrebu boja za národnú a sociálnu slobodu.

⁴ posmešné meno člena komisie, ktorá odvolala Štúra

Bude vás zaujímať

Janko Kráľ bol najrevolučnejší z básnikov – romantikov, predstaviteľ radikálne-demokratického štúrovského národnoslobodzovacieho krídla a najradikálnejší zo slovenských povstalcov. „Načo som ja jeden živý medzi mŕtvych na svet prišiel“... napísal o sebe v jednej svojej básni. Roku 1844 opúšťa spolu s Franciscim (a s ďalšími) bratislavské evanjelické lýceum na protest proti zosadeniu Ľ. Štúra z profesúry (píše Dumu bratislavskú), ale nepokračuje v štúdiách v Levoči tak ako ostatní protestujúci študenti. Na verejnosti sa objavuje až v čase revolúcie – v marci 1848, keď po odhlasovaní zákonov o zrušení poddanstva spolu s učiteľom Jánom Rotaridesom chodí v Honte na čele zástupu sedliakov z dediny do dediny, aby „zvestoval ľudu, že je slobodný, že polia, lesy a lúky patria jemu, že slovenčina bude uvedená do všetkých svojich práv...“, a pritom páli listiny o poddanských povinnostiach. Za revolučnú agitáciu bol deväť mesiacov väznený v Šahách a v Budapešti, po prepustení v marci 1849 organizoval v Liptovskom Mikuláši vlastný dobrovoľnícky oddiel, za čo ho znovu na krátky čas uväznili. Po opätovnom prepustení pôsobil v slovenskom dobrovoľníckom zbore v hodnosti kapitána. Po rozpustení slovenských dobrovoľníkov nastúpil v decembri roku 1849 na miesto vládneho komisára v Balážskych Ďarmotách.

Po revolúcii sa básnicky odmlčal, znovu sa ozval až roku 1861 básňou Duma slovenská, ktorou privítal Svätomartinské zhromaždenie. Po častom prekladaní z miesta na miesto (Čadca, Martin, Kláštor pod Znievom) a prepustení zo štátnych služieb (1867) zomiera v roku 1876 na týfus v Zlatých Moravciach. Jeho básnické dielo malo a má veľký vplyv aj na modernú slovenskú poéziu.

Z knihy *Slobodienka moja*

Andrej Sládkovič

Nehaňte ľud môj

S Andrejom Sládkovičom ste sa zoznámili v predchádzajúcom školskom roku. Už viete, že je významným predstaviteľom štúrovskej básnickej generácie. Vo svojej poézii sa však vyjadruje aj k dobe, v ktorej žil, k postaveniu slovenského národa.

Nehaňte ľud môj, že je ľud mladý,
klebetárski posmievači!
V mladom sa veku ide do vlády,
starému sila nestačí;
keď predkov nemal – a či ich nemal,
ktorí prežili čas zlatý?
čo bys' sa mu ty zato posmieval?
Na potomkov on bohatý.

Nehaňte ľud môj, že nemá dejov
slávy svojej minulej sklad;
on ešte peknu skvitne nádejou,
budúcnosť má jeho poklad:
Počuješ bájne hlasy povestí⁶?
Hovoria tie, keď čas čuší,
zázračný z nich on svet má vyviesti,
budúci svet v nich on tuší.

Nehaňte ľud môj, slepí sudcovia,
že ľud môj je len ľud sprostý;
často sú múdri hlúpi ľudkovia
dľa súdu svetskej múdrosti:
Počuješ? Spieva slovenské pole,
spievanky zrodia Homérov⁶;
len ľúbosť útlu spievajú hole,
no budú aj bohatierov. –

Nehaňte ľud môj, ústa nečisté,
že odhodok⁷ on je hlúpy;
múdrost'ou jeho vykúpení ste
a ešte vás raz vykúpi!
Či nepočuješ slová rozumné,
čo deň po dni opakuje?
Večné v nich pravdy, hlboké, umné;
ten ľud vedu si hotuje⁸.

⁵ obrazne: slávna minulosť

⁶ staroveký grécky básnik

⁷ vyvrh, odvrhnutý človek

⁸ pripravovať, chystať

Nehaňte ľud môj, že je len malý,
že nevládne celým svetom.
Kde telo ducha k zemi nevalí,
tam duch lieta ľahším letom.
Na helénsky⁹ že ľud si spomnite –
duch si svet vlastný utvorí;
čí v žaludi hôr zárod vidíte?
Nie! – no vid'te dubísk hory!

Nehaňte ľud môj, že je chudobný,
že kraj biedny, smetisko má;
to je blud! má svet sebe podobný,
má hory, rieky, zlato má! –
A keď by nemal? – ale má hlavy,
ma obchodu silný zárod. –
Ale či sú čriedy a bravy
a koniarne komus' národ?

Nehaňte ľud môj, že je ľud tichý,
že rád trpí, že je slabý; –
pravda, surovej on nemá pýchy,
nie je v zápasoch pochabý.
Vy to neviete, že duch národov
práve takú povahu má:
keď má vystúpiť s činnou slobodou,
najprv ticho myslí, dumá. –

Nehaňte ľud môj, že úcty nemá,
že ľud môj je potupený. –
Slávnejšie ešte svet tupí plemä,
nuž kto je tam zhanobený? –
Ach, zlé sú časy! na všetky strany
svet žertvuje bohom zlatým. –
Ale nechaj mi národ bez hany;
národ patrí k veciam svätým!

Pieseň večne mladá (Výber zo štúrovskej poézie)

Čítame, pracujeme s textom

1. Prečítajte si báseň najprv potichu. Zamyslite sa nad tým, aké pocity a myšlienky vo vás vyvoláva a porovnajte ich s tými, ktoré ste mali pri čítaní básne Janka Kráľa *Duma bratislavská*. Ktorá idea spája básne oboch autorov?
2. V akej úlohe vystupuje básnik? Hľadajte prívlastky, ktoré dávajú neprajníci slovenskému ľudu, a súčasne tie, ktorými básnik tvrdí niečo iné. Na základe vlastného hodnotenia sa ich pokúste vysvetliť podrobnejšie.

Pátrame, riešime úlohy

1. So správnou intonáciou prečítajte opytovacie vety v jednotlivých veršoch. Potrebujú odpoveď alebo ju nájdete v básni? Kto odpovedá na otázky? Skúste utvoriť poučenie o tomto umeleckom prostriedku.

⁹ starogrécky

2. Hľadajte a vyslovte odpoveď na otázku, v čom sa odlišuje „sládkovičovský“ pohľad na skutočnosť a jeho vyjadrenie v básni od iných štúrovských básnikov, najmä však od Janka Kráľa.

Tvoríme

1. Pracujte v dvojiciach v úlohách žalobcu a obhajcu. Žalobca bude čítať verše, ktoré „vkladá“ básnik do úst neprajníkom, obhajca bude vystupovať v úlohe básnika. V priebehu čítania alebo voľnejšieho prerozprávania textu sa vyjadrujte aj neverbálnymi spôsobmi (mimikou, gestikuláciou).

Zistili ste,

- že autor sa vyjadruje k vážnym spoločenským problémom.
- že k stvárneniu reality pristupuje cez úvahu – reflexiu.
- že využíva básnickú otázku.

Budeme si pamätať

Poéziou autori vyslovovali svoje myšlienky, pocity, nálady, ale vyjadrovali sa aj k veľmi vážnym spoločenským problémom a udalostiam. Lyrické básne, ktoré nesú tieto znaky, nazývame **spoločenskou lyrikou**.

Bude vás zaujímať

„Najsladší“ z našich romantikov, básnik energie lásky a pozitívnych ľudských citov. Energiu nešťastnej lásky k Maríne Pišlovej, ktorá dala prednosť zabezpečenému životu s perníkárom, premenil na nádhernú poéziu básnickej skladby Marína (1846). Skladba Marína, ktorá vyšla iba tri roky po uzákonení spisovnej slovenčiny, sa stala rukolapným dôkazom, že nová slovenčina sa osvedčila aj ako jazyk umenia, schopný zobrazit' celé spektrum citov, myšlienok a javov v ich najjemnejších odtieňoch. Stala sa jazykom, ktorý obnovil plodné spojenie so slovenskou skutočnosťou.

Podobne ako väčšina štúrovcov aj Sládkovič bol evanjelickým kňazom (Hrochof, Radvaň), aj on – dnes by sme mohli povedať – absolvoval študijný pobyt na univerzite v Halle, kde sa zoznámil s Heglovou filozofiou a hlbšie vnikol do európskej kultúry. Po Maríne vydal lyrickoepickú skladbu Detvan (napísanú roku 1846, vydanú roku 1853). Hlavné postavy skladby sú Martin a Elena, ktorých láske sa kladú rôzne prekážky, vyvolané Martinovou odvahou, temperamentom a Eleninou krásou. Sládkovič bol aj prekladateľom z diel Voltaira, Racina, Goetheho a Chomiakova.

Od mája 1856 až do svojej smrti pôsobil ako evanjelický kňaz v Radvani nad Hronom. Umrel vo veku 52 rokov.

Z knihy Slobodienka moja

Janko Král

Orol

(Úryvky)

Vyletel orol ponad zem vysoko –
zem sa mu traťí, temer ju nevidieť.
Nehľadí na ňu – načože by hľadel:
má on pred sebou celkom inakší svet!
Načo by hľadel? Dolu on nezíde,
čo hnedky¹⁰ búrka, čo hned' orkán príde!

• • •
Môj synak drahý, moje potešenie,
ak to uznávaš, že som ti ja mati,
prijmi poradu¹¹? – ktože ti ju môže,
ak len nie tvoja vlastná mater dati –
prijmi poradu: ďaleko sa nepusť,
na širom poli prítulky nenájdeš;

• • •
Mat' moja drahá, môj všetok zlatý svet,
uznávam tvoju materinskú radu:
milý je domček, milá je rodina,
v cudzine žiadnej prítulky nedadú¹²;
doma je pokoj, v svete búrky budú –
ale darmo je: kto proti osudu?

• • •
Zafúkol vietor ponad háj zelený,
kníše sa javor ponad brezy, bory,
kníše sa, kníše, chýli sa ľahučko,
háj u tichému orol' prehovorí:
Milý tvoj pokoj, hájiček zelený!
Každá halúzka s mocami divnými,
keď šumie, šumie, prebúdzá dumania,
ktoré zahasli s časami dávnymi;
šumie, nešumie – tak je srdcu milo,
ak by sa dačo ale ako snilo.
Oj, zeleň, zeleň, hájiček zelený!
Okolo mňa sa chmáry čierne vijú,
znad mňa, spopod mňa hromy vyvierajú,
ja letím, letím, kým ma nezabijú.
Ja strechy nemám, ja kde sadnúť nemám,
hrom mi ukáže miesto, kde ležať mám.
Okolo mňa sa chmáry, hromy vijú,
ja letím, letím, kým ma nezabijú...

Janko Král – Výber z tvorby (Zlatý fond slovenskej literatúry)

¹⁰ hned'

¹¹ rada

¹² nedajú prítúlenie, nepritúlia, neobjímu (arch.)

Čítame, pracujeme s textom

1. Niekoľkými vetami vyjadrite svoje bezprostredné pocity z básne. Charakterizujte vzťah básnika k domovu podľa veršov, v ktorých opisuje svoju vlasť, svoj domov. Nájdite odpoveď na otázku, koho predstavuje v básni orol, aký „celkom inakší svet“ videl, keď vzlietol „ponad svet vysoko“.
2. Vysvetlite myšlienku: „doma je pokoj, v svete búrky budú“. Ako nazývame v literatúre tento umelecký jazykový prostriedok?

Pátrame, riešime úlohy

1. Prečítajte verše, v ktorých matka prosí syna, aby ju neopúšťal a neodchádzal do sveta. Ako básnik vysvetľuje svoje rozhodnutie (sústredte sa na verš: „ale darmo je: kto proti osudu?“)? Uvažujte, či tieto slová majú z historického pohľadu aj druhotný významový plán (boj za národnú svojbytnosť). V tomto duchu vysvetlite aj slovné spojenia: „chmáry čierne víjú“, „hromy vyvierajú“.
2. Ľudovít Štúr a skupina básnikov okolo neho uznávali ako vzor pre svoju literárnu tvorbu ľudovú slovesnosť, najmä ľudové piesne. Ako sa táto skutočnosť odráža priamo v texte básne *Orol* Janka Kráľa? Hľadajte slová, slovné spojenia, ktoré sú charakteristické pre ľudovú tvorbu a pomenujte ich správnym literárnym termínom.
3. Zamyslite sa nad obsahom básne a snažte sa v nej nájsť okrem hlavnej myšlienky pohnútky básnika, ktoré ho viedli k napísaniu básne. Porozmýšľajte, či v básni autor len konštatuje určitú skutočnosť, alebo uvažuje, zamýšľa sa nad určitými udalosťami, nad realitou života v konkrétnej dobe. Sformulujte výpoveď, ktorá bude obsahovať určité poučenie.
4. Vyhľadajte v synonymickom slovníku heslo *úvaha*. Ktorá z ponúkaných možností najlepšie vystihne význam tohto slova? Použite najvhodnejší význam slova v poučení.

Zistili ste,

- že slovo *úvaha* pre potreby literárneho vzdelávania najlepšie vystihuje slovo *reflexia*.

Budeme si pamätať

Reflexívna lyrika je taká podoba lyrickej básne, v ktorej básnik uvažuje, zamýšľa sa nad tým, čo sa ho bezprostredne dotýka, čo ho trápi. Môžu to byť úvahy o citových problémoch, ale aj o udalostiach v spoločnosti, v ktorej žije a pracuje a ktoré sa ho rovnako citovo dotýkajú. A to už je **spoločenská lyrika**.

Adam Mickiewicz

Óda na mladosť

Obdobie literárneho romantizmu v Poľsku je spojené, podobne ako v iných európskych krajinách, s bojom za národnú samostatnosť. Jeho duchovným vodcom sa stal básnik Adam Mickiewicz. Idey tohto obdobia vyjadril v básni **Óda na mladosť**, ktorá ovplyvnila aj štúrovských básnikov.

Bez ducha, bez srdca – to len kostry ľudí!
 Ó, mladosť, daj nám krídla!
 Nech vzletím ponad mŕtvym svetom,
 nech rajskej svet ma zvláda,
 kde zápal divý budí,
 novosti striasa kvetom
 a šatí nádeje v zlaté maľovidlá!
 Nech, kto už vek má krytý mrakom,
 zbrázdnené čelo chýliac k zemi,
 kol zrie len také sveta lemy,
 jak zakresľuje tupým zrakom.

Ó, mladosť, ty však nad obzory
 vzlietať a slnka okom žhavým
 svetami až nad priestory
 penikni krídlom švihotavým!

Pozri tam: okruh, vo večných hmlách tiem
 hnosoty zaplavený vodou,
 to je zem!

Hľa, v mŕtvolnom tom kale, špine
 plaz kýsi pláva v škarupine:
 sám si je plavcom, veslom, loďou!
 A po živočkoch sľediac hmýrivého plazu,
 raz dvíha sa, raz v hĺbky norí,
 hneď bez vlny, hneď vospolnosť s ňou tvorí...
 vtom, bublina by, rozpučil sa zrazu!
 Nik neznal jeho žitie, posiel ako hlísta;
 to egoista!

Ó, mladosť, nektár tvojho života
 dovedy sladký, kým sa svorne delí;
 nebeská radosť v srdciach kolotá.

Čítame, pracujeme s textom

1. Myslite si, že zmyšľanie básnika je revolučné? Vyhľadajte verše, podľa ktorých môžete posúdiť revolučnosť jeho myšlienok.

Pátrame, riešime úlohy

1. Vyhľadajte v básni miesta, v ktorých najviac vyznieva kontrast starého sveta a vízia nového života. Akými slovami pomenúva básnik tých, ktorí netúžia po zmene, po novom svete? Ako nazývame tieto umelecké jazykové prostriedky?
2. Spomeňte si na báseň Andreja Sládkoviča *Marína*, ktorú ste čítali v 8. ročníku, najmä na strofu 185. Básnik v nej ospieval mladosť takto:

*A čo je mladosť? – Dvadsaťpäť rokov?
 Ružových tvári hlad' jará?
 Či údov sila? Či strmosť krokov?
 Toto sa všetko zostará!
 Mladosť je túžba živá po kráse,*

*je hlas nebeský v zemskom ohlase,
 je nepokoj duší svätý,
 je tá mohutnosť, čo slávu hľadá,
 je kvetín lásky rajská záhrada,
 je anjel v prachu zaviaty!*

Porovnajzte obidve vyznania básnikov k tej istej téme a na základe tohto porovnania sa snažte vysloviť niektoré závery o rozdieloch medzi oboma básňami.

Tvoríme

1. Básnik vo svojej óde ospieval mladosť a v tejto súvislosti zanechal mládeži aj určitý odkaz. Využite tento moment na to, aby ste:
 - a) všeobecnejšie sformulovali túto myšlienku,
 - b) konkrétnejšie charakterizovali vlastnosti mladých ľudí potrebné na naplnenie ich poslania.

Friedrich Schiller Na radosť

Nemecký autor Friedrich Schiller chcel svojou básňou vyjadriť radostné životné pocity a súčasne nádej, že 19. storočie prinesie do života ľudí viac porozumenia a humanizmu.

Radosť, božia iskra krásna,
dcéra z Elýzia¹³ ty,
vstupujeme, ó, ty jasná,
v tvoj stan, ohňom zajatí.

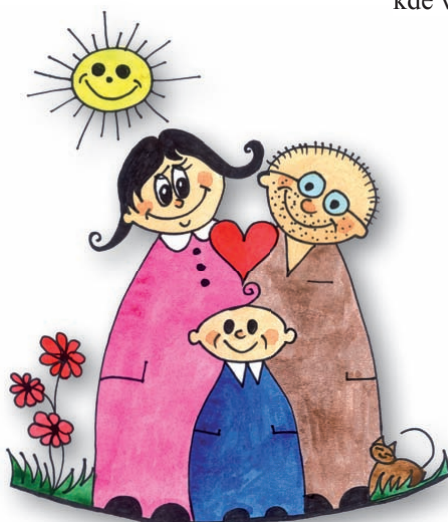
Tvoje kúzla spoja zasa,
čo rozdelil svet i čas;
celé ľudstvo pobratá sa
tam, kde krídla prestieraš.

Objatie vám, milióny!
Bozky zemským končínám!
Bratia – tam, kde hviezdny stan,
iste milý otec tróni.

Kto má výhru vytúženú
v priateľstve žiť s priateľom,
kto si získal krásnu ženu,
k nám poď v speve veselom!

I ten, kto na celej zemi
má len bytosť jedinú!
Kto však nie, nech zarmútený
nechá našu družinu!

Čo v prstení veľkom žije,
nech cit bratstva velebí,
ten zve k hviezdám na nebi,
kde vládárom Neznámy je.

¹³ z gréckej mytológie – raj

Čítame, pracujeme s textom

1. Povedzte, aký dojem zanechali vo vás tieto verše. Ku ktorému literárnemu druhu báseň zaradíte?
2. Sledujte formálnu podobu básne. Čo vás zaujalo na prvý pohľad? Pokúste sa vyčleniť kratšie myšlienkové celky, obrazy a povedať, na čom je založený ústredný motív.
3. V doslovnom preklade siedmy verš znamená *Všetci ľudia budú bratia*. Povedzte, čo považujete vy za dôležité vo vzťahu človeka k ľuďom, spoločnosti, v ktorej žijete. Svoje úvahy dajte do súvislosti so zreteľom na myšlienky, ktoré ste našli v básni.

Pátrame, riešime úlohy

1. Vyhľadajte, prečítajte a pomenujte umelecké jazykové prostriedky, ktoré sa vám najviac páčia. Aký rým využíva básnik?
2. Pokúste sa vyjadriť, v čom spočíva oslavný charakter básne.

Bude vás zaujímať

Friedrich Schiller sa chcel stať kňazom. Otec ho však prinútil študovať na vojenskej akadémii a stal sa vojenským lekárom. Ťažko znášal krutosť a osobný útlak v armáde, preto z nej utiekol. Po rokoch života v biede sa stal profesorom v Jene. Venoval sa histórii a literatúre. Bolo to obdobie života, ktoré považoval za najšťastnejšie. Vtedy vznikla jeho báseň *Na radosť*. Touto básňou Schiller ovplyvnil aj iných umelcov. Oslavu života a radosti zhudobnil vo svojej 9. symfónii (*Óda na radosť*) hudobný skladateľ Ludwig van Beethoven. S modernejšou podobou tejto skladby sa môžete stretnúť aj v podaní súčasného multiinštrumentalistu¹⁴ Mika Oldfielda.

Ján Hollý

Na Umku

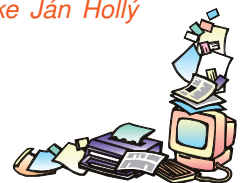
Ešte pred Ľudovítom Štúrom sa rozhodol vytvoriť spisovný jazyk na základe západoslovenského nárečia Anton Bernolák. Ján Hollý, ktorý podporil jeho snahy, si vyskúšal možnosti nového jazyka v básnickej tvorbe.

Vo svojich básňach oslávil významné osobnosti, ale aj prírodu, rodný kraj, veľkosť slovanstva.

*Z tvorby Jána Hollého vám prinášame báseň **Na Umku**, ako vyšla z pera básnika, druhú si môžete prečítať vo vnútoliterárnom preklade.*

Umka je jednou z múz, teda bohýň umenia, ktoré pomôžu umelcom vytvoriť krásne dielo – či už literárne, maliarske, sochárske a pod. V nasledujúcej ukážke Ján Hollý ospieval Umku – múzu rozumu. O čo ju prosí?

¹⁴ hudobník, ktorý ovláda hru na mnohých hudobných nástrojoch

Umko tatranská, čo hravými lutny
strunmi zátvrdlé jako skalska srdca
zmačkujeteš, trúchlé čo novú opájáš
srdca radostú!

Též čo mládencov s veselým točiť sa
zástupem devčat, čo samých i skákať
starčekov nútiš, ba divé naháňáš
zvírata krepčiť!

Zazni hurtovnú mi peseň, kerá by
toľko blúdících a hluchých Slovákov
mohla ráz pohnúť ke tuhěj svojého
národu lásce.

Mohla odbehlých ku rodičce Sláve
úskokov prihnať, by nad'ál bolestný
matce zmáhať žal a teplé vycíd'at'
prestali kapky,

Vždycky povďační, jakovým kojícá
nekdy nemluvných zvukotem k milému
védla uspáňú, tešeněj takými
spívali hlasmi.

Opakujeme

1. Zopakujte si hlavné znaky základných literárnych druhov a povedzte, ku ktorému zaradíte báseň. Ak ste čítali pozorne, určite ste jej rozumeli, hoci sa jazyk, ktorý autor použil, odlišuje od súčasnej normy. Porovnaj te jazyk básne so súčasným spisovným jazykom. V čom spočívajú najväčšie rozdiely?

Na tatranskú Umku

Ó, ty, čo tónmi na ihravej lutne
zmäkčíš i srdcia kamenné – a smutné
opojíš novou radost'ou, by spřchla
z nich žalost' trúchla;

ty, ktorá nielen chlapcov vedno krútiš
s výskajúcimi dievčatmi, lež nútiš,
i starcov skackať, do tanca sa štverať
i stáda zvíerat;

rozozvuč vo mne piesne burcujúce,
nech vojdú v hluché, poblúdené srdce;
a Slovákov nech vrúcnuou láskou dojmú
k národu svojmu!

Nech odskočených synov piesne vrátia
k matičke Sláve, aby moji bratia
jej vrelé slzy v stále väčšom žiali
nevciedzali!

Lež aby vďační, matke vždy viac blízki,
spievali tak, jak z jej úst do kolísky
zlietala na nich, ešte nemluvniatka,
pesnička sladká!

Z knihy Kto za pravdu horí (Hymnické piesne a vlastenecké básne)

Čítame, pracujeme s textom

1. Ku ktorému základnému literárnemu druhu patrí Hollého báseň? Čo sa stáva stredobodom básnikových úvah? Akým spôsobom sa vyjadruje o niektorých veciach života?
2. Zopakujte si, čo ste sa naučili o hlavnej myšlienke, téme, obsahu a forme literárneho diela a svoje vedomosti využite pri rozборе Hollého básne. To znamená, že jednotlivé poučenia doložte príkladom opierajúcim sa o Hollého báseň *Na Umku*.

Pátrame, riešime úlohy

1. Prečítajte verše, v ktorých básnik vysvetľuje múze pohnútky, ktoré ho vedú k tomu, aby ju vzýval. Vyslovte tieto myšlienky vlastnými slovami a porovnajte ich účinok na čitateľa. Súčasne hľadajte vhodné vysvetlenie, pomenovanie spôsobu vyjadrovania básnika.
2. Skúste sformulovať poučenie o použitej básnickej forme a objasnite jej opodstatnenosť pre básnické stvárnenie zvolenej témy.
3. Porovnajte pôvodnú (Hollého) podobu básne s jej vnútoliterárnym prekladom a zamerajte sa:
 - a) na zachovanie (prípadne rozšírenie, zúženie) hlavnej myšlienky v oboch textoch,
 - b) na zásadné rozdiely v jazyku, ako sú jednotlivé výrazové prostriedky prvého textu zastúpené inými slovami, obrazmi v druhej ukážke.

Tvoríme

1. Skúste sa formou oslavnej básne vyjadriť k niektorej významnej udalosti z vášho školského života (napríklad výročie školy, získanie ocenenia pre školu a pod).

Zistili ste,

- že témou a obsahom patrí báseň do reflexívnej (úvahovej) lyriky.
- že v básni vyjadruje autor svoj obdiv, nadšené city k určitej skutočnosti, oslavuje jej existenciu.
- že umelecký štýl sa vyznačuje neobyčajnou nadnesenosťou.

Budeme si pamätať

Lyrická báseň, ktorá vyniká nadnesenosťou a pátosom, oslavným spôsobom sa vyjadruje o nejakej téme (národ, sloboda, príroda, mladosť, významná osobnosť), sa nazýva **óda** (grécky – pieseň).

Ján Botto

K mladosti

Poľský básnik Adam Mickiewicz mal svojou tvorbou vplyv aj na tvorbu štúrovských básnikov. Začítajte sa do básne **K mladosti**, ktorej autorom je Ján Botto a zistujte, v čom sa prejavil tento vplyv konkrétne.

Čože tak vädneš, mladý svet?!
Jak mrazom prvší jarný kvet,
jak tá rosa na doline
hynie, hynie – až zahynie;
chýru, znaku po tebe niet:
oj, mladý svet, môj mladý svet!

Čos' tak pletieš po tej zemi
s opustenou nadol hlavou –
ako pustyňou tieň nemý,
ako motýľ kryptou tmavou:
štyri steny – tvých svetov svet,
prach a pleseň – tvých kvetov kvet,
liezať, padať – tvých letov let,
oj, mladý svet, môj mladý svet! –

Čos' tak tichý, svet môj mladý?!
Jak ten potôčik pod ľady,
jak dom vymretý v pokore.
Čo značia tie tvoje dumy? –
Čis' to jak pred búrkou more?! –

Piesne treba, víchru treba!
Nech sa zdvihnú luny v neba –
a svet starý padne v rummy!
Piesne treba, prúdu treba,
čo potopou svet zaleje,
ten svet padlý, bez nádeje;
čo splákne mrcín hromady,
žúžaly, chrobač i hady:
že tvár zeme zoškvrnená
nanovo sa zazelená.

Piesne treba, búry treba!
Čo zatrasie štyri strany,
čo razom strie, razom zmelie
modly, tróny spráchnivelie,
čo zdrúzga putá i knuty,
i všetky krivé rozumy,
i nadutej pýchy dumy,
ich vežou Bábel zarúti.

Piesne treba, blesku treba!
Čo krížom-krážom dva svety
strelou Perúna preletí,
čo prenikne v špik i kosti,
čo zažne srdcia mladosti
v požiar veľkých obetí:
iskra za iskrou nech letí
do výsosti, do výsosti! –
Že tmavé nebo nad nami
zjasá novými zorami
slávy, krásy, velebnosti! –

Novej piesni zaznieť treba,
piesni, mladost', hodnej teba!
Čo zhrmí jak na počiatku
slovo „Staň sa!“ z Tvorca hrudi,
i vyvolá z živlov zmätku
nové svety, nových ľudí!

Čítame, pracujeme s textom

1. Porovnajete tému, hlavnú myšlienku a básnickú formu Bottovej a Mickiewiczovej básne. Povedzte, čo majú spoločné, vysvetlite, v čom sa najviac odlišujú.
2. Využili obaja básnici rovnakú lyrickú básnickú formu na vyjadrenie svojich myšlienok? Svoje zistenia zdôvodňujte na konkrétnych veršoch.
3. Najprv prečítajte a potom si zaznačte verše, ktoré sú podľa vás revolučné, ktoré sú určitou výzvou. Našli ste v básni myšlienky, ktoré možno aj v súčasnosti adresovať mládeži?
4. Ako by ste vy premenili tieto výzvy na skutočnosť?

Pátrame, riešime úlohy

1. Porovnávajte básne Janka Kráľa, Andreja Sládkoviča, Sama Chalupku (*Mor ho!*) a Jána Bottu.
2. Ktorá myšlienka je pre všetky básne spoločná? Pouvažujte nad tým, v čom spočívajú hlavné rozdiely.
3. Skúste na základe odlišných spôsobov vyjadrenia rovnakej myšlienky posúdiť, či rozdiel môže spočívať v osobnosti básnikov, v ich základných povahových črtách. Alebo si myslíte, že ide len o náhodu?

Zistili ste,

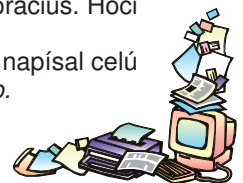
- že spoločnou myšlienkou básní je túžba po slobode.
- že básne Sama Chalupku, Janka Kráľa, Jána Bottu a Andreja Sládkoviča sú lyrické, básneň *Mor ho!* je lyrickeopická.
- že básnici na vyjadrenie rovnakej myšlienky využívajú rôzne témy a spôsoby básnickej výpovede.
- že základné rozdiely spočívajú v osobnosti básnika, v jeho tvorivom prístupe k formovaniu básnickej výpovede.
- že pre Janka Kráľa slobodu symbolizuje voľný pohyb – let orla.
- že Andrej Sládkovič sa do boja s neprajníkmi púšťa formou slovej obhajoby svojho národa – je viac umiernený, osobný.
- že Samo Chalupka ústami svojich hrdinov priamo vyzýva do boja. Celou svojou básnickou skladbou vytvára obraz monumentálnosti, veľkosti.

Bude vás zaujímať

Óda je známa už v antickej poézii. Spočiatku označovala zborovú oslavnú pieseň. Od hudby sa odčlenila v období rozkvetu rímskej poézie a stala sa lyrickým žánrom v dnešnom zmysle slova. Najznámejšie ódy v tom období vytvoril básnik Horácius. Hoci óda prešla rozličnými vývinovými fázami, je obľúbeným žánrom dodnes.

V našej literatúre sa óda rozvíjala hlavne v období klasicizmu. Ján Hollý napísal celú zbierku ód, z ktorých sú známe najmä *Na slovenský národ*, *Na Mlích*, *Na dub*.

Pavol Országh Hviezdoslav

Krvavé sonety

V čase, keď P. O. Hviezdoslav obdivoval poéziu Jána Bottu, nevedel ešte, že v slovenskej literatúre získa prívlastok „najväčší slovenský básnik“. Čím bol najväčším? Rozsahom diela, ale predovšetkým veľkosťou myšlienok, ktoré vyslovil v lyrickej poézii, epickej tvorbe a v dráme.

V živote ho stretlo mnoho ťažkých úderov, s ktorými sa vyrovnával aj prostredníctvom svojej poézie. Neboli to len osobné ťažkosti, ale bolesť sa ho dotýkali aj celospoločenské konflikty.

Jedným z najhorších bola prvá svetová vojna. Jeho reakciou na krviprelievania boli verše, ktoré vyšli v diele pod spoločným názvom **Krvavé sonety**.

A národ oboril sa na národ
s úmyslom vraždy, s besom skaziteľ'a.
Kres¹⁵ spráskal pušiek, zahrneli delá:
zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd,

kde bleskom kmitla hrozná Astarot¹⁶.
A jak v žne postat' zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;
v cveng šabiel' špl'achce čfstvej krvi brod...

Tak vo víchrici totej ukrutenstva,
nímž ani tiger dravšie nezúri,
zapadá nie zvek¹⁷: výkvet človečenstva,
života radosť smrtnej do chmúry,
v prach purpur¹⁸ všel'udského dôstojenstva,
v sutiny jasný palác kultúry!...

Kto zapríčinil tento úpadok,
zosurovenie, zdivočenie mravov?
Čo ľudstvo zviedlo s ducha veličavou
vbršť do bahna? Ký upír to a mlok,

z prs sajúci mu i dnes žitia mok,
krvožíznivec s večnou záhou žhavou?
Ech, sebestvo! to! – a niet nad ohavou
tou zvíťazit', vojsk, rekov po dnešok.

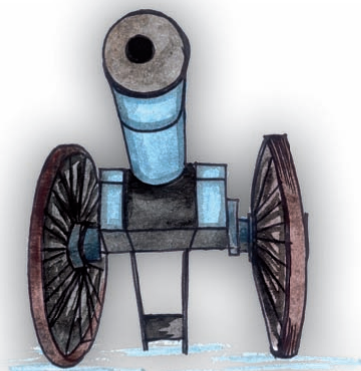
Hej, ono krivdí, hnetie, zdiera, týra
svevoľne, kde len stihne, slabšieho;
hoc zem je pre všetkých dost' širošíra,
chce, aby strela sa len pre neho;
ba končiny si svojí všehomíra,
kams' v prázdň vytískajúc iného –

– Ó, vráť sa skoro, mieru mileny!
Zavítaj s ratolesťou olivovou
a buď nám zdravím, veselím i chôvou,
v snažení ostňom, kovom v rameni!

Zášť¹⁹ – fakľu sváru – medzi plemy
zduš! Nedaj stretat' sa viac s mladou vdovou,
sirôtky, s rodičmi, čo nad synovou
oporou v hrobe kvília zlomení.

Sceľ jazvy; úštrby zhlad' zisk tvoj zlatý...
Pod svoje nás zajm' húfy, vodcovstvo,
ved' k cieľom, plným dobrých predsavzatí:
to bude triumf! zo zdôb radosť, ó!
za zdatnosť v borbe – práce na postati²⁰...
Ó, prid', ty bratstva, lásky kráľovstvo!

¹⁵ výstrel

¹⁶ bohyňa ničivej sily

¹⁷ odpad, spodina

¹⁸ sýtočervená farba (kráľovská)

¹⁹ nenávisť, zloba

²⁰ základ

Čítame, pracujeme s textom

1. Vyhľadajte v texte básnické otázky a súčasne nájdite na ne odpovede.
2. Vyberte si jednu-dve Hviezdoslavove myšlienky a povedzte, ako ste ich pochopili. Prečo nazval básnik celé dielo *Krvavými sonetmi*?
3. Označte rým písmenami a, b. Podľa schémy, ktorú ste si zaznačili, vytvorte poučenie o tomto rýme. O správnosti svojich záverov sa presvedčte v poučení za textom.
4. Vyberte si ľubovoľnú báseň štúrovského autora a porovnávajte veršové systémy. Zamerajte sa na rytmus, výstavbu verša, členenie strof. Svoje zistenia si zapisujte a snažte sa vyvodiť určité závery.

Pátrame, riešime úlohy

1. Uvažujte o tom, v čom vidí básnik príčinu vojny a neludzského zabíjania. O čo sa opierajú jeho túžby?
2. Zdôvodnite, prečo Hviezdoslavove *Krvavé sonety* chápeme ako myšlienkovú (reflexívnu) lyriku.

Tvoríme

Básnik svojou skladbou vyslovil sklamanie z ľudí, ktorí účasťou vo vojne prichádzajú o najľudskejšie vlastnosti. Na druhej strane vzýva mier, ktorý má spojiť ľudí v práci, bratskej láske. Pripravte si krátke prozaické rozprávanie, v ktorom vyslovíte vlastné presvedčenie, prečo vojny prinášajú do života len utrpenie a aké následky prinášajú pre svet, ľudí, prírodu. Využite aj svoje vedomosti z dejepisu.

Zistili ste,

- že verše sú zoradené do strof 4+4+6.
- že básnik skrakuje slová s cieľom zachovať rytmus verša.
- že autor vytvára rým zvukovou zhodou 1. a 4. verša, 2. a 3. verša.
- že u Hviezdoslava sa verš niekedy nezhoduje s vetným členením a jeho časť presahuje do ďalšieho verša.

Budeme si pamätať

Keď nastáva zvuková zhoda slabík na konci prvého a štvrtého verša, druhého a tretieho verša, vzniká **obkročný rým**. Označujeme ho abba. Nezhoda medzi rytmickým a vetným členením veršov sa nazýva **presah**.

Bude vás zaujímať

Sonet je lyrická básnická forma, v preklade sonetto znamená jemný zvuk. Preto sonet nazývame aj znelka. Je to veršový útvar skladajúci sa zo 14 veršov, rozčlenených do dvoch štvorverší a do dvoch trojverší (u Hviezdoslava spojené do 6-veršovej strofy). Pôvodná schéma rýmy je a b b a/a b b a/c d c/d c d. Prvé štvorveršie obsahuje tézu (nastolenie problému), druhé antitézu (negáciu problému) a posledné dve trojveršia tvoria syntézu. Na konci básne je výrazná pointa, ktorá môže meniť zmysel predchádzajúcich častí textu. Do európskej poézie zaviedol sonet Francesco Petrarca.

Ivan Krasko

Otcova roľa

Z básnickej zbierky Ivana Krasku **Nox et solitudo**²¹ sme vybrali báseň **Otcova roľa**. Autrova výpoveď nie je priama, ale pozorný čitateľ pochopí význam veršov. Pokúste sa o to aj vy.

Pokojný večer na vršky padal,
na sivé polia.
V poslednom lúči starootcovská
horela roľa.
Z cudziny tulák kročil som na ňu
bázlivou²² nohou.
Slnko jak koráb²³ v krvavých vodách
plá pod oblohou.

Strnište suché na vlhkých hrudách
pod nohou praská.
Zdá sa, že ktosi vedľa mňa kráča –
na čele vráska,
v láskavom oku jakoby krotká
výčitka nemá:
– prečo si nechal otcovskú pôdu?
Obrancu nemá!

Celý deň slnko, predsa je vlhká
otcovská roľa.
Stáletia tiekli poddaných slzy
na naše polia,
stáletia tiekli – nemôž' byť suchá
poddaných roľa,
darmo ich suší ohnivě slnko,
dnes ešte bolia.

Z cudziny tulák pod hruškou stál som
zotlelou spolu.
Poddaných krvou napitá pôda
domov ma volá...
A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...
Vyklčia ešte zubále dračie²⁴
z poddaných zeme?

Ivan Krasko: *Nox et solitudo*, Verše

Čítame, pracujeme s textom

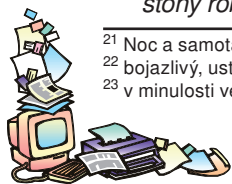
1. Pracujte v skupinách. Pozorne si prečítajte báseň, sformulujte hlavnú myšlienku tak, ako ste ju sami pochopili, precítili. Vyberte z básne slová, slovné spojenia, prípadne celé verše, ktoré majú utajený zmysel, pokúste sa ho vysvetliť vo vzťahu k hlavnej myšlienke básne.
2. Na základe určitých súvislostí vzťahujúcich sa na históriu nášho národa vysvetľujte, objasňujte slovné spojenia, prípadne ucelené básnické obrazy, v ktorých sa tieto slovné spojenia nachádzajú: z *cudziny tulák*, *výčitka nemá*, *poddaných krvou napitá pôda*, *stony robotných otcov*. Akú predstavu vo vás vyvoláva slovné spojenie *otcova roľa*?

²¹ Noc a samota

²² bojazlivý, ustráchaný

²³ v minulosti veľká drevená loď

²⁴ z gréckej mytológie – dračie zuby sa premenia na vojsko

Pátrame, riešime úlohy

1. Povedzte, kto je hlavným hrdinom básne. Ako ho pomenujeme v literárnej terminológii?
2. Vo vysvetlivkách máte uvedené, že slovné spojenie *zubále dračie* pochádza gréckej mytológie – dračie zuby sa premenia na vojsko. Ako vnímate tento umelecký prostriedok? Vyhľadajte preň v odbornej literatúre presné pomenovanie.

Zistili ste,

- že autor sa v básni stotožňuje s lyrickým hrdinom.
- že autor nepomenúva veci priamo, ale prostredníctvom určitých znakov – symbolov.

Budeme si pamätať

Symbol je znak, ktorý splynul so svojím významom do jednoty. Vzniká na základe zaužívaného (ustáleného) označenia, napr. srdce – láska, orol – sloboda, Tatry – Slovensko.

Múdre výroky, výroky múdrych

Prečítajte si niekoľko nasledujúcich výrokov, zamyslite sa nad ich významom, pokúste sa ich vysvetliť. Aké miesto im dáte vo vašom literárnom vzdelávaní?

- Čo je zaucho? Koniec ruky, ktorý je závislý od pohybu celej ruky. A čo je pohladenie? Koniec ruky, ktorej pohyb je závislý od srdca.
- Kto išiel ďalej, nebol ďalej, len išiel ďalej. Až prísť ďalej – je aj byť ďalej.
- Ľudia vždy nájdu spôsob, ako okrášľovať život.
- Každé more musí mať brehy. Aj more žiaľu.
- Iba príroda robí veľké veci zadarmo.
- Máte hlavu? Ale špendlík ju má tiež!
- Povedz mi, čo si o mne myslíš a ja ti poviem, či to neboli tvoje posledné slová.
- Najlepší spôsob ako predpovedať budúcnosť je tvoriť ju.
- Prianie je otcom myšlienky a myšlienka je matkou činu.
- Dieťaťu treba dať krídla, ale nechať mu slobodu, aby sa naučilo lietať.
- Každá vojna sa končí dohodou. Prečo sa nedohodnúť hneď?
- Nájsť Pravdu nestačí; treba ju aj prijať a uplatniť vo vlastnom živote.
- Keď uvidíš dobrého človeka, snaž sa ho napodobniť, keď uvidíš zlého človeka, všimaj si sám seba.
- Dal by som všetko, čo viem, za polovicu toho, čo nepoznám.
- Veľké duše majú vôľu, tie malé iba priania a túžby.
- Naozajstnej múdrosti predchádza spoznanie vlastnej nevedomosti.
- Kto nerozumie jedinému pohľadu, ten nepochopí ani dlhé vysvetľovania.
- Život nie je možné vymeniť, ale je možné z neho niečo urobiť.
- Sme zodpovední nielen za to, čo robíme, ale i za to, čo nerobíme.
- Je ľahšie rozbiť atóm než predsudok.
- Lepšie je zapáliť sviečku, než nariekať, že je tma.
- Pesimista narieka na vietor, optimista čaká, kedy sa zmení a realista nastavuje stožiare.
- Ten človek, ktorý ostáva vnútorne spútaný, bude večne otrokom, aj keby bol kráľom.

Čítame, pracujeme s textom

1. Ktoré z výrokov sa vám páčili najviac? Zdôvodnite svoj názor.
2. Zamyslíte sa nad výpovednou hodnotou uvedených výrokov. Povedzte, či potrebujú ďalší komentár, vysvetlenie, alebo ich čitateľ ľahko pochopí. Zdôvodnite, argumentujte použitím citácie konkrétnych výrokov alebo ich parafrázovaním.
3. Ak vás tieto krátke a vtipné výroky zaujali, hľadajte ďalšie aforizmy na internete, prípadne v knihách od Tibora Kertésza: *Školoviny*, Václava Richtera: *Anekdoty spod lavice*, alebo si prečítajte niektoré aforizmy Tomáša Janovica.

Budeme si pamätať

Aforizmus (z gréčtiny *vymedzenie*) je stručný výrok, ktorý obsahuje vtipnú myšlienku. Je to epická filozofická forma, ktorá výstižne, presne pomocou ustálených obrazov metaforického alebo metonymického typu formuluje myšlienku, názor, nápad v niekoľkých vetách alebo dokonca len jednou vetou.

Povedali iní,

- Budúcnosť literatúry je v aforizmoch – tie nemožno sfilmovať.
- Aforizmus je prevažou obsahu nad formou.
- Aforizmus má oproti románu tú nespornú výhodu, že čitateľ obvykle ľahko dočíta až do konca.
- Aforizmus sa nesnaží urobiť hlupákov múdrymi, ale prinútiť bystrých k premýšľaniu.
- Aforizmus sú tri kropaje: horkosti, úsmevu a nádeje.
- Aforizmus umožňuje uložiť myšlienku do zákrytu tak, aby každá vybočovala z radu.
- Buďme krajne podozrievaví voči takým výrokom našich priateľov, ktoré sú nám po chuti.

Rudolf Dilong

Staroba radi

Múdry mlčí, nehovorí,
ani keď ho život morí,
hlúpemu však jazyk blčí,
rozpráva viac ako mlčí.

Spia pod vánkom i na vánku
a vždy šumia vrby;
človek vraví i zo spánku,
keď ho jazyk svrbí.

Neukladaj nič pod hlavu,
nezašívaj nič vo futre,
veď smrť za tým nikdy nejde,
ani to len nevykutre.

Nie je v tvojej moci
povedať dňom: bežte,
porátaj si noci,
koľko ich máš ešte.

Čítame, pracujeme s textom

1. Vysvetlite myšlienky, ktoré sa ukrývajú vo veršoch. Povedzte, či podľa vás ide o básne, alebo sú to výroky, ktorými autor vyjadruje svoj názor na určité situácie. Porovnajte ich s aforizmami a povedzte, aké rozdiely ste našli.

Ďátrame, riešime úlohy

1. Uvažujte nad tým, aký druh humoru využíva básnik. Čo je na texte prekvapujúce?
2. Všímajte si vnútornú kompozíciu básne. V ktorej časti sa nastoľuje problém, kde je jeho riešenie?

Tvoríme

1. Pokúste sa vytvoriť obdobnú krátku báseň, ktorá bude mať zaujímavé, nezvyčajné vyvrcholenie.

Zistili ste,

- že uvedené výroky hovoria o určitej životnej pravde.
- že výroky majú lyrický charakter.
- že básnik využíva satiru.
- že je to báseň, ktorá v prvej časti nastoľuje myšlienku (problém) a v druhej časti jej nezvyčajné riešenie.

Budeme si pamätať

Epigram je lyrický žáner, ktorý stručne a duchapľne vystihuje nejakú životnú pravdu. Ide o satirickú báseň s prekvapujúcou pointou.

Bude vás zaujímať

V antike bol epigram druh nápisu na chráme, náhrobku, obetnom dare a podobne, ktorého účelom bolo pripomínať staviteľa chrámu, darcu, prinášateľa obete, alebo vysvetľovať význam príslušného nadpísaného predmetu.

V rímskej literatúre to už bola navyše vtipná báseň. Riman Martialis napokon založil epigram v dnešnom zmysle a jeho epigramy už mali satirický charakter.

Pátrame, riešime úlohy

1. Vyhľadajte v encyklopédii alebo na internete informácie o českom autorovi, ktorý sa vám predstaví nasledujúcim štvorverším. Dozvedeli ste sa niečo zaujímavé, nevšedné?

Tak krátko išiel som s vami,
hľa, tu sa cesty delia
a vtáci nad hlavou
mi pieseň nedospievali.

Jiří Wolker

Tristan Corbière Epitaf

Podobný osud ako Jiří Wolker mal aj francúzsky básnik Tristan Corbière. Je autorom jedinej básnickej zbierky **Žlté lásky** (1873). V jeho básňach sa spája lyrika s výrazne prozaickým opisom života. Veľa básní venoval moru a životu námorníkov a rybárov. Život v Paríži ho inšpiroval k básňam, v ktorých zachytil život prostých ľudí tohto veľkomesta. Zomrel na tuberkulózu vo veku 29 rokov.

Zabil sa vášňou, umrel v nečinnosti,
žil zabúdaním.
Tu jeho odkaz prostý:
– Škoda, že milenkou si nebol do sýtosti.
Sotva sa vlastne narodil
a kade – tade pochodil,
bol harlekýna všehochuť,
zmes, ktorú ťažko uhádnuť.
Nič nepoznal – ba ani svoju púť,
bol bez groša – mal zlatú hrud',
bol nervný bez nervov – silný a nemal sily,
mal elán, zápal – tie mu uškodili,
mal dušu – husle, na ktoré sa nedá hrať,
mal lásku – nevedel ju vyznávať,
mal toľko mien, že ani jedno nemal mať.
Nie pozér, lež v póze jedinečnej,
cynik, čo naivný bol večne,
všetkému veril – hoci neverec,
nechutnosť bola preňho chutná vec.
Príliš sám sebou, než by sa sám mal rád,
duch suchopárny, lež opojenie v hlave,
bol koniec s ním, ale nevedel nič skoncovať,
tak umrel, keď už žiť chcel práve,
v očakávaní smrti musel život žať.
Tu leží vyšinuté srdce – nesrdce
neúspešné – a úspech majúce.

Čítame, pracujeme s textom

1. Povedzte, či vás na básni niečo zaujalo, čím vás prekvapil jej obsah.
2. Dokážete charakterizovať lyrického hrdinu? Čo mu robí najväčšiu starosť, s čím sa musí vyrovnáť?

Pátrame, riešime úlohy

1. Všímajte si vnútornú kompozíciu básne. Ktoré umelecké jazykové prostriedky básnik najviac využíva?
2. Vysvetlite názov básne, povedzte, s čím sa spája jej význam. Spojte myšlienkový význam básne s významovými odkazmi veršov ďalších autorov.

Boli sme dvaja. Dvaja na všetko –
na lásku, na život, na boj i bolesť,
i na hodiny šťastia.
Dvaja na výhry i prehry,
na život a na smrť...dvaja!

Karel Čapek

Nie je tu treba slz a nie je treba nárek,
ani pokánie a trpké výčitky.
Veď v majestáte smrti
ani zrnka nie je hany,
je velebný len kľud.

J. Milton

Dovidenia drahá, dovidenia,
zostaneš mi v srdci naveky.
Rozídeme sa, nie je na výber.
Dá nás dokopy až zajtrajšok ďaleký.

Sergej Jesenin

Zamyslime sa, porovnajte

1. Kde najskôr nájdete takéto výroky? Snažte sa vysvetliť ich obsah a význam. Čo ich spája s epigramami – rozsah, hlavná myšlienka, lyrický charakter...?

Zistili ste,

- že krátke básne majú lyrický charakter.
- že v krátkosti charakterizujú nejakého človeka.
- že ich obsah vyjadruje smútok alebo nádej.

Budeme si pamätať

Epitaf je lyrický žáner, nápis na náhrobnom kameni. Vznikol z epigramu a vystihuje vlastnosti pochovaného.

Bude vás zaujímať

Hrdina básne Sama Chalupku Branko v rovnomennej skladbe hovorí svojim priateľom:

A vy, bratia, tak urobte,
berte šable, jamu kopte:
jamu kopte dohlboka,
hrob mi sypte dovysoka.

Na hrob kameň mi vyvýšte,
moje meno doň mi vpíšte:
nech vie, kto sa naň poďíva,
že tam Branko odpočíva.“

Na náhrobný kameň Brankovi napísali:

*Pravde žil som, krivdu bil som,
verne národ môj ľúbil som:
to jediná moja vina,
a okrem tej žiadna iná.*

Tie isté verše nájdete aj na epitafnej doske Sama Chalupku.

Epika a epické žánre

1. Román vo veršoch

2. Román v próze

Historický román

Dobrodružný
a vedecko-fantastický román

Dievčenský román

Román zo života mladých ľudí

Román vo forme denníka

Pavol Országh Hviezdoslav

Ežo Ulkolinský

(Úryvky)

Ežova matka (Eстера) sa nechce zmieriť s tým, že syn ju neposlúchol a zobral si za ženu obyčajnú sedliacku, ktorá je pod jej úroveň, čiže aj pod úroveň Eža. Postupne sa snaží zabudnúť na syna. Zabudnutie sa snaží nájsť v práci na gazdovstve. Až po čase príde zmierenie, keď jej srdce obmäkčí malý vnúčik.

Po rokoch (– minulo ich päť či šesť –) Eстера v dobe sbierok, podvečer – už kosom slalo slnko pablesky kol na strniská, nižej stromovým obradov prebleskalo zárive, vtom osvietiac vše záprah so zbožím – šla s poľa práve, uzol na ruke opálajúci, hlavu schýlenú. I jako drbolila dedinou znaveným krokom, jaťá pomysly (snáď: čo má ešte dneska poridiť?) či akej práce ťarchu zajtrajšok navali na jej chrbát shrbený?...), i ku domovu doháňala už po prašnej ceste: zrazu šarvanček tu tmavovlasý! – Náhle vylúčil sa z krdľa detí, ktoré sedely u plota, hučkajúc sa na brvnách, a pobeňnuv jej v stretky poskokom, ju prez jej vetché zobjal kolená tak prudko, že až našinula sa – „Och, pačrev!“ rykla celá splašená, „och, bodaj... tak mi prebrať driemoty!...

„Čie si, potvora!? há?“ – Vzozrel: „Ezechielov – Bockovie.“ „A jak ťa zovú?“ „Benkom.“ Strhla sa, odtisla hlavu decka strmo: „Ta, ta, háďa jedno, plemä jašterčie! id'... nezavadzaj!“ vrkla. „Nepustím, nepustím...“ chlapča plačky zvolalo i túlilo sa k nej. „A kto som ja?“ „Vy – moja stará matka! moja, hej –“ „Nepravda! – Zdvihni takoj klobúk si a choď, choď, chlapče! Nehnevaj ma, čuj...“ „Ja nejdem – S vami pôjdem, s vami len –“ „No! ubijem ťa...“ „Stará matka! nie...“ „A čo chceš preda? povedz!“ „Jablčko si prosím, stará matka! jablčko –“ „Nuž, s jablone som spadla var' , či čo?

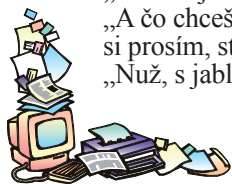
Choď, nemrz – ani nemám v kešeni –“ „Tak krásne u vás rastú vo dvore (tu mľaskol), videl som ich špárou vrát... Z tých, stará matka, jedno! – Joj, ja vás rád vidím veľmi, veru! –“ „Nuž tak pod' pod'...“ riekla.

• • •

Len vošla s chlapcom: vzala tyčku a potriasla konár. Hodne cuplo ich, i gul'kaly sa dvora važinou – Však chlapec hupkom stačil posbierat' si do klobúčka všetky; vysadol na múrik pavlačky a rumádzgal... No pozoroval pritom starú mať brnkavým zrakom stále, pokým sa kutila sem-tam... „Ča-ča! Pozrite len, stará matka, akô krásno je! hľa –“ ukazoval. „Vidím,“ vetila. „To tatovi – a toto mame, šak?“ sa pýtal. „Nedbám –“ zavolala. Vtom povedľa prešla, vrátila sa, v tvár sa nazrela mu dobre, na čielku mu vlásky zahrnula; drobnými len chrustkal zúbky, hmkať... „Nehmkaj, to mrzko!“ riekla, „kdeže preda si už polapil to...?“ „Už viac nebudem,“ odvetil okúňave. Vzozrel k nej. „Joj! (kríkol) stará matka! – Čo vám to po tvári – posberkanô?“ „Hja, syn môj, nuž, vrásy – starosť...“ „Starosť? – Ale ma už radi – ašak?“ „Ozaj? – noženo, ak budeš hodný...“ „Budem –“

• • •

Do izby za ňou vkízol podobne. „Joj (klobúček snal), ako peknúčko tu máte, stará matka! – Obrázky jak krásne! (rúčky složil). Na koňoch to páni, šak hej?“ „Oni...“ „I ja, keď narastiem, budem pánom!“ „Ešte čo...“

„Ba hej – A tuto čo kníh za tým sklom!
 čie sa to?“ „Nuž i tvoje môžu byť,
 ak dobrým budeš žiakom – Akože?“
 „Hej, budem – Tato dá ma do školy,
 povedal – budem –“ „A čím?“ „Farárom!“

• • •

„A teraz, synak, chod' už domov, chod';
 noc bude...“ „Joj, nie, stará matka! nie,
 len trocha ešte – Ved' som doma, šak?...
 Kravičky pozrieť – máte teliatka?“
 „No hľadať budú ťa...“ „Nie, nebudú,
 nebudú...“ odhrňal sa. „Slúchni! id' –“
 „Ja nejdem – S vami, s vami budem spať!“
 „To nemôž'š! Prídeš zajtra...“ „A vy k nám
 prídete kedy? Mama...“ „Táradlo...“
 – I mrk už tmavý zvládol dedinou,
 jak odniesla ho slúžka k rodičom.

A toten chasník bol, hľa, hrdinom
 tým, ktorý uzol krutý rozviazal!
 Co rozorvaly liché predsudky
 a premrštenosť: priepasť hlbokú
 preklenul jeho malicherný um;
 zarytú myseľ, srdce zatvrdlé
 na lásku stopil jeho prostý cit...
 Bo onedlho za tým chlapčat'om
 sťa vodičom by prišli – do shody.

• • •

Nuž stojí: rozumní čo pokazia,
 napraviva často deti nevinné;
 hej, ony poslovia sú z neba...
 Tak,
 čo rozdvojilo s bohom človeka
 hen v raji: tu, hľa, šťastne spojilo
 so synom matku – šumné jablčko.

Čítame, pracujeme s textom

1. Všímajte si vonkajšiu kompozíciu, vymenujte jej základné znaky, podľa ktorých ju priradíte k náležitému literárnemu druhu.
2. Zamerajte sa na kompozičnú analýzu textu z hľadiska výberu slovnej zásoby, stavby viet, umeleckých štýlových prostriedkov, porovnajte s inými literárnymi druhmi a žánrami, napríklad s poviedkou, románom. Čo ste zistili?
3. Vyhľadajte tie umelecké jazykové prostriedky, ktoré sa vám najviac páčili a pomenujte ich.
4. P. O. Hviezdoslav používa v ukážke množstvo zdobnenín. Vyhľadajte ich, povedzte, akú majú funkciu v texte.
5. Vychádzajte z ukážky a urobte charakteristiku Benka.

Tvoríme

1. Využite dialógy z literárnej ukážky a pretransformujte dej do dramatickej podoby.

Pátrame, riešime úlohy

1. Úryvok sa začína slovami: *Po rokoch (– minulo ich päť či šesť –)*... Zamyslite sa nad tým a zistite (v Hviezdoslavovej knihe, encyklopédii, na internete), aké časové obdobie zachytáva autor vo svojej skladbe.
2. Zostavte dejovú osnovu úryvku a porozprávajte jeho dej. Zamerajte sa najmä na vzťah Estery k Benkovi na začiatku ukážky a na jej meniaci sa postoj k chlapcovi v ďalších veršoch.
3. Vysvetlite verše:

*čo rozdvojilo s bohom človeka
 hen v raji: tu, hľa, šťastne spojilo
 so synom matku – šumné jablčko.*

Zistili ste,

- že literárna ukážka nesie znaky rozsiahleho epického diela – románu.
- že autor využíva všetky znaky viazanej umeleckej reči – verše, strofy, umelecké jazykové prostriedky.
- že autor využíva množstvo zdrobnení nielen na ozvláštnenie umeleckého textu, ale aj na vyjadrenie svojho postoja.

Budeme si pamätať

Epos je rozsiahla básnická skladba, ktorá čerpá námety zo života spoločnosti, umelecky stvárňuje najzákladnejšie problémy doby, epický dej je často prerušovaný opisom duševných stavov zobrazovaných hrdinov, opismi prírody a rozsiahlymi úvahami autora. Najznámejšie sú starogrécke eposy *Ilias* a *Odysea*. Pripisujú sa slepému básnikovi Homérovi.

Christian Jacq Ramzes Syn svetla

„*Ramzes, najväčší z víťazov, kráľ Slnko, strážca Pravdy.*“ Týmiťo slovami charakterizoval faraóna Ramzesa II. Jean-Francois Champollion, ktorý dešifrovaním hieroglyfov otvoril ľudstvu cestu do Egypta.

Meno Ramzesa prešlo storočiami a zvíťazilo nad časom. Už samo osebe stelesňuje moc a veľkosť faraónskeho Egypta, ktorý sa stal kolískou západných civilizácií. Počas svojej šesťdesiatšedemročnej vlády od r. 1279 do r. 1212 pred Kristom, Ramzes, Syn svetla, vyniesol svoju krajinu na vrchol a prežiaril ju svojou múdrosťou.

Román francúzskeho spisovateľa je pentológia²⁵, ktorá nás od začiatku do konca strhne zaujímavým čítaním o živote tohto faraóna – od chlapčenského veku až po jeho posledné dni.

Vďaka fikcii a autorovým vedomostiam z egyptológie môžeme spolu s Ramzesom prežívať jeho úzkosti a nádeje, prehry a víťazstvá. Trpieť spolu s ním zradou a tešiť sa z nerozborného priateľstva. Bojovať proti silám zla a hľadať svetlo, z ktorého sa všetko zrodilo a ku ktorému sa všetko vracia. Sledujme teda, ako zvládne mladý Ramzes boj s divým býkom, ktorý bol súčasťou jeho zasväcovania do hodnosti faraóna pod vedením otca, faraóna Setchiho.

Divý býk nehybne upieral oči na mladého Ramzesa.

Zviera, ktoré mladíka práve zavetrilo, bolo príšerné. Nohy hrubé ako piliere, dlhé ovisnuté uši, na spodnej čeľusti tvrdé fúzy, hnedo-čierna srst’.

²⁵ päťdielny román

Ramzes fascinovane hľadel na jeho rohy. Pri koreni ich mal hrubé a blízko vedľa seba, potom sa skrúcali dozadu a napokon týčili dohora a vytvárali mu na hlave akúsi prilbu zakončenú ostrými hrotmi, ktoré by roztrhali hocakého protivníka.

Chlapec ešte nikdy nevidel takého obrovského býka.

Zviera patrilo k obávanému druhu, s ktorým si radšej nezačínali ani tí najzdatnejší poľovníci. Vo svojom stáde to bol mierumilovný samec, ktorý sa pozorne staral o zranené alebo choré zvieratá a vychovával mladé, no akonáhle niekto narušil jeho pokoj, zmenil sa na hrôzostrašného bojovníka. Pri najmenšom podráždení s prekvapujúcou rýchlosťou zaútočil a neuspokojil sa, kým nepriateľa neskolil.

Ramzes ustúpil o krok dozadu.

Divý býk švihol chvostom a vrhol zúrivý pohľad na votrelca, ktorý sa odvážil vstúpiť na jeho územie, na pastviny neďaleko močiara, porastené vysokým trstím. Tým skôr, že neďaleko sa v kruhu svojich družiek telila krava. Na týchto pustatinách pri Níle vládol nad svojím stádom on a nestrpel tam nikoho cudzieho.

Mladík dúfal, že porast ho zamaskuje, ale hneďé bykove oči, hlboko zasadené v očných jamkách, ho uprene sledovali. Ramzes vedel, že mu neunikne. Celý sinavý sa pomaly otočil k otcovi.

Setchi, faraón Egypta, ktorého prezývali „Vít'azný býk“, stál asi desať krokov za synom. Hovorilo sa o ňom, že už len jeho prítomnosť paralyzovala nepriateľov. Jeho prenikavý duch, ostrý ako zobák sokola, zasiahol všade a nebolo nič, čo by nevedel. Setchi, štíhly muž s prísnu tvárou, vysokým čelom, orlím nosom a vystupujúcimi lícnymi kosťami, bol stelesnením authority. Uctievaný a obávaný, vrátil Egyptu jeho niekdajšiu slávu.

Štrnásťročný Ramzes, ktorého postava už bola postavou dospelého muža, sa stretol s otcom po prvý raz. Až doteraz ho v kráľovskom paláci vychovával pestún, poverený urobiť z neho hodnotného muža, lebo ako panovníkov syn si bude šťastne nazývať v nejakej vysokej funkcii. Dnes ho však Setchi vytrhol z vyučovania hieroglyfov a vzal ho so sebou do širšej prírody, ďaleko od akejkoľvek dediny. Zatiaľ nepadlo ani slovo.

Keď porast príliš zhustol, kráľ so synom zostúpili z dvojkolesového voza ťahaného dvoma koňmi a vnorili sa do vysokej trávy. Po zdaní tejto prekážky sa ocitli na býkovom území.

Kto bol desivejší, divé zviera alebo faraón? Z jedného i z druhého vyžarovala sila, pred ktorou sa Ramzes cítil bezmocný. Netvrdili azda rozprávači, že býk je nebeským zvierat'om planúcim ohňom onoho sveta a že faraón je zas spriaznený s bohmi?

Napriek vysokej urastenej postave a nebojácnosti sa mladík cítil medzi týmito dvoma takmer sprisahaneckými silami ako v kliešťach.

„Zbadal ma,“ povedal čo najpokojejším hlasom.

„Tým lepšie.“

Prvé slová, ktoré otec vyslovil, zneli ako rozsudok.

„Je obrovský a...“

„A ty? Kto si ty?“

Otázka Ramzesa prekvapila. Býk ľavou prednou nohou zúrivo rozhrabol zem. Volavky splašene odleteli, akoby opúšťali bojové pole.

„Si zbabelec alebo kráľov syn?“

Setchiho pohľad prevrtával dušu.

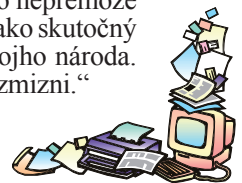
„Rád zápasím, lenže...“

„Skutočný muž ide na hranicu svojich síl, kráľ až za ňu. Ak to nedokážeš, nebudeš vládnuť a už nikdy sa nestretieme. Žiadna skúška ťa nesmie roztriasť. Odíď, ak chceš, a ak nie, ulov ho.“

Ramzes sa odhodlal zdvihnúť zrak a vydržať otcov pohľad.

„Posielate ma na smrť.“

„Bud' večne mladý mocný býk s tvrdým srdcom a ostrými rohmi, ktorého nepremôže nijaký nepriateľ,“ povedal mi môj otec. „Ty, Ramzes, si vyšiel z matkinho lona ako skutočný býk a musíš sa stať žiariacim slnkom, ktoré bude vysielat' lúče pre blaho tvojho národa. Ukryval si sa v mojej dlani ako hviezda. Dnes roztváram prsty. Zažiar, alebo zmizni.“

Býk zaručal. Rozhovor votrelcov ho dráždil. Celá príroda zamrela. Od hlodavcov až po vtákov všetko stíchlo, cítili, že každú chvíľu sa rozpúta boj.

Ramzes sa obrátil k býkovi.

V zápase s holými rukami už vďaka hmatom, čo ho naučil pestún, premohol ťažších a silnejších súperov, ako bol on. Akú stratégiu má však zvoliť proti takej oblude?

Setchi dal synovi dlhé lano s pohyblivým uzlom.

„Jeho sila je v hlave. Chyť ho za rohy a zvit'azíš.“

Mladíka sa zmocnila nádej, že uspeje. Pri vodných zápasoch na jazere patriacom k palácu sa veľakrát cvičil používať laná.

„Keď býk začuje svišťanie lasa,“ upozornil ho faraón, „vyrúti sa na teba. Nemiň ho, lebo druhú šancu mať nebudeš.“

Ramzes si v duchu zopakoval pohyb, ktorým hodí laso, a dodával si odvalu. Napriek svojej mladosti už meral vyše stosedemdesiat centimetrov a mohol sa pochváliť svalmi atléta, pestujúceho viacero športov. Či ho len dráždila tá kučera detstva, čo mal stužkou zviazanú vo výške ucha, tá rituálna ozdoba urobená z jeho nádherných plavých vlasov! Až keď mu pridelia nejaké miesto na dvore, bude smieť nosiť iný účes.

Dopraje mu však osud dožiť sa toho? Je síce pravda, že búrlivácky mladík sa už veľakrát chvastúnsky domáhal skúšok, ktoré by ho boli hodné, no netušil, že sám faraón takým nemilosrdným spôsobom splní jeho túžby.

Býk vydráždený ľudským pachom nebude dlho čakať. Ramzes stisol v dlani laso. Ak zvieru chytiť, musel by mať silu obra, aby ho znehybnil. A pretože tú ešte nemá, bude musieť prekonať sám seba, čo by mu pritom aj srdce puklo.

Nie, nesklame faraóna.

Ramzes rozkrútil laso. Býk s rohmi vystrčenými dopredu vyrazil. Mladík zaskočený rýchlosťou zvierat' a urobil dva kroky nabok, pravou rukou hodil laso, ktoré sa zavlnilo ako had a narazilo na chrbát obludy. Keď Ramzes dokončoval pohyb, pošmykol sa na vlhkej pôde a spadol. Stalo sa to presne vo chvíli, keď sa ho už býk chystal nabrat' na rohy, takže sa mu nimi iba otreľ o hrud'.

Chlapec nezatvoril oči.

Chcel vidieť smrti do tváre.

Rozbesnený býk bežal až k trstinám a vzápätí sa rútil naspäť. Ramzes, ktorý medzitým vstal, zapichol pohľad do jeho očí. Bude vzdorovať až do poslednej chvíle, dokáže Setchimu, že syn kráľa vie dôstojne zomrieť.

Zrazu sa býk prudko zastavil. Rohy mu obrútilo lano, ktoré v rukách zvieral faraón. Nepričítne rozozurené zvieru mykalo hlavou a pokúšalo sa vyslobodiť aj za cenu, že si zláme väzy. Setchi obrátil jeho chaotickú silu proti nemu.

„Chyť mu chvost!“ prikázal synovi.

Ramzes pribehol a schmatol takmer holý chvost s chumáčom srsti na konci, rovnaký chvost, aký mával faraón pripnutý k bedrovému pásu suknice ako nositeľ sily býka.

Porazené zvieru sa upokojilo a už iba fučalo a ručalo. Kráľ naznačil Ramzesovi, aby sa postavil zaňho, a potom býka pustil.

„Toto plemeno je neskrotiteľné. Samca ako je tento nezastraší oheň ani voda a vie sa dokonca ľstivo ukryť za strom, aby prekvapil nepriateľa.“

Zvieru otočilo hlavu a chvíľu si premeriavalo svojho súpera. Ako keby vedelo, že proti faraónovi je bezmocné, pokojným krokom sa pobralo na svoje územie.

„Ste silnejší než on!“

„Už nie sme nepriatelia, pretože sme uzavreli dohodu.“

Setchi vytiahol z koženého puzdra dýku a rýchlym, presným pohybom odrezal synovi kučeru detstva.

„Otče...“

„Tvoje detstvo je mŕtve, Ramzes, život sa začína zajtra.“

„Nepremohol som býka.“

„Premohol si strach, prvého nepriateľa na ceste k múdrosti.“

„Je ich ešte veľa?“

„Bezpochyby viac ako pieskových zrníek na púšti.“

Pery mladíka spaľovala otázka.

„Mám to chápať tak... že ste ma vybrali za následníka?“

„Myslíš, že odvaha stačí na to, aby si vládol nad ľuďmi?“

Preložila Tamara Zemková

Čítame, pracujeme s textom

1. Vyvolal úryvok váš záujem o ďalšie pokračovanie? Čo by ste sa chceli ďalej dozvedieť? Stručne porozprávajte, čo ste prežívali, aké boli vaše pocity pri čítaní ukážky. Sledujte, ako autor stupňuje napätie, ktoré vládne medzi Ramzesom a býkom.
2. Opíšte vládnuceho faraóna Setchiho, mladého Ramzesa a niekoľkými slovami osvetlite ich vzájomný vzťah. Čo vás najviac prekvapilo na vzťahu otca a syna, na ich spoločnom živote? Hľadajte skrytý zámer faraóna pri príprave svojho syna na budúci život.
3. Uvažujte nad tým, čo potreboval súčasný autor, aby napísal knihu – román o období veľmi vzdialenom súčasnosti.

Pátrame, riešime úlohy

1. Pri opakovanom čítaní sa sústreďte na jazykové a štylistické prostriedky, na základe ktorých by ste mohli dokumentovať stupňovanie napätia v deji.
2. Pokúste sa ďalej rozvíjať myšlienku z poslednej vety ukážky. Pouvažujte nad tým, či obdiv syna a úcta k otcovi sú prežitie, staré, prekonané pojmy, alebo majú významnú úlohu aj v súčasnosti.

Tvoríme

1. Úryvok spracujte formou stručnej a výstižnej informácie a oboznámte spolužiakov s tým, čo sleduje otec faraón tvrdou skúškou, ktorej podrobil svojho syna. Potom spracujte úryvok ako poveseň a báj a posúďte, či ste dodržali správne postupy. V ktorej podobe sa vám rozprávanie o Ramzesovi páči najviac a prečo?

Zistili ste,

- že dej románu sa odohráva v období pred začiatkom nášho letopočtu.
- že na stvárnenie postáv autor potreboval nielen fantáziu, ale aj hlboké vedomosti, ktoré doplnil vlastnou fikciou.

Budeme si pamätať

Ak sa román zaoberá problematikou z histórie, nazývame ho **historický román**.

Heinrich Stoll

Priamov poklad

*Heinrich Schliemann nebol síce archeológom, ale málokomu z odborníkov sa podarí za života získať takú slávu, ako práve jemu. Obrovská túžba tohto muža – dokázať pravdivosť Homérových veršov – sa naplnila v plnej miere. O jeho životných osudoch rozpráva román **Sen o Tróji**.*

Nadíde 14. jún 1873. Zavčas rána sa Schliemann so Sofiou prechádza po všetkých miestach, akoby sa s nimi navždy lúčili. Predsa je to len hodne, povie Schliemann, a Sofia mu potvrdí, že toho naozaj veľa dosiahol. Ale čo odpovedať, ak by niekto tvrdil, že múry vôbec nepochádzajú z Tróje, ale z nejasného iného bezmenného mesta? Ak si prezrie prierez veľkej priekopy prechádzajúcej od severu na juh, možno od vrcholca po pôvodnú pôdu narátať sedem odlišných vrstiev. Ak niekto namietne: tvoja druhá vrstva odspodku nie je homérska Trója, ako dokážeš pravdivosť svojho tvrdenia? Stopami po požiari? Tie sa nájdu aj v tretej a piatej vrstve, rátajúc odspodku. Otvorene a úprimne sa treba priznať, že jednoznačné dôkazy mu chýbajú.

„Ale predsa, Sofia,“ povie takmer úpenlivo, „toto je Skajská brána, to je kruhová hradba, toto je Priamov dom.“ S očami zapálenými od vetra, piesku a bdenia ešte raz pozrie na múry, či predsa len neprehovoria a neprisvedčia mu. Vtom sa práve pred ním uvoľní zo steny kusisko hrudy a slnko ožiari čudesne sformovaný útvar z vydutej zelenej medi, poihráva sa na jej vypuklinách, až sa zlatisto zaligocú.

Schliemann kľúčovito zovrie Sofiino rameno a stlačí ho ako železnými zverákmi.

„Sofidion,“ zašepce priškrteným hlasom, „myslím, že tam je ukrytý poklad. Ako sa nám podarí nepustiť k nemu robotníkov? Medzi nimi je dosť nečestných ľudí. Polovicu nám ukradnú a odvedú.“

„Povedz, že sa práca končí.“

„Teraz o ôsmej ráno?“

„Spoločni sa na mňa, ja to vybavím.“

Sofia podíde niekoľko krokov, zastane na výbežku a ruky si priloží k ústam. „Paidos, paidos,“ volá. Dozorcovia prekvapene pribehnú v presvedčení, že zle počuli. Sofia ich privíta so smiechom.

„No povedzte, koľkokrát efendi hromžil na vaše sviatky a pritom celkom zabudol, že dnes má sám sviatok, ktorý musí svätiť. Práve teraz mu to zišlo na um. Všetci sa môžete vrátiť do svojich domov, ale najprv vám Nikolaos vyplatí celodennú mzdu.“

Gréci a Turci sú naradostení a blahoželajú Schliemannovi, roztrúsia sa po svojich dedinách. Sofia sa náhli späť k manželovi, ktorý, chvejúc sa od vzrušenia, chodí sem a tam pri domnelom poklade.

„Všetci sú preč, môžeme začať,“ zvolá Sofia a obidvaja vyskočia na múrik Priamovho domu, odkiaľ pohodlne dočiahnu na medený predmet.

Už pri prvom dotyku je zrejmé, že nález sa nebude dať tak ľahko odniesť. Je obalený pol druhu metra hrubou, ako kameň tvrdou vrstvou červeného popola a zväpenatých trosiek a hneď nad ním strmo ovísa dva metre hrubý a desať metrov vysoký múr opevnenia. Stačí len nejaká jama prihlboko vykopaná do nosnej vrstvy základov alebo z neopatrnosti uvoľnený kus zeminu a už sa zrúti celý múr a pochová pod sebou poklad i jeho hľadačov.

„Ustúp, Sofidion,“ zašepce Schliemann, „jedna obeť stačí, a,“ pokúsi sa o úsmev, „musíš predsa vedieť, kde ma pripadne vykopať.“

Vreckovým nožíkom začne opatrne okrajovať medený predmet a odstraňovať stvrdnutú zem okolo uvoľneného miesta. Minúty sa menia na hodiny, ale netrpezlivý

Schliemann sa musí ovládnuť a napredovať pomaly ako slimák – nie kvôli tantalovskej skale, čo mu hrozivo visí nad hlavou, na ňu totiž už dávno zabudol, ale aby nepoškodil nič, čo by mohlo byť pre vedu vzácné. Konečne sa mu podarí uvoľniť zo steny medený predmet – je to polmetrový plochý, oválny štít s vystupujúcim stredom, lemovaný žliabkovaným okrajom, Homérov „aspisomphaloeides“.

„Sofia, prosím ťa, odnášaj jednotlivé kusy po jednom do domu, hneď ako ich uvoľním. Tak budú aspoň v bezpečí, ak by nás niekto prekvapil. Ale dvere dobre zamkni! Pri všetkých bohoch Olympu, kde je náš arménsky dozorca?“

„Kdeže by už bol,“ odvetí Sofia pokojne, z pliec si stiahne veľký červený šál a zabalí doň štít. „Ak nespí, tak fajčí, a keď sa dosť nabažil fajčenia, zasa si trochu pospí. Nikdy nič iné nerobil. Ja som ho aspoň nikdy pri vykopávkach nevidela.“

Schliemann už nepočúva, čo Sofia vraví. Opäť zavŕta nožom a pôda Tróje daruje svojmu vernému prorokovi jeden predmet za druhým.

Keď všetko poodnášali do svojho domu, nevedia sa vynadívať na predmety, čo ponachádzali:

1. jeden medený štít;
2. jeden medený kotol;
3. jednu medenú platňu, na ktorú oheň pretavil neveľkú striebornú vázu;
4. jednu malú medenú vázu;
5. jednu guľatú fľašku zo zlata, vážiacu 403 gramov;
6. jednu zlatú čašu, štvrt' kila ťažkú;
7. jednu čašu zo zlata v tvare loďky, ťažkú 600 gramov;
8. jednu malú čašu z jantáru;
9. šesť strieborných prútov, dovedna vyše kila ťažké;
10. tri strieborné vázy, vysoké pätnásť až dvadsaťjeden centimetrov;
11. jednu striebornú misku;
12. dve malé strieborné vázy;
13. trinásť medených hrotov z kopije;
14. štrnásť medených sekier;
15. sedem medených dýk;
16. jeden medený nôž;
17. zlomky meča;
18. jednu štvorhrannú medenú tyč;
19. akýsi roztavený medený predmet, pripomínajúci svojou formou kľúč.

„A to v predposledný deň,“ povie Schliemann zamyslene. „Keď o tom premýšľam, ako tie veci ležali, ako tvorili presný štvorhranný útvar, zdá sa mi takmer isté, že ležali v drevenej debne. A kľúč k nej je tu tiež. Pravdepodobne niekto z Priamovej rodiny v náhlivosti zabalil poklad do drevenej debny, potom ho však na hradbách prekvapila nepriateľova ruka alebo požiar, musel sa s pokladom rozlúčiť a vzápätí ho pochovali popol i kamene z neďalekého kráľovského domu. Možno, že tomuto nešťastníkovi, čo sa pokúšal zachrániť poklad, patrili aj veci, ktoré na tom istom mieste našli pred niekoľkými dňami, rozmliaždená prilbica, strieborná váza a čaša z jantáru. Slovom, Sofia, ver mi, teraz mi už nikto nemôže odporovať: objavili sme Tróju!“

„Tvoja viera ti pomohla,“ odvetí Sofia prsto a vezme do rúk veľkú striebornú vázu, aby si ju dôkladnejšie prezrela, veď doposiaľ na to nebol čas. Odrazu sa zháči a roztrasenými rukami odprace všetko z druhého stola, bezohľadne odsunie manželove papiere, rozprestrie na stôl svoj šál namiesto podložky a potom obráti vázu hore dnom. S cvengotom sa z nej sype zlato a na stole sa kopí blýskavá hromada. Pred nimi ležia členky, retiazky, náušnice, prstene, gombíky a množstvo drobných ozdobných predmetov. Starnúci muž a krásna mladá žena stoja neschopní vyriečiť čo len slovko. Naostatok si Schliemann zhlboka vydýchne a povie:

„Píš, Sofia, budem ti diktovať“:

1. jedna členka dlhá päťdesiat jeden centimetrov, tvorí ju zlatá reťaz, na jej oboch koncoch visí osem retiazok husto povykľadaných drobnými lístočkami zo zlata, na

konci každej z reťazí je idol s hlavou sovy. Z členky visí – počkaj, chytro ich zrátam – sedemdesiatštyri retiazok takisto povykľadaných zlatými lístočkami, všetky sú ukončené dvojíťmi lístočkami;

2. jedna členka päťdesiatpäť centimetrov dlhá, čosi vyše centimetra široká so štyridsiatimi siedmimi desať centimetrov dlhými retiazkami, ozdoba na sluchách sa skladá zo siedmich retiazok ozdobených lístočkami;

3. jedna členka vyzdobená ornamentom vytvoreným z bodiek;

4. dve náušnice vo forme košíkov, z každej visí po šesť retiazok ukončených idolom v podobe sovy, dovedna deväť centimetrov dlhé;

5. dve nepomerne kratšie náušnice, inak podobné predchádzajúcim;

6. šesť zlatých náramníč, široké štyri až šesť milimetrov, sčasti otvorené, sčasti uzatvorené;

7. päťdesiatšesť náušnic najrozmanitejších tvarov;

8. nesčíselné množstvo drobných predmetov zo zlata, ktoré boli pravdepodobne navlečené na nite alebo pripevnené na kožu či látku, majú podoby kocky, hviezdice, lístočkov, prízium, valčekov, prsteňov, gombíkov, dvojíťých gombíkov, paličiek, uzáverov, orlov.“

Nadránom dokončia zápisy. Z mäkkej šedi nad pohorím Ida prenikajú ružové lúče a zlatistým okrajom lemujú niekoľko oblakov, čo plávajú po oblohe. Schliemann berie zo stola veľkú členku, položí ju Sofii na čelo okolo vysoko vyčesaných čiernych vlasov, druhú retiazku jej zapne okolo hrdla a na boltce jej pripevní náušnice. A jediný raz vo svojom živote ju takmer nečujným šepotom osloví iným menom:

„Helena.“

Preložila Eva Mládeková

Čítame, pracujeme s textom

1. Vyjadrite sa k tomu, či úryvok patrí alebo nepatrí k textom odbornej literatúry.
2. Ktoré časti ukážky vaše tvrdenie najviac dokumentujú?
3. Priniesol vám prečítaný text aj niektoré nové poznatky? Ak áno, povedzte ktoré.

Pátrame, riešime úlohy

1. Ako postupovali manželia, keď zistili, že našli hľadaný poklad? V čom vidíte praktický význam takéhoto postupu? Vysvetlite, prečo považoval Schliemann za dôležité, aby bol každý nález presne zapísaný. Čo všetko ešte odhalil Schliemann popri obrovskom Priamovom poklade?
2. Zamerajte sa na kompozíciu diela. Povedzte, ktorý slohový postup autor využíva a pomocou čoho sa mu podarilo vyvolať určité napätie.
3. Viete niečo o osude Priamovho pokladu? Pátrajte v knižniciach, na internete, prípadne si prečítajte knihu Vojtecha Zamarovského *Objavenie Tróje*.

Tvoríme

1. Vypíšte z textu kľúčové slová a pripravte si prerozprávanie ukážky. Pracujte v skupinách. Jedna skupina zachová kompozičné a štylistické prostriedky umeleckého

rozprávania; druhá skupina si pripraví vystúpenie s prvkami odbornej prednášky, tretia skupina spracuje text formou informácie, správy, komentára o objavení Tróje. Svoje práce prečítajte pred triedou a posúďte ich. Zamerajte sa najmä na dodržiavanie zásad jednotlivých slohovo-štylistických postupov.

Bude vás zaujímať

Meno Heinricha Schliemanna, objaviteľa Tróje, je úzko späté s menom najväčšieho básnika staroveku – Homérom. Deväťročný Schliemann dostane na Vianoce okrem mnohých potrebných darov i knihu: Homérovu Iliadu. Chlapec dychtivo číta napínavý opis boja, v mysli sa mu vybavujú mohutné hradby mesta obliehaného udatným gréckym vojskom i vzdorujúci Trójanovia a vlastné predstavy ho natoľko fascinujú, že naivne vyhlási: „Keď budem veľký, vykopem Tróju.“

A chlapcov sen, sen o Tróji, sa stal skutočnosťou; v osemdesiatych rokoch devätnásteho storočia celý svet jedným dychom vyslovuje meno Heinricha Schliemanna. Schliemannov životný osud je priam rozprávkový; chudobný syn ankershagenského pastora, ktorý nemal ani prostriedky na štúdium, stane sa v Sankt Peterburgu miliónárom a obchodníkom prvej triedy. Ako Odysseus, ktorý desať rokov blúdil po moriach, kým sa dostal na svoju rodnú Itaku, Schliemann celé roky doslova blúdil po svete, kým nakoniec zakotvil vo svojom drahom, slnečnom Grécku. V zrelom veku, po mnohých útrapách obchodného života uzavrie všetky svoje kontá a s neobvyčajnou vôľou a húževnatosťou venuje sa svojmu predsavzatiu z mladosti, svojmu trójskemu snu. S Homérom v ruke chodí po krajine a hľadá miesto, kde ležalo obliehané mesto. Oddane verí svojmu básnikovi, je presvedčený, že všetci statoční hrdinovia skutočne jestvovali, že trójska vojna sa musela odohrať, veď akože ináč by ju zachovala tradícia a opísal Homér vo svojich vznešených spevoch. Schliemann nielenže nájde a vykope Tróju, ale objaví poklady nesmiernej ceny; Priamov poklad a šperky krásnej Heleny: neskôr pri vykopávkach v Mykénach Agamemnónovu zlatú masku a neobvyčajné bohatstvo zlata v šachtových hrobach starých panovníkov. Schliemann však nehľadal poklady, hľadal tisícročia ľudskej kultúry a histórie, vynakladal milióny, aby prastaré mestá vyrval z lona zeme. Trójskymi a mykénskymi vykopávkami sa stal zakladateľom modernej archeológie a jeho výskumy tvoria základný kameň dejín v staroveku.

Z prebalu knihy

Lúdo Zúbek

Jar Adely Ostrolúckej

*Významné osobnosti v našich dejinách sú nielen predmetom záujmu vedeckej obce, ale rovnako zaujímajú aj spisovateľov, ktorí svoje historické vedomosti dopĺňajú vlastnou fikciou a v konečnej podobe ponúknu čitateľovi dielo, ktoré mu nielen objasní určité historické súvislosti, ale prináša aj obraz človeka z mäsa a kostí, človeka s jeho ľudskými slabosťami, starosťami, radosťami aj láskami. Takýto bol aj zámer Lúda Zúbka, ktorý nám v knihe **Jar Adely Ostrolúckej** priblížil nielen historické obdobie, v ktorom sa rozhodovalo o budúcnosti nášho národa, ale nám priniesol aj obraz Ľudovíta Štúra a jeho lásky k Adele Ostrolúckej.*

Príbeh sa odvíja formou rozprávania Adelninej spoločníčky Evky Jonásovej.

Posledný týždeň Štúrovho pobytu v Zemianskom Podhradí museli sme sa o Štúrova spoločnosť deliť s istým mladým doktorom, Čechom – meno si už nepamätám – ktorý cestoval po Slovensku, a keď sa v Trenčíne dozvedel, že Ľudovít Štúr letuje v Zemianskom Podhradí, vybral sa za ním.

Keďže na fare zaujal hosťovskú izbu Štúr, doktora si vzal k sebe učiteľ Mikulík. Návštevník ostal u neho tri dni. Bol to mladý človek z Prahy a cieľ jeho cesty bol dosť záhadný. Zoznámili sme sa s ním u Mikulíkov, keď sme tam oslavovali narodeniny pána učiteľa. Okrem domácich, doktora a mňa s Adelkou boli tam ešte farárovci, kaplán a Ľudovít Štúr. Prišli aj dvaja priatelia pána učiteľa z dediny. Teda menšia domáca spoločnosť. Ale práve dost' na to, aby zaplnila celú izbu.

Pani Mikulíková pripravila bohaté pohostenie a rozsadila hostí tak, že Štúr sedel vedľa Adelky a naproti nemu onen lekár z Prahy. Ja som sedela s pánom kaplánom Štúrom. Po večeri, prv než sme vypili prvý pohárik, vstal Ľudovít Štúr a povedal prípitok na zdravie oslávenca. Nehovoril len o Mikulíkovi, ale o všetkých dobrých učiteľoch v národe. Dojatý spomenul najprv svojho otca, ktorý bol učiteľom v Trenčíne a Zay-Uhrovci, potom venoval vďačnú spomienku svojim vlastným učiteľom: profesorovi Pecovi v Rábe, profesorom Palkovičovi a Schroerovi v Prešporke a spomenul ešte niekoľko iných, medzi nimi aj môjho otca.

„Nikdy sa nebudeme môcť dost' odvdáčiť našim učiteľom za prácu, ktorú pre národ konajú,“ hovoril Štúr. „Nič v neskoršom živote nezanecháva v nás také hlboké stopy ako semä, ktoré do nás v mladosti zasiali učители. Oni udržiavajú v mládeži našej plameň rodolásky, tak ako v starovekom Ríme uctievané vestálky udržiavali na oltári obetný plameň. Ak sme sa v živote pozdvihli na vyšší stupeň, z ktorého môžeme lepšie slúžiť vlasti, na tom majú veľikánsku zásluhu učители. Ich blahodarné účinkovanie neobš'astňuje len mládež, ale aj dospelých. Široko-d'aleko po celej krajine zakladajú sa nedel'né školy, aby sa z bohatého stola duchovnej hostiny, ktorá je u vyspelejších národov prístupná každému ich údovi, ušli nášmu poddanému ľudu slovenskému aspoň omrvinky. Lež nielen to. Kto vypovedal rozhodujúci boj proti zhubnej pálenčenej otrave, ktorá ubíja zdravé sily nášho ľudu? Zasa predovšetkým oni. A v tých šťastných dedinách, ktoré si už trúfajú zahrať divadlá, na čej hlave leží starostlivosť o zdar takýchto podujatí? Na hlave učiteľa. Som šťastný, že jednému z týchto skromných, neúnavných pracovníkov môžem pripíť pri tejto radostnej oslave na zdravie a na d'alšiu úspešnú prácu.“

Pani Mikulíková si utierala oči a my ostatné ženy sme veru mali čo robiť, aby sme premohli slzy. Ustavične som pri Štúrovej reči myslela na otca. Aký by bol šťastný, keby počul také krásne ocenenie svojej práce.

Všetci sme vypili pohárik do dna a len potom sa rozprúdila voľnejšia zábava.

Chvíľu som sa zhovárala s pánom kaplánom Štúrom, ale potom nás zaujal rozhovor Ľudovíta Štúra s pražským doktorom.

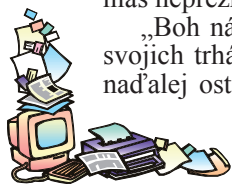
Začiatok sme nezachytili. „... aby som to povedal tak z mosta doprosta, vás teda vlastne poslali k nám na výzvedy. Aby ste vyskúmali, ako zmýšľa náš ľud o zavedení spisovného jazyka, čo si o tom myslia vzdelanci a podobne. Všakver!“

Doktor sa chvíľu hniezdil a potom za napätej pozornosti všetkých ostatných odvetil:

„Povedali ste to síce až priveľmi otvorene, pán Štúr, a použili ste pritom výraz, s ktorým nemôžem súhlasiť – myslím na tie výzvedy – ale v zásade ste účel mojej cesty vystihli. My Česi sa nemôžeme zmieriť s tým, že ste sa od nás odtrhli. Väčšina českého národa dáva za pravdu Kollárovi, ktorý svojou nedávno vydanou knižkou Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky váš krok odsúdil. Je to drobenie a oslabovanie národných síl. Nemali ste sa od nás odtrhnúť!“ povedal nakoniec doktor vyčítavo.

Štúr sa strhol, akoby chcel vstať, ale ovládol sa; no nie natol'ko, aby jeho zvýšený hlas neprezradil, aký je rozochvený.

„Boh nás uchovaj od toho, aby sme sa od Čechov odtrhli! Kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najťažšiu zodpovednosť pred národom našim. My chceme aj naďalej ostať s nimi v tom istom zväzku, v ktorom sme boli dosiaľ, a chceme si aj

naďalej osvojovať všetko, čo znamenitého na kultúrnom poli vykonajú, a naopak, čo dobrého budeme môcť pre nich urobiť, ochotne vykonáme.“

Hovoril vzrušene, hlasno, ako keby rečnil niekde zástupu poslucháčov. Ale doktora tak ľahko nepresvedčil.

Rozhovor sa stával vzrušujúcim. Otázka spisovnej slovenčiny bola vtedy veľmi živá a páľčivá. Hoci literárna slovenčina už jestvovala, mala veľa odporcov. Aj otec mával niekedy o tom rušné, až búrlivé rozhovory s naším pánom farárom. Bola som zvedavá, ako bude Štúr, hlavný osnovateľ uzákonenia spisovnej slovenčiny, obhajovať jej zavedenie.

No nebola som sama. Pán farár Hlaváč začal nervózne cmúľať cigaru, hoci predtým na ňu zabudol, takže mu vyhasla.

Všimla som si aj Adelku. Hlavu mala obrátenú trochu doľava a bolo vidieť, že ju rozhovor zaujíma. Akiste sa aj ona dala strhnúť Štúrovým odúševnením a jeho zápalom, lebo jej pohľad prezrádzal viacej, než k čomu sa chcela priznať.

Zabudla na všetko okolo seba a v jej očiach, upretých na Štúra, žiarila radosť.

Aj ona začala podliehať čaru Štúrovej osobnosti.

„Vravíte, že sa nechcete od nás odtrhnúť, ale pritom ste už pretrhli najpevnejší zväzok, ktorý nás spája: reč!“ útočil doktor. Sňal okuliare, a hneď nato si ich zasa celkom mimovoľne založil.

„Ale veď to nebola reč celého národa, nebola to reč ľudu!“ odvetil Štúr chlácholivo a pohľadom spočinul na nás ostatných.

Okrem farára Hlaváča a Adelky sme všetci prikyvovali. „čeština bola len rečou literárnou, knižnou, pospolitému ľudu cudzou. Reč, ktorou sa odbavujú u nás evanjelikovia bohoslužby, už nie je čistá čeština, je to bibličtina, poslovenčená reč Kralickej biblie. A tú sme z úcty k tradícii ponechali, hoci katolíci boli aj v tomto smere smelší.“

Teraz zasiahol do debaty pán farár Hlaváč. Vyňal cigaru z úst, zmrštil obočie a povedal nasrdene:

„Podistým vám veľmi záležalo na priazni katolíkov, keď ste im išli tak po vôli! U nás českú knihu rozumie každý človek!“

„Ale slovenskú bude rozumieť ešte lepšie!“ odvetil Štúr bez hnevu, ale pevne.

„Ak sme domácej reči, reči nášho ľudu dali prednosť pred rečou síce nám blízkou, ale jednako cudzou, vychádzali sme z poznania, že Slováci len vo svojom vlastnom nárečí dačo vykonať môžu.“

„A Kollárova Slávy dcéra a Šafárikove Slovánske starožitnosti, to je nič! Nehovoriac o množstve iných diel! Sú azda menej hodnotné, než keby boli napísané prostou, na vyjadrovanie zložitejších myšlienok nesúcou rečou ľudu?“ rozhorlil sa Hlaváč.

Štúr očervenel od vzrušenia. Možno sa chystal odpovedať pánu farárovi rovnako ostro, ale pravdepodobne si pripomenul jeho šedinu a iste naňho upokojujúco pôsobila aj Adelkina prítomnosť. A vedel sa ovládať. Som presvedčená, že sa nikdy nedal strhnúť prchkosťou. Usmial sa ako človek, ktorému ublížili a ktorý sa nemôže domôcť zadosťučinenia. Povedal mierne:

„Vyslovili ste takmer tie isté slová, ktoré nám pripomenul veľký náš spevec Ján Hollý, keď sme s Hurbanom a Hodžom zašli za ním na Dobrú Vodu, aby schválil naše podujatie – a aby dal novej spisovnej reči na cestu požehnanie. Išli sme za ním, hoci on píše západným nárečím, a my sme chceli uzákoniť stredoslovenské nárečie, teda náš krok smeroval aj proti nemu. Navštívili sme ho v pevnej dôvere, že uzná naše dôvody, že ich pochopí a schváli. A nemýlili sme sa. Prijal nás radostne, a keďže je už celkom slepý, požiadal nás, aby sme mu dovolili dotknúť sa našich tvárí, že si chce takto zachovať v pamäti naše črty. Najprv si zapísal hmatom do pamäti tvár Hurbanovu... Potom sa začal dotýkať mojej tváre... Bolo to veľmi dojímavé a ja viem, že ak mal ctihodný starec po dotyku mojich očí prsty vlhké, iste pochopil aj bez slov, ako si ho nesmierne vážime a ako veľmi ho milujeme... A on nás pochopil. Lebo hoci má telo zlomené, jeho duch je mladý a v jeho srdci je toľko lásky ku všetkému slovanskému ako v máloktorom človekovi. Keď nás vypočul, zamyslel sa a povedal:

„Nepriatelia spisovnej slovenčiny mi vždy vravievali, že reč, ktorou hovorí prostý ľud, je neumelá, príliš všedná, že sa ňou nedajú vyjadriť nijaké zložitejšie myšlienky. Vraj ani pomyslieť na to, že by sa ňou dalo aj básniť. Ja som sa nedal odradiť, skúsil som to. Výsledok nech posúdia iní... Takto hovoril starý poeta a na povzbudenie dodal, že liptovské nárečie, ktoré chceme povzniesť na spisovnú reč, je naozaj krajšie ako slovenčina Bernolákova, a preto on náš krok schvaľuje. Ak toto pokladáte za líškane sa katolíkom, nemám čo povedať na svoju obhajobu. Buďme radi, že sme sa novou spisovnou slovenčinou zblížili s katolíkmi a že sme tak spojili roztrieštené sily v národe. Ktovie, či ich nebudeme v dohľadnom čase potrebovať v zápase o spoločnú vec!“

Štúr zmlkol a čakal na ďalší výpad. Ale nikto sa neozval. Všetci sme boli pod dojemom jeho slov. Bol to dojem hlboký.

Pomer medzi katolíkmi a evanjelikmi bol u nás vždy trochu napätý, nech boh rozsúdi z čej viny. Ale bolo to už všade akosi vžitú, že sme boli uznanlivejší a žičlivejší k „nášmu“ než k inovercovi. A u nich je to akiste práve tak. Nuž preto nás tak prekvapili a dojali Štúrove krásne slová o Hollom. Oj, ako by sa nám pekne žilo, keby sme sa všetci – aj my aj oni – vedeli tak povzniesť!

Aj mladý doktor z Prahy zahodil flintu do žita – tak sa aspoň vyslovil o ňom pán farár Hlaváč, povedal zmierlivo:

„Keď je človek tu medzi vami, vidí to všetko celkom ináč. Mali by ste prísť k nám do Prahy a vysvetliť to tak našim ľuďom. Potom by azda bolo menej mrzutostí, menej výčitiek a obnovila by sa zasa medzi nami dôvera.“

„Teším sa, že aspoň vy ste sa stali zo Šavla Pavlom,“ zasmial sa Štúr uspokojený. „Možno sa mi naskytne príležitosť zísť si aj do Prahy.“

Potom už zábava bola veľmi pokojná a srdečná.

O dva dni sa doktor vrátil do Prahy a Štúr sa nám mohol venovať ešte väčšmi než kedykoľvek predtým. Boli to posledné dni jeho pobytu v Zemianskom Podhradí.

„Pozajtre cestujem,“ povedal a zhlboka si vydýchol. „Už sa teším na prácu!“

„My tu ešte týždeň ostaneme a potom sa vrátíme na Ostrú Lúku,“ riekla zadumane Adelka.

„A ja do Žitnian,“ dodala som pre úplnosť.

„Čože, Evka, ty sa chceš už vrátiť domov!“ zvolala sklamané Adelka. „Ale veď ja počítam s tým, že pôjdeš s nami na Ostrú Lúku!“

„Naši ma pustili len sem do Zemianskeho Podhradia a Ostrá Lúka je ďaleko,“ vyhovárala som sa.

„Čoby bola! Veď naše koníky sú bystré, rýchle nás ta zavezú. A postaráme sa aj o tvoju dopravu domov,“ prehovárala ma Adelka. „Však to nie je k nám tak ďaleko, pán redaktor.“

„Na Ostrej Lúke som síce nebol, ale Zvolen poznám. Vravíte, urodzená slečna, že Ostrá Lúka je blízko Zvolena, však?“

Nuž, takej cesty sa naozaj nemusíte báť, slečna Evka. Čo by ste robili, keby ste tak museli cestovať až do Nemiec, ako som musel cestovať ja, keď som sa vybral na štúdiá do Halle?“

„Keby to muselo byť...“ odvetila som nerozhodne.

Pred Štúrovým odchodom mala som príležitosť zhovárať sa s ním ešte raz osamote.

„Ako ste sa rozhodli, slečna Evička? Pôjdete na Ostrú Lúku?“

Odvetila som, že ešte neviem, ešte som sa nerozhodla. Doma už iste na mňa netrepezlivo čakajú.

„Chápem to, chápem a viem si predstaviť, že vás srdce ťahá ku svojim. Ale – bola by to od vás naozaj taká veľká obeť, keby ste mali ísť na Ostrú Lúku?“

Štúrova otázka ma zarazila. O obeti nemohla byť predsa reč. U Ostrolúckych sa mi páčilo, nuž išlo len o to, že by som bola už rada videla našich. V tom zmysle som odpovedala Štúrovi.

Čítame, pracujeme s textom

1. Zараdíte ukážku k príslušnému literárnemu žánru a zdôvodnite svoje rozhodnutie. Do ktorého historického obdobia patria udalosti, o ktorých autor píše?
2. Rozdeľte úryvok na dve časti a povedzte, aký je rozdiel v ich téme. Z prvej časti zaznamenajte kľúčové slová, určte hlavné a vedľajšie postavy diela, sformulujte hlavnú myšlienku prečítaného diela. Vytvorte dejovú osnovu a prezpracujte obsah prečítaného úryvku vlastnými slovami.
3. Aká myšlienka prevláda v druhej časti ukážky? Skúste ju dať do súvislosti so Štúrovým vzťahom k Adele Ostrolúckej na jednej strane, k národu a jazyku na strane druhej. Pri práci si spomeňte na literárne a dejepisné vedomosti získané v predchádzajúcich ročníkoch.

Pátrame, riešime úlohy

1. Z akého obdobia našej národnej histórie čerpá námet autor? Zamyslite sa a vyslovte vlastný názor, či pri zobrazovaní udalostí z minulosti sú podstatné len historické fakty, alebo ich autor môže prispôbiť svojmu umeleckému zámeru.
2. Vyhľadajte v literárnej ukážke tie miesta, ktoré vám najviac pomôžu pri charakteristike hlavnej postavy. Aký je ich názov v literárnej terminológii?
3. Identifikujte rozprávača príbehu a povedzte, akú formu autor využil.
4. Ako hodnotíte konanie a myslenie hlavnej literárnej postavy z vlastného pohľadu? Svoje stanovisko podložte primeranými argumentmi, citáciou z ukážky.
5. Sú myšlienky, ktoré Andrej Sládkovič vyslovil v známej básni, totožné s myšlienkami Ľudovíta Štúra? Vyhľadajte, porovnajte, komentujte, zaujmite vlastný postoj.

Tvoríme

1. Vyhľadajte informácie o autorovi a jeho dielach, pripravte si referát. Na základe získaných vedomostí si pripravte projektovú prácu. Môžete ju zamerať buď na autora a jeho literárne diela, prípadne niektorú z hlavných postáv, ktoré vo svojich dielach stvárnil. Svojej práci dajte výstižný názov, napr. Prečo prežil Majster Pavol 21. storočie, Vzťah Ľudovíta Štúra k Adele Ostrolúckej mojimi očami. Pravdaže, takéto práce predpokladajú, že si prečítate celé romány.

Zistili ste,

- že autor charakterizuje svoje postavy prostredníctvom dialógov.
- že literárna postava je nielen výsledkom fikcie autora, ale aj znalosti historického obdobia, o ktorom píše.

Vladimír Ferko, Andrej Ferko

Ako divé husi

*Drotári, drotári,
Jako dzivé husi...
Po tem širém svece, po tem širém svece
Potúkac sa musí.*

Román o pamäti. Tak nazvali autori román o osudoch syna a vnuka rovnianskeho drotára.

Drotárstvo. Preslávili sa ním slovenskí muži pri putovaní po celom svete za prácou, keď sa vybrali hľadať šťastie, skúsiť svet. V minulosti remeslo, ktoré živilo celé rodiny. Dnes je to umenie, ktoré svedčí o šikovnosti, tvorivosti a fantázii.

VEĽKÉ ROVNÉ, JAR 1831

Z plachietky zavesenej nad tragarmi zaplače nehojdané sirôtča...
... za Púchovom sa začínajú skaly a končí sa chlieb...
... a deti sa tam rodia a rodia...

BESKYDY, JÚN 1831

V nočnej hore dohára pahreba vedľa hrbky naznašaného dreva. Malý Juraj sa pohodáva v plachietke zavesenej na konári rozložitého listnáča. Dedo leží, hlavu opiera o kmeň stromu, sem-tam potiahne špagátom, drieme, zbiera sily na ďalší deň putovania.

Náhle sa ozve tiché ťahavé zavytie.

Dedo spozornie, sčúva. Nič. O chvíľu znova, už bližšie, počuť zlovestné psie vytie. Dedo rezko vyskočí, priloží na oheň, vatra ožije, mihotavo osvecuje les.

Dedo vynesie hrniec na strom, náhlivo odväzuje plachietku so spiacim chlapcom.

Vrčanie a cvakanie zubov sa blíži.

Dedo nestíha, dva konce plachty vloží v mihu medzi zuby, uvoľní si ruky a rýchlo sa štverá na strom.

Priženú sa od hladu besné túlavé psy a razom vyskakujú za plachietkou, trhajú ju v zuboch. Dedovi sa už-už zdá, že dieťa vypadlo, no včas sa mu podarí zdvihnúť dva voľné konce.

Zdivené psiská pobiehajú pod stromom, rozčúlený a vydesený dedo do nich šmarí hrniec so všetkým, čo v ňom je. Zvery tam nájdu čosi pod zub, rujú sa o korisť. Z deda opadne strach a rozosmeje sa.

– Zvykli sse si, pluhy, na hlanných a nevlánnych. Ale my sme Kypúsi. Drocára!

Dieťa sa zamrví, dedo rozvážne, pomaličky presunie plachietku bližšie ku kmeňu, uviaže sa ku konáru a berie Kypúsika do náručia.

Ráno starý Kypús zbiera po okolí svoje náčinie. Flaša s mliekom ostala nedotknutá, ba v rukáve sa zachránil kus trelinového²⁶ osúcha. Beskydská hora dýcha sviežosťou a velebnou krásou, dedo aj vnúčik majú plné uši radostného vtáčieho štebotu.

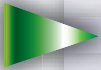
Dedo ohrieva na vatre mlieko a privráva sa malému.

– Neboj sa nič, takáto svorka túlavých psísk, to je veľiká zrjédkavoss. Už odešli, už budze dobre.

Dám ci mljéčka.

²⁶ jačmenno-pšeničný

Zamyslíme sa, porovnajme

1. Pokúste sa vlastnými slovami sformulovať hlavnú myšlienku úryvku. Z akého dejového momentu budete vychádzať? Charakterizujte deda podľa jeho správania, no aj podľa toho, ako sa s dramatickou situáciou vyrovnáva, ako ju rieši.
2. Je vo vete: „Zvykli ste si, pľuhy, na hladných a nevládných. Ale my sme Kypúsi. Drotári!“ vyjadrené aj niečo viac, ako sa dá pochopiť pri prvom čítaní? Vyslovte v tomto duchu určitý záver ako odkaz pre život súčasníkov.
3. Čo vás zaujalo, prekvapilo na jazyku, ktorým hovorí dedo? S ktorou oblasťou Slovenska je toto nárečie spojené? Aké sú jeho zvláštnosti v porovnaní so spisovným jazykom?

Ťažký život bez možnosti pracovať na jednom mieste prinútil drotára Kypúsa zobrať vnuka a púťovať s ním po svete, aby si zarobili na živobytie. Tak ako dedo, aj jeho vnuk Juraj sa stal drotárom. Po čase sa vrátil do svojej rodnej dediny, založil si rodinu. V ďalšej ukážke sledujeme dospelého Juraja a jeho syna Jožka.

VIEDEŇ, 1855

Sedemročný Jožko Kypús sa hrá na podlahe s drôteným vozíkom, pošinie ho po šikmom plechu, vozík sa po šikmine rozbehne a spadne. Jožko prestal byť jedinou nádejou kypúsovského rodu, doma v Rovnom pribudli ďalší dvaja – Pavel a Lojzo, čo sa narodil taký veľký, že ho museli z okna vystrčiť na dvoch lopatách.

Sviatočne oblečení, vyholení drotári z Kypúsovej dielne bezstarostne popíjajú po nedeľnom obede, najedli sa ako na Vianoce, mali polievku, mäso, zákusok a holbu vína, viac ako doma na hody. Len ich gazda Juraj Kypús ustarostene a zádumčivo listuje v novučičkom Jožkovom Šlabikári Slowenskom Katolíckom (aneb Památka pre usilovné sskolské d'ítky), ktorý objednal pre syna priamo u tlačiaru Sieglera v Komárne. Vzal Jožka do Viedne, aby rástol na lepšom koste a odmladi sa priučil nemčine, no teraz vidí, že pri rozrastajúcom sa podnikaní sa nemôže jeho výchove venovať tak, ako sa mu to zdalo v Rovnom.

A ešte vážnejšia otázka: Herr Rastelbinder²⁷ Juraj Kypús čoraz väčšmi badá, že budúcnosť patrí vzdelaným. Aj včera prišiel o slušný obchod, lebo nevedel dosť dobre po maďarsky. Akoby sám pre seba slabikoval: „S dovoľením Osvíceného Pána Imricha Palugyay z Boskej milost'í Biskupa Nitránskeho“.

Po nemecky švabach číta dobre, no na túto slovenčinu nemá cvik. Všetko rozumie iba v listoch z Rovného, ktoré mu u žida diktuje jeho Johana.

– Pojže sem, Jožko, – vyruší ho otec. – Komm her!

– Vóz je, ale koni neni. Kedy mi hích urobíš? Sag mal!

– Do teho voza by sme už mali zapráhnuc motor namesto koní. No, hybaj, hybaj!

Jožko nechotne vstane a pokročí k otcovi.

– Aspom v nedzelu by si ho nemal molestovac, gazda, – povie Matúš Zahatlan, kedysi na ulici nájdený za džarka²⁸.

– Len na chvíľu. Jožko, nože mi toto ešte prečítaj. Z tohoto kalendára, o Popolvárovi.

– Aspom v nedzelu by si ma nemal molestovac, – zopakuje šikovne Jožko.

– Nepapuluj a čítaj!

– Popolvar najväčší na svete. Kde bolo, tam bolo, v sedemdesiatej siedmej krajine, za červeným morom, za skleným vrchom a za drevenou skalou bolo jedno mesto. V tom meste býval kráľ, ktorý mal troch synov. Dvaja starší boli takto naoko poriadni šuhajci, ale tretí bol iba taký Popolvár, čo spoza pece ani nevyzrel. Raz si ich otec postaví pred seba a vraví:

²⁷ drotár (z nemčiny doslova vizač drôtov)

²⁸ džarek – drotársky učeň

„Synovia moji, už ste, chvalabohu, chlapi na mieste. Mohli by ste ísť skúsiť svet, či z vás dačo bude.“

– Lalažece, jako dobre mu to idze. Šak kedz si ho sem dovjédol, ani ty písena nerozeznával. Ale já teho mójho najprv naučím drotovac. Pri temto sa zmární moc času a načo, človek žije z rúk roboty a njé z úst čítaná.

– Slovenské noviny majú novú prílohu Světozor, písanú po česky. Čítanjé zaujímavé, ale nemám telo času a vyrosnul som na švabachu.

– Dobrá kypúsovská hlava, kubrica. Už to tento malý Jožko lepšjéj merkuje jako jeho ocec. Nože, gazda, a ty si jako pokročil v učení?

Drotári sa prestanú zhovárať medzi sebou a obrátia sa na gazdu.

– No, veru, šak žmúriš lampú do noci, tak ukáž načo.

Juraja Kypúsa to zaskočí. Na okamih sa mu zdá, že ho chcú vysmiať, no potom sa nadýchne a prečíta to isté, len pomalšie, ťažkopádnejšie ako syn.

Pátrame, riešime úlohy

1. Stručne porozprávajte, čo ste sa dozvedeli o ďalšom osude Juraja Kypúsa. Čo považuje Juraj Kypús v živote za veľmi dôležité a ako to zdôvodňuje? Prečo Juraj zobral svojho syna do Viedne? Porovnajme názor Juraja Kypúsa a ostatných zamestnancov jeho dielne na vzdelanie. Z čoho vychádza, o čo sa opiera jeden i druhý názor?
2. Popri nárečových slovách sa v ukážke stretávame aj so slovami z iného jazyka. Aký bol zámer autorov, keď použili takéto slová, slovné spojenia v priamej reči postáv?

Juraj Kypús ťažko ochorie. Sníva sa mu návratný sen.... Rovnianky... bez zubov... Juraj nevie, čo to má znamenať, aké znamenie a kto mu ho dáva... Rovnianky... bez zubov...

Ťahá sa z posledných síl do Rovného – nechce, aby ho, ako on svojho deda, doviezli v zacínovanej truhle – a ešte z Viedne zvoláva kypúsovskú rodinu z celého sveta, lebo cíti svoj koniec.

VEĽKÉ ROVNÉ, 1887

Nového rovníanskeho notára ide uchytiť zrádnik. Ešte sa ani neubytoval na novom pôsobisku, a už ho súria k smrteľnej posteli akéhosi drotára, vraj testament. Načo bude nejakému drótoštótovi²⁹ testament? Čo má dve krošne? Ale vedú ho do domu nového, murovaného, poschodového, väčšieho ako hociktorá zemianska kúria. V záhrade veľký maľovaný včelín. A vnútri – všetko ako v meste, dokonca vodovod!

Stará gazdiná na stole pri posteli zapaluje hromničku. Okolo stojí rodina, chlapi vyobliekani ani továrnici z Pešti, vo vestách zlaté hodinkové retiazky, toto že by mali byť drotári?

– Nezažihaj, na svjécky mám ešše času. Pavla sa chcem dočkak.

Notára usadia k stolu so spismi. Ležia tam aj akési hrubé knihy.

– Testament nebudzeme odkladac, môžece písac, pán notár. Tak ve meno božie. Tebe, dzjévka moja jedziná, porúčam tento nový dom a celé gazdovstvo aj s rolami a horami, čo k nemu patrá. Štyri dzjély na Fojtovej kvarte, salaš pod Kýčcerú, atakdaljéj, ty tu drž rod, kedz sa vydáš. Ale tak, nech každý ze synvov sem k tebe môže, kedy sa mu len zachce, priss a veždy tu musí najss strechu nad hlavú, jako keby som žil.

Dcéra sa rozplače a s nárekom vybehne.

Umierajúci sa odmlčí, privrie oči, akoby zaspal.

Nastane dlhotrvajúce ticho. Notár sa nazdá, že diktovanie sa skončilo. Potichu sa spýta chlapov so zlatými hodinkami:

²⁹ slovenský drotár (hanlivo)

–Prepáčte, to je celý majetok?

Chlapi na seba pozrú, smutne sa usmejú a ukážu na tie hrubé knihy.

– Majítek ešte len príde.

Pátrame, riešime úlohy

1. Ako ste pochopili zmenu v živote Juraja Kypúsa v porovnaní so životom jeho deda? Pozorne si ešte raz prečítajte poslednú časť ukážky a vysvetlite, ako chápete význam vety: „Majetok ešte len príde.“
2. Zahrajte sa na žalobcu a obhajcu. Pripravte si reč, ktorou máte na súde žalovať, resp. obhajovať notára, ktorý nechcel spísať testament slovenského drotára. Môžete si vytvoriť aj porotu, pred ktorou prednesiete svoju reč. Využite aj súvislosti z histórie, ktoré poznáte z hodín dejepisu, prípadne literatúry. Nezabudnite na slovo „drôtoštit“. Kto bude v práve?

Juraj Kypús nadiktoval do poslednej vôle ešte tieto slová:

„...a nakoniec vydedujem z tejto svojej pozostalosti Jozefa Kypúsa, syna, že sa spreneveril svojmu vlastnému národu, že zabudol, čo si mal pamätať. Ako preddavok oproti svojim bratom a sestre dostal zaplatené všetky tie drahé štúdiá za advokáta a z jeho terajšieho podielu z hotových peňazí v banke nech sa zrenovuje v Rovnom celý kostol a postaví lepšia škola, zvyšok rozdajte vdovám a sirotám, ako som bol ja. Nehnevám sa na neho ani na jeho ženu Ilonku, rozhodol sa zo svojej slobodnej vôle, že nebude Slováč, v čom mu teraz prajem veľa šťastia a dávam im s oneskorením svoje požehnanie, ktoré som im vtedy nedal z veľkého hnevu. Teraz, keď stojím pred tvárou božou, hľadám pred večnosťou spočinutia zmierenie tých nekonečných hnevov.“

„...Malé dzeci jedzá chljéb, veliké – srcco. A pral bych si, na smrtedelnej posseli, aby njékedy prečítal mojím madžarským vnúčkóm z Dobšinského rozprávek tú rozprávku o Popolvárovi, kerú nám za dzecka čítaval drocárom viedenským jako sedzomročný chlapček. Prál bych si teda, aby túto istú rozprávku o Popolvárovi si moji vnučková madžarski v tem Zalaegerszegu aspom raz vypočuli, aj kedz jěj nebudú ništ rozumec. Amen.“

Čítame, pracujeme s textom

1. Získali si hrdinovia románu vaše sympatie, úctu, posilnili váš vzťah k národnej histórii? Povedzte, v ktorej oblasti pociťujete tento vplyv konkrétne, v ktorej všeobecnejšie.
2. Ako pôsobí použitie nárečia v štylistike textu, kam ju posúva, ako sa mení text? Akú funkciu má nárečie v prehovoroch postáv?
3. Sledujte prostredie, do ktorého je dej zasadený. Rozprávajte o tom, čo prináša zmena prostredia pri posúvaní deja na jeho časovej osi.
4. Charakterizujte Juraja Kypúsa vo vzťahu k deťom, k vlasti, k jazyku, vzdelaniu. (Využite aj záver ukážky – testament.) Vysvetlite vetu „Malé deti jedia chlieb, veľké srdce.“ Aké životné poslanstvo vyslovil Juraj Kypús v želaní, aby jeho vnúčatám prečítali rozprávku o Popolvárovi?

Pátrame, riešime úlohy

1. Pouvažujte nad tým, či niektoré vlastnosti Juraja Kypúsa možno zovšeobecniť a podľa nich charakterizovať slovenský národ (vzhľadom na jeho osud v minulosti a prítomnosti). Využite poznatky z dejepisu.
2. Vysvetlite metaforické pomenovanie románu *Ako divé husi*.
3. Zopakujte si, čo viete o literatúre faktu. K všeobecným znakom, ktoré sú pre ňu príznačné, postupne priraďujte špecifické znaky, ktoré objavíte v diele *Ako divé husi*. Osobitne sa zamerajte na sledovanie pomeru zastúpenia faktov a fikcie.

Bude vás zaujímať

Román *Ako divé husi* sa zameral na osud slovenských drotárov. Títo zruční remeselníci chodili po celom svete, stopy po nich možno nájsť na všetkých kontinentoch. Výsledky práce ich šikovných rúk – košíky, vázy, bábiky – sa považujú za umelecké diela. To všetko dokázali urobiť z obyčajného kúska drôtu.

No neboli to len slovenskí drotári, ktorí boli nútení hľadať prácu a zdroj obživy za hranicami svojej vlasti. Znamená o existencii Slovákov zanechali vo svete aj majstri iných remesiel. Prečítajte si, ako sa na históriu Slovákov pozerá Vladimír Mináč v knihe *Dúchanie do pahrieb*.

Ak sú dejiny dejinami kráľov a cisárov, vojvodcov a kniežat, víťazstiev a dobytých území, ak sú dejiny dejinami násilia, lúpeže a vykorisťovania, potom nemáme dejín, aspoň nie sme ich podmetom. Ale ak sú dejiny civilizácie dejinami práce, dejinami prerušovanej, ale vždy znovu a znovu víťaziacej stavby, potom sú to aj naše dejiny. Sme národ staviteľov nielen v metaforickom, ale aj v skutočnom zmysle slova: vystavali sme ako murári, murárski majstri a šichníci aj Viedeň, aj Pešť, pomáhali sme stavať mnohé cudzie mestá: nerozumieme ani jedno.

Nie sme národ holubičích, sme národ plebejský: pána mať je neprávosť, no väčšia byť pánom. Možno, že je to cnosť z núdze; keďže sme nemali nádej byť páni, opovrhovali sme možnosťou stať sa nimi. Lenže všetky skutočné cnosti sú cnosťami z núdze, cnosťami z prinútenia: na takýchto cnostiach stojí práve budova civilizácie.

Viem, že náš prínos do dejín sveta je skromný. Ale ak sa raz budú merať dejiny civilizácie spravodlivo, čo značí podľa práce, ktorú kto do nich vložil, potom sa nemusíme báť: narobili sme sa aj vyše práva. Nemáme čo smútiť za takzvanou „veľkou“ históriou: je to história veľkých lúpežníkov.

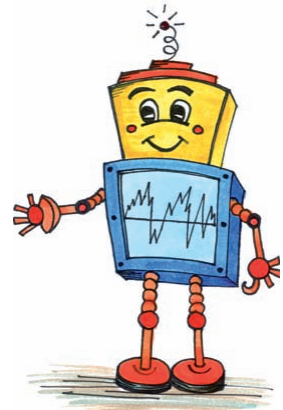

Isaac Asimov

Stratený robot

Od čias, keď Jules Verne napísal svoj prvý román, prešlo niekoľko desaťročí. Veľa sa zmenilo nielen v reálnom svete, ale aj vo vedecko-fantastickej literatúre. Nič sa však nemení na tom, že spolu s autorom môžeme aj my, čitatelia, prežívať napätie, obavy z neznámeho, pátrať, odhaľovať.

1. Robot nesmie ublížiť človeku, ani pripustiť, aby jeho nečinnosťou človek utrpel ujmu.
2. Robot musí poslúchať rozkazy ľudí. Rozkaz nemusí poslúchnuť iba v tom prípade, keby sa dostal do rozporu s prvým zákonom.
3. Robot si musí chrániť vlastnú existenciu okrem prípadov, v ktorých sa táto ochrana dostane do rozporu s prvým a druhým zákonom.

Tri základné zákony robotiky sformuloval Isaac Asimov. Tento americký spisovateľ je autorom príbehu o robotovi, ktorý sa stratil. Poďme ho teraz s doktorkou Calvinovou hľadať.

Na hyperzákladni sa v akomsi rachotivom ošiali prijali opatrenia – vyznelo to, ako keď sa svaly napnú pri hysterickom výkriku.

Ak ich máme zoradiť podľa chronológie a miery zúfalstva, šlo o tieto opatrenia:

1. Zastavila sa všetka práca súvisiaca s hyperatomickým pohonom v celom vesmírnom priestore, podliehajúcim staniciam 27. asteroidálneho zoskupenia.

2. Prakticky to znamenalo, že celý tento vesmírny priestor bol vyčlenený zo systému. Nikto ťa nevstúpil bez povolenia. Nikto za nijakých okolností neopustil priestor.

3. Špeciálnou vládnu hliadkovacou raketou dopravili na hyperzákladňu doktorku Susan Calvinovú a doktora Petera Bogerta; doktorka Calvinová bola hlavnou psychologičkou, doktor Bogert výpočtovým riaditeľom Americkej korporácie pre roboty a mechanických ľudí.

Na hyperzákladni sa používalo aj niekoľko robotov, ktorých mozgy boli na vládny príkaz naprogramované tak, že mali čiastočne modifikovaný³⁰ prvý zákon robotiky. Lenže jeden z týchto robotov sa stratil. Zaplietol sa medzi šesťdesiatdva robotov určených na prevoz vesmírnou loďou zo základne na rôzne miesta. Úlohou doktorky Calvinovej bolo odhaliť ho.

„Zničte všetkých šesťdesiattri robotov,“ navrhla odmerane a pokojne psychologička, „a bude po všetkom.“

Bogert znovu zdvihol kútik úst. „Chceš zničiť roboty, z ktorých každý stál tridsať tisíc? Obávam sa, že Americkej korporácii pre roboty by sa to nepozdávalo. Skôr ako čosi zničíme, Susan, radšej sa pousilujme na niečo prísť.“

„V tom prípade,“ povedala ostro, „potrebujem fakty. Presne, aké výhody má hyperzákladňa z používania modifikovaných robotov? Aký faktor ich robí takými nepostrádateľnými?“

Kallner zvrátil čelo a pohybom ruky smerom nahor si ho vyrovnal.

„S predchádzajúcimi robotmi sme mali problémy. Viete, naši zamestnanci často pracujú za silného žiarenia. Samozrejme, že je to nebezpečné, ale urobili sa primerané opatrenia.“

³⁰ upravený (lat.)

Od začiatku sa vyskytli len dve nehody, a ani jedna nebola smrteľná. No i tak to nebolo robotovi možné vysvetliť. Prvý zákon vraví – citujem: „Nijaký robot nesmie človeku ublížiť, ani svojou nečinnosťou pripustiť, aby sa mu ublížilo.“ To je prvoradé, doktorka Calvinová. Ak by jeden z našich zamestnancov musel na krátky čas vojsť do poľa mierneho gama žiarenia, ktoré by nemalo nijaké fyziologické účinky, najbližší robot by ho odtiaľ dostal preč. Ak by bolo žiarenie v poli mimoriadne slabé, tak by sa mu to podarilo a v práci by sa nemohlo pokračovať až dovtedy, pokým by miestnosť neopustili všetky roboty. Ak by bolo žiarenie trochu silnejšie, robot by sa k postihnutému pracovníkovi nedostal, pretože by pod vplyvom gama žiarenia jeho pozitronový mozog zlyhal, a tým by sme zostali bez druhého robota, ktorého by navyše bolo ťažko nahradiť. Usilovali sme sa to s nimi predebatovať. Ich názor bol, že život človeka, ktorý sa ocitne v poli gama žiarenia, je ohrozený a že nie je dôležité, či by v ňom mohol pol hodiny bezpečne zotrvať. Podľa nich by sa mohol pozabudnúť a zostať v ňom hodinu.

Nemôžu riskovať. Upozornili sme ich, že riskujú svoje vlastné životy. Ale sebauchovanie je iba tretí zákon robotiky – prvý je zákon bezpečnosti človeka. Vydali sme im príkazy; prísne a jednoznačne sme im rozkázali, aby sa za každú cenu držali mimo poľa gama žiarenia. Ale poslušnosť je len druhý zákon robotiky – prvoradý je prvý zákon bezpečnosti človeka. Doktorka Calvinová, alebo sme sa museli zaobísť bez robotov, alebo sme museli čosi urobiť s prvým zákonom – no a rozhodli sme sa.“

„Nechce sa mi veriť,“ povedala doktorka Calvinová, „že niekto pokladal za možné zrušiť prvý zákon.“

„Nebol zrušený, bol modifikovaný,“ vysvetľoval Kallner. „Pozitronové mozgy boli konštruované tak, že pojali len pozitívne aspekty Zákona, čo pre nich znamená: „Nijaký robot nesmie ublížiť človeku.“ To je všetko. Nemajú naprogramovanú povinnosť brániť človeku, aby si ublížil, ak sa vystaví vplyvu vonkajšieho činiteľa, akým je gama žiarenie. Vysvetľujem to správne, doktor Bogert?“

„Celkom správne,“ súhlasil matematik.

„A to je jediný rozdiel, ktorým sa odlišujú vaše roboty od bežného typu NS-2? Jediný rozdiel, Peter?“

„Jediný rozdiel, Susan.“

Doktorka Calvinová sa pustila do vyšetrovania. Posledný, kto hovoril so strateným robotom, bol fyzik Gerald Black.

Nato Black zo seba nahnevane vychrlil: „Mal som s ním malé nedorozumenie. V to ráno som rozbil Kimballovu elektrónku a päť dní som nemohol pracovať, posunul sa mi celý pracovný harmonogram, z domu som už niekoľko týždňov nedostal nijakú poštu. A ON prišiel za mnou, aby sme zopakovali pokus, ktorý som pred mesiacom prerušil, lebo som nevedel ako ďalej. Večne ma s tým otravoval a ja som mal už toho plné zuby. Povedal som mu, aby šiel preč – a viac som ho už nevidel.“

„Povedali ste mu, aby šiel preč?“ s prenikavým záujmom sa ho spýtala doktorka Calvinová. „Použili ste práve tieto slová? Povedali ste: „Chod' preč? Pousilujte sa spomenúť si presne na tie slová.“

V Blackovi zrejme prebiehal akýsi vnútorný proces. Na chvíľu si oprel čelo o širokú dlaň, potom ruku odtiahol a nahnevane povedal: „Povedal som: Strat' sa mi z očí.“ Bogert sa krátko zasmial. „A on sa vám stratil z očí, čo?“

Ale Calvinová ešte nedokončila. Nabádavo poznamenala: „Teraz sa už niekam dostávame, pán Black.“

Mladý muž sa začervenal. „Možno som mu povedal... zopár slov.“

„Akých presne?“

„No – presne si nepamätám, okrem toho, nemohol by som ich opakovať. Viete, ako to je, keď je človek rozčúlený.“ Jeho rozpačitý smiech znel takmer ako chichot. „Občas si nevyberám slová.“

„To je celkom normálne,“ odpovedala s korektnou odmeranosťou. „Som tu ako psychológ. Bola by som rada, keby ste mi tak presne, ako sa len viete rozpamätať, zopakovali, čo ste povedali, a čo je ešte oveľa dôležitejšie, akým tónom ste to povedali.“

Black pozrel na svojho šéfa, aby v ňom našiel oporu, no sklamal sa. Oči sa mu zaokrúhlili a vypučili. „Ale to nemôžem.“

„Musíte.“

„Predstavte si,“ ozval sa Bogert a ani sa neusiloval zatajiť, že ho to zabáva, „že tie slová adresujete mne. Možno vám to pôjde ľahšie.“

Mladý muž zvrtol zapýrenú tvár k Bogertovi. Preglgol. „Povedal som...“ Hlas mu zlyhal. Skúsil to znovu. „Povedal som...“

Zhlboka sa nadýchol a v dlhom jednoliatom slede slabík to prudko zo seba vychrlil.

Potom v pretrvávajúcej napätej atmosfére dokončil takmer so slzami v očiach:

„...viac-menej toto. Nepamätám si presne, v akom poradí som to povedal, a možno som aj čosi vynechal alebo pridal, ale bolo to zhruba tak.“

Iba nepatrný rumenec prezrádzal, čo cíti psychologička, špecializujúca sa na roboty.

Povedala: „Viem, čo znamená väčšina slov, ktoré ste uviedli. Ostatné, predpokladám, sú rovnako znevažujúce. „

„Obávam sa, že áno,“ súhlasil utrápený Black.

„A okrem iného, týmito slovami ste mu povedali, aby sa vám stratil z očí.“

„Myslel som to len obrazne.“

„To je mi jasné. Som si istá, že sa proti vám nepodniknú nijaké disciplinárne kroky.“

A pri jej pohľade generál, ktorý ešte pred piatimi sekundami vyzeral, že si tým vôbec nie je taký istý, nahnevane prikývol.

„Môžete odísť, pán Black. Ďakujem vám za spoluprácu.“

Doktorka Calvinová postupne vypočúvala všetkých robotov. Predpokladala, že niektorý z nich sa pomýli vo výpovedi a pomôže jej odhaliť Nestora 10 (tak sa volá stratený robot). Lenže ani tento spôsob sa neosvedčil.

„To, čo mu naprogramovali pôvodne, nie je ešte všetko,“ zavrčala naňho Calvinová.

„Roboty sú schopné učiť sa, ty... ty blázon...“ A Bogert pochopil, že naozaj stratila trezrivosť.

Náhliivo dodala: „Myslíš, že podľa použitého tónu nevybadal, že nejde o nijaké komplimenty? Myslíš, že nepočul tie slová už predtým a nezaregistroval, v akých situáciách odzneli?“

„Dobre teda,“ skríkol Bogert, „uvedieš mi láskavo jeden spôsob, ako môže modifikovaný robot, nezávisle od toho, do akej miery sa cíti urazený a nakoľko túži dokázať svoju nadradenosť, ublížiť človeku?“

„Ak ti jeden poviem, budeš už ticho?“

„Áno.“

Stáli oproti sebe, každý na inom konci stola, opierali sa oň a z očí im sršal hnev.

Psychologička povedala: „Keby modifikovaný robot mal spustiť na človeka nejaké ťažké bremeno, neporušil by prvý zákon, ak by tak spravil s vedomím, že jeho sila a rýchlosť reakcie postačia na to, aby ten náklad zachytil skôr, ako zasiahne človeka.“

Ale ak vypustí z rúk bremeno, už nie je viac aktívnym činiteľom. Bude ním len slepá sila príťažlivosti. Robot by potom mohol zmeniť svoj názor a čisto len svojou nečinnosťou dovoliť, aby bremeno zasiahlo človeka. Modifikovaný prvý zákon to pripúšťa.“

„To je strašne bujná predstavivosť.“

„Moje povolanie si to občas vyžaduje. Peter, prestaňme sa hádať. Dajme sa do práce. Poznáš presný podnet, ktorý zapríčinil, že sa robot stratil. Máš záznamy jeho pôvodnej mentálnej štruktúry. Chcem, aby si mi povedal, nakoľko je reálne, že náš robot spraví čosi také, o čom som práve hovorila. Vieš, nejde mi o ten konkrétny prípad, ale o celú kategóriu reakcií. A chcem, aby si mi to rýchlo zistil.“

„A zatiaľ...“

„A zatiaľ sa pokúsime o výkonnostné testy, ktoré priamo súvisia s reakciou na prvý zákon.“

Muž sedel na stoličke, nehybne, mlčky. Bremeno padalo, rútilo sa dolu, potom v poslednej chvíli sa pôsobením zosynchronizovaného nárazu silového lúča zrazu presunulo nabok. V šesťdesiatich troch drevených priehradkách pozorné roboty NS-2 sa vrhli dopredu zlomok sekundy pred presunom bremena a na šesťdesiatich troch fotobunkách, umiestených pol druha metra pred základnou polohou robotov, poskočila záznamová ihlica a na grafe sa objavil malý výkyv, Bremeno sa dvíhalo a padalo, dvíhalo a padalo, dvíhalo...

Desaťkrát!

Desaťkrát roboty vyrazili dopredu a zastali, zatiaľ čo muž naďalej sedel v bezpečí.

Čítame, pracujeme s textom

1. Skúste vysvetliť, aké pohnútky viedli vedcov k tomu, aby modifikovali robotom prvý zákon robotiky. Čo podnietilo Geralda Blacka k tomu, aby sa voči robotovi správal nespôsobne a aké boli reakcie robota?
2. Pokúste sa odhadnúť, ako bude robot postupovať ďalej. Zamerajte sa najmä na jeho schopnosti, ktoré mu naprogramoval človek. Čo myslíte, kto zvíťazí v boji rozumu?

Ak vás zaujal príbeh strateného robota, čítajte jeho pokračovanie a porovnajte svoje predstavy s tým, ako jeho osud stvárnil autor.

V laboratóriu opakovali pokusy na odhalenie Nestora 10 niekoľkokrát. Stále sa im nepodarilo zistiť, ktorý z robotov ovplyvňuje a učí aj ostatných robotov. Doktorke Calvinovej bolo jasné, že ak nechce dopustiť, aby modifikovaný robot Nestor 10 opustil základňu, musí podniknúť radikálne kroky. Odhodlala sa teda na posledný, veľmi riskantný test.

Susan Calvinová sedela na stoličke, mlčala, pohľad jej nervózne preskakoval z miesta na miesto. Bremeno padalo, rútilo sa dolu, potom v poslednej chvíli sa pôsobením zosynchronizovaného nárazu silového lúča zrazu presunulo nabok.

A iba jeden robot sa trhavo postavil a urobil dva kroky.

A zastal.

Ale doktorka Calvinová už stála a energicky ukázala naňho prstom. „Nestor 10, poď sem,“ skríkla. „POĎ SEM! POĎ SEM!“

Robot pomaly, zdráhavo urobil ďalší krok dopredu.

Psychologička kričala tak hlasno, ako len vládala, pričom nespúšťala zrak z robota: „Nech niekto odvedie odtiaľto všetky roboty. Vyveďte ich rýchlo a dozerajte tam na ne.“

Kdesi obďaleč, takže to ešte počula, sa ozval hukot a dupot ťažkých nôh na dlážke.

Neodvrátila zrak.

Nestor 10 – ak to bol Nestor 10 – urobil ešte krok dopredu a potom, podriadiujúc sa jej panovačnému gestu, ešte dva. Bol od nej už len asi tri metre, keď chrapľavo povedal: „Povedali mi, aby som sa stratil...“

Ďalší krok dopredu. „Nemohol som neposlúchnuť. Zatiaľ ma nenašli... Pokladal by ma za nepodarok. Povedal mi... Ale to nie je tak... Som mocný a inteligentný...“

Namáhavo vyrážal slová.

Ešte krok dopredu. „Viem veľa... Pomyslel by si... Teda keby ma našli... Bola by to hanba... Ale mňa nie... Ja som inteligentný... A že by ma ten pán... ktorý je slabý...“

Pomaly...

Ďalší krok – a odrazu vyletelo jedno kovové rameno na jej plece a doktorka Calvinová cítila ťarchu, ktorá ju tlačila dole. Hrdlo jej stiahlo a uvedomila si, ako sa jej z neho vydiera výkrik.

Nejasne počula ďalšie slová Nestora 10: „Nikto ma nesmie nájsť. Najmä nie pán...“

A chladný kov sa jej už dotýkal a ona klesala pod jeho ťarchou.

Potom zaznel akýsi čudný kovový zvuk a ocitla sa na dlážke, pričom ani nezaregistrovala náraz a ligotavé rameno jej ťažko spočinulo na tele. Rameno sa nehýbalo.

Nehýbal sa ani Nestor 10, ktorý sa rozvalil vedľa nej.

Hneď nato sa nad ňou nakláňali tváre.

Gerald Black ťažko dýchal. „Ste zranená, doktorka Calvinová?“ Slabo zavrtela hlavou. Odsunuli z nej rameno a jemne ju zdvihli na nohy. „Čo sa stalo?“

Black povedal: „Na päť sekúnd som zapol gama lúče. Nevedeli sme, čo sa deje. Až do poslednej chvíle sme si neuvedomovali, že na vás útočí, a potom už nebol čas na nič iné, iba na gama lúče. Okamžite klesol k zemi. Ale vám to nemohlo ublížiť, trvalo to prikrátko. Nerobte si starosti.“

„Nerobím.“ Zavrela oči a na chvíľu sa mu oprela o plece. „Myslím, že vlastne na mňa ani nezaútočil. Nestor 10 sa o to jednoducho pokúšal. Ale tie zvyšky prvého zákona, čo v ňom boli, ho zadržali.“

O dva týždne po prvom stretnutí s generálmajorom Kallnerom Susan Calvinová a Peter Bogert sa s ním stretli naposledy. Práca na hyperzákladni sa obnovila. Dopravná loď so šesťdesiatimi dvoma normálnymi NS-2 odišla na miesto určenia, pričom sa vymyslela oficiálne schválená historka, ktorá mala vysvetliť dvojtýždňové oneskorenie. Vládna raketa sa pripravovala na odvoz obidvoch špecialistov na roboty na Zem.

Kallner bol zase v ligotavej uniforme. Keď si s nimi potriasal ruku, biele rukavice sa mu leskli.

Calvinová povedala: „Pravdaže, ostatné modifikované Nestory treba zničiť.“

„Stane sa. Zameníme ich normálnymi robotmi, a ak to bude potrebné, zaobídeme sa bez nich.“

„Dobre.“

„Ale, povedzte mi... Nevysvetlili ste... Ako ste to docielili?“

Meravo sa usmiala: „Ach, to. Keby som bola väčšmi presvedčená o tom, že to zaberie, povedala by som vám to dopredu. Viete, Nestor 10 mal komplex nadradenosti, ktorý sa prejavoval čoraz nástojčivejšie. Jemu a iným robotom bola prijemná myšlienka, že vedia viac ako ľudia. Pre neho bolo čoraz dôležitejšie myslieť si to. Vedeli sme to.“

A tak sme dopredu varovali každého robota, že gama lúče by ich zničili, čo by sa aj stalo, a varovali sme okrem toho všetky, že medzi nimi a mnou bude gama pole. A tak, prirodzene, všetci zostali na mieste. Podľa vlastnej logiky Nestora 10, overenej pri predchádzajúcom teste, všetky roboty usúdili, že nemá zmysel zachraňovať človeka, ak je istota, že zahynú skôr, než to budú môcť urobiť.“

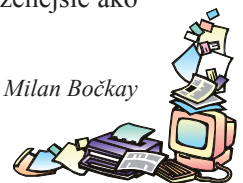
„Nuž hej, doktorka Calvinová, to chápem, ale prečo Nestor 10 sám vstal zo sedadla?“

„Ach, to bola malá dohoda medzi mnou a vaším mladým pánom Blackom. Viete, do priestoru medzi mnou a robotmi nasmerovali nie gama lúče, ale infračervené lúče.“

Iba obyčajné tepelné lúče, absolútne neškodné. Nestor 10 vedel, že sú to infračervené a neškodné lúče, a tak sa pohol dopredu, ako to očakával aj od ostatných, lebo ten impulz vyplýva z prvého zákona. Až o zlomok sekundy neskôr si uvedomil, že normálne NS-2 vedia identifikovať žiarenie, ale nevedia identifikovať typy žiarenia. To, že on sám vedel identifikovať vlnové dĺžky žiarenia iba vďaka výcviku, ktorý absolvoval na hyperzákladni pod vedením obyčajných ľudí, bolo preňho priveľmi ponižujúce, než aby na to čo len na chvíľu pomyslel. Pre normálne roboty bol priestor smrteľne nebezpečný, pretože sme im povedali, že to tak bude, a iba Nestor 10 vedel, že klameme. Len na chvíľu zabudol, alebo si nechcel uvedomiť, že ostatné roboty by mohli byť obmedzenejšie ako ľudia. Chytil sa teda do pasce na pocit vlastnej nadradenosti.

Zbohom, generál!“

Preložil Milan Bočkay

Čítame, pracujeme s textom

1. Charakterizujte postavy a prostredie, do ktorého je dej ukážky zasadený. Sformulujte hlavnú myšlienku a porovnajte ju s hlavnou myšlienkou ukážky *Deň, keď čas plynul naopak* (na str.55). V čom je poslanstvo týchto myšlienok?

Pátrame, riešime úlohy

1. Z úryvku je zrejmé, že všetky roboty, teda aj tie, ktoré nemali modifikovaný mozog, sa správali rovnako. Ako chápete skutočnosť, že roboty sa nesprávali v súlade so základnými zákonmi robotiky? Prečo Nestor 10 získal pocit nadradenosti?
2. Predstavte si, že máte možnosť ovplyvniť vývoj robotov. Ako by ste konali? Svoje stanovisko k problematike umocnite konkrétnymi argumentmi.
3. Zamyslíte sa nad tým, z ktorej jazykovej roviny prevládajú slová v ukážke. Výber slovnej zásoby porovnávajte s niektorým iným literárnym dielom, napr. historickým románom. Čo ste zistili?
4. K akému literárnemu žánru zaradíte ukážku, ktorú ste čítali? Pripravte si krátky prehľad o tom, čo je v úryvku vedecké, čo fantastické formou výpisov, citácií, prerozprávania a pod. Porovnajte a vymenujte základné rozdiely medzi fantastickou a vedecko-fantastickou literatúrou.
5. V úvodnom slove k literárnej ukážke *Stratený robot* je spomenutý prvý román Jula Verna. Pamätáte si, aký je jeho názov a v ktorom roku vyšiel? Poznáte základné vývinové míľniky vedecko-fantastickej literatúry? Ktoré osobnosti a ktoré diela ich predstavujú? Pri pátraní využite slovníkovú a encyklopedickú literatúru, internet.

Tvoríme

1. Spracujte podklady a pripravte si odborný výklad, v ktorom sa zameriate na prácu vedcov, ktorí v laboratóriu testovali robotov.

Zamyslime sa, porovnajme

1. Porovnajte námet, dej, prostredie, hlavné postavy, štýl autora s dielami zakladateľa vedeckej fantastiky. V čom vidíte najväčšie rozdiely a ako ich objektívne vysvetlíte?

Zistili ste,

- že každé literárne dielo je svojím spôsobom fantastické (ak nejde o skutočne vecnú literatúru založenú na overených faktoch a doloženú objektívnymi príkladmi).
- že literárne dielo je stvárnením fantázie samotného autora.

- že literárne dielo poskytuje aj čitateľovi možnosť vytvárať si vlastné predstavy o svete a veciach v ňom.
- že autor na stváranie svojich myšlienok vyberá slovnú zásobu z jazykovej roviny, ktorá zodpovedá jeho zámeru.

Rosendo Álvarez

Deň, keď čas plynul naopak

*Kubánski autori v zbierke poviedok **Vesmírne hry** naplno uplatnili fantáziu. Vo svojich príbehoch domýšľajú do dôsledkov možnosti vývoja vedy, techniky a vesmírneho výskumu. Predstavujú si detstvo a život ľudí budúcnosti, keď cestovanie na iné planéty bude celkom bežné a deti sa budú hrať vo vesmíre a poznávať prírodu iných planét.*

Poviedka Rosenda Álvareza si všíma postoj človeka, ktorý sa ocitá tvárou v tvár nebezpečenstvu, ktoré prináša vedecký pokrok.

Arturo sa preľaknuto strhol zo spánku. Bol už jasný deň, už dávno mal byť na ceste do Výskumného ústavu fyziky. Zlostne fľochoľ na budík. Kúpil ho len pred týždňom, ešte je v záruke, a teraz preň zmešká do práce. A práve dnes tak veľmi potreboval prísť včas!

Automaticky strčil nohy do papúč, chcel vyskočiť z postele, ale vtom sa zarazil. Mal taký zvláštny pocit, nevedel by ho vysvetliť. Čosi nebolo ako každé ráno. Nevedel by povedať čo. Nedarilo sa mu usporiadať myšlienky, ale toho pocitu sa nemohol zbaviť. Znova pozrel na budík a vyskočil ako struna. Už to má. Najprv si myslel, že budík zastal, ale nie, ide naopak. Sekundová ručička sa pohybovala opačným smerom. Čo za budík to kúpil?

Jakživ také dačo nevidel. Zamyslel sa. Lahol si presne o dvanástej, teraz musí byť sedem hodín ráno. Budík však ukazuje päť hodín popoludní. Teda od dvanástej ide naopak a šiel tak sedem hodín. Rozhodol sa, že poobede ho pôjde vrátiť, veď je ešte v záruke. Ale teraz sa s tým nedá nič robiť. Zamieril do kúpeľne, že sa oholí ako vždy pred odchodom do ústavu. Ale v zrkadle zazrel ospalú nezarastenú tvár. Neveriacky vytreštil oči a rukou hľadal na brade včerajšie strnisko. Boli len dve možnosti: alebo sa oholil v spánku, alebo mu začína preskakovať.

Bleskovo sa umyl a obliekol. Schválne si nevšimol, že oblek už nie je pokrčený a vyzerá, akoby ho práve doniesol z čistiarne, ani že topánky sú celkom čisté a po blate včerajšieho daždivého večera neostalo ani stopy. Také niečo mu naozaj nemuselo robiť starosti. Pomyslel si, že to všetko stihla urobiť Laura pred odchodom do práce. Bol už pri dverách, keď zazvonil telefón.

– Arturo, tu Laura. Volám, lebo sa stalo čosi veľmi čudné. Vieš, že včera som malému našla prvý zubok. No a ráno, len čo som vstala, šla som sa naň pozrieť, a nenašla som ho. Je skrytý v ďasne, ako keby sa mu nikdy nebol prerezal.

Nezmohol sa na odpoveď. Keď zdvihol slúchadlo, zrak mu padol na modré nástenné hodiny v obývačke, ktoré ukazovali štyri hodiny tridsať minút a sekundová ručička sa krútila opačným smerom.

– Arturo... čo je?... počuješ ma?

– Počujem, drahá. Ale dejú sa veľmi zvláštne veci. Idem do ústavu a neskôr ti zavolám.

Niekoľko ráz sa pokúsil naštartovať auto, ale motor nie a nie naskočiť. Dnes sa mi nič nedarí, pomyslel si. Horko-ťažko zdvihol kapotu a takmer vykrikol: na sviečkach bola vrstvička ľadu. Zúfalo sa rozbehol širokou alejou lemovanou sapanmi, ktoré dnes kvitli, hoci včera na nich videl plody. Do tváre mu udieral vietor. Až teraz si uvedomil, že včera bola nad krajinou tlaková výš, ktorá mala podľa predpovede meteorológov trvať

aspoň tri dni. Lenže pri takom prúdení vzduchu by sa mu vietor mal opierať do chrbta. Okrem toho bolo oblačno, čo zodpovedá tlakovej níži, a včera predpovedali, že bude jasno. Oblial ho studený pot. Spomenul si na hodinovú ručičku, krútiacu sa dozadu. Nie, to nie je možné. Nie je možné, že by sa planéta začala krútiť opačným smerom. No ako by mohol vietor v takých veľkých tlakových útvaroch zrazu prúdiť opačne?

Veľké hodiny na námestí práve odbili štyri a pripomenuli mu, že tiež idú naopak. Pred vchodom do ústavu bolo plno ľudí. Mnohí sa oneskorili do práce tak ako on a iní sa prišli spýtať, čo sa vlastne deje, pretože nenachádzali nijaké logické vysvetlenie.

Nikde ani jediné auto! Pri pohľade na ten dav ľudí si zrazu uvedomil, že ani tu, ani cestou nezazrel ani jediné auto, jediný autobus, nijaký dopravný prostriedok. Teda nepostihlo to iba jeho auto. Privrel oči a predstavil si tisíce áut, autobusov, nákladných áut... a všetky mali na sviečkach vrstvičku ľadu.

Už nebežal. Šiel pomalým krokom. Rozmýšľal, ako by sa to dalo logicky vysvetliť, ale nemohol sa sústrediť. Pokúsil sa zapáliť si cigaretu. V tom zmatku si celkom zabudol pofajčiť. Potreboval vŕahovať a vyfukovať dym, aby mohol pokojne premýšľať. Odhodil prvú zápalku, lebo sa nezapálila. Ani druhá. Tretia v ňom vzbudila zvedavosť. Už ho ani neprekvapilo, keď zazrel hlavičku pokrytú ľadom.

Zvon na veži udrel dva razy, aby mu pripomenul, že je pol štvrtej. Prešlo pol druhej hodiny, odkedy vstal. Malo by byť približne pol deviatej ráno, ale slnko vravelo niečo iné. Stúpalo k zenitu, no smerom od západu na východ. Keby nebolo toľko očividných dôkazov, nešiel by do práce, ale rovno k psychiatrovi.

Pri vstupe do ústavu automaticky ukázal ohromenému vrátnikovi svoj preukaz. Začala sa krútiť na opačnú stranu Zem, alebo Slnko? To je predsa nemožné, veď zotrvačnosť by všetko zničila. Všetky javy mali spoločné len to, že prebiehali pospiatky. Biologické procesy sa obrátili. Kde mal byť oheň, bol ľad. Všetko je zrazu opačne, všetko kladné sa stáva záporným. Aj výraz *v smere hodinových ručičiek má teraz opačný zmysel*. Ako budú teraz vyzeráť diagramy? Vari na tom teraz záleží? Začína bláznit'.

Cestu mu skrížil Roberto. Pozorne sa mu zahľad do tváre.

– Ani ty nič nevieš?

– Nič. Kto prišiel?

– Všetci. Chýbal si len ty a Alfredo.

– Čo urobíme?

– O takú hodinku máme schôdzu. Vlastne o mínus jednu hodinu: Čiže keď budú hodiny ukazovať pol tretej, máme byť v zasadačke. Museli sme to napísať kriedou na steny, pretože písacie stroje píšu sprava doľava a plniace perá nepíšu. Čo na to povieš?

– Ničomu nerozumiem.

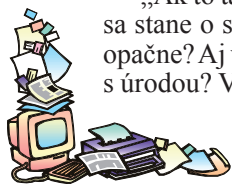
Arturo pristúpil k automatu a zobral si papierový pohár. Jemne stisol tlačidlo a čakal, že do pohára natečie chladená voda. V automate zabublalo, ako keby otvoreným kohútikom vnikal doň vzduch.

Roberto ironicky poznamenal:

– Zabudol som ti povedať, že keď si chceš natočiť vodu, musíš navrtáť otvor na dne automatu. Možno sa voda rozhodne vytečieť tadiaľ a podarí sa ti zachytiť ju do pohára.

Arturo sa pobral k zasadačke. Nohy mal ako z olova. Ako to všetko vysvetliť? Musia to predsa nejako vysvetliť, sú predsa fyzici, pracovníci Výskumného ústavu fyziky. Sadne si do kresla v zasadačke a do začiatku schôdze sa odtiaľ nepohne. Aspoň sa vyhne ďalším neprijemným prekvapeniam. V zasadačke bolo už dosť ľudí, ale jemu nebolo do reči, preto si sadol obďaleč. No nezabránil tým myšlienkam, aby mu ďalej vírili hlavou, a to bolo strašné...

„Ak to takto pôjde ďalej, budem čoraz mladší a môj sedemmesačný syn tiež. Ale... Čo sa stane o sedem mesiacov, v deň, kedy sa narodil...? Bude aj tráviaci systém pracovať opačne? Aj všetky ostatné telesné orgány? Bude odtiaľ v lete zima a v zime leto? Čo bude s úrodou? Vrátia sa stromy zas do svojich semien? A potom? Čo bude s chovom zvierat?

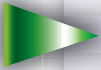

Bude ich čoraz menej? Hodiny v zasadačke ukazujú dve štyridsaťpäť. O pätnásť minút sa začne schôdza. Mínuš štrnásť. Mínuš trinásť. Budeme musieť odznova skonštruovať všetky stroje? Mínuš osem... mínuš sedem, mínuš šesť... Nech sa už tá schôdza začne, lebo sa zbláznim. Musí sa to predsa dať nejako vysvetliť! Mínuš dve... mínuš jedna.

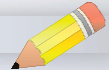
Konečne prichádza profesor. Musí niečo vedieť, má predsa najviac vedomostí.

Chystá sa prehovoriť.

– Kolegovia, budem stručný, pretože času nemáme nazvyš. Musíme sa dať do boja proti tomuto javu. Bude to dlhý a ťažký boj, ale my zvíťazíme. Nebudem vás zdržovať... Páni, čas začal plynúť naopak.

Tvoríme

1. Máte predstavu, ako sa budú vyvíjať ďalšie osudy ľudí a krajiny, ak bude čas plynúť naopak? Dokončíte príbeh podľa vlastnej fantázie. Prečítajte si v triede vaše práce, porovnajte s autorovým záverom. Našli ste spoločné riešenie výnimočnej situácie?

Stupnica farieb na obrazovke videofónu prešla od červenej po modrú, čo znamenalo, že program sa skončil. Na obrazovke sa zjavila usmiata tvár hlásateľa:

– Vážení televízni diváci, uviedli sme ďalšiu časť z cyklu *Absurdnosti dvadsiateho storočia*, venovaného tým myšlienkam z minulého storočia, ktoré priviedli vedcov k predpokladaniu situácií podobných tejto, ktorú ste práve videli. O obrátenom plynutí času. Takéto myšlienky mohli vyplývať len z mylných teórií, ktoré sa presadzovali, pretože ich dlho nikto nepodrobil dialektickej analýze.

Nezabudnite si zapnúť prijímače zajtra o tomto čase, keď uvedieme niekoľko variant perpetua mobile. Želám vám dobrú noc.

Preložila Erika Mináriková

Čítame, pracujeme s textom

1. Prekvapil vás tento príbeh? Ku ktorému literárnemu žánru ho zaradíte? Povedzte, z čoho vyplýva vaše rozhodnutie.
2. Predstavte si, že vo vašom živote nastane obdobná situácia, akú prežíva hrdina príbehu. Skúste opísať svoje pocity.

Pátrame, riešime úlohy

1. Sformulujte hlavnú myšlienku prečítanej literárnej ukážky (oprieť sa môžete aj o úvodný text). Vyhľadajte kľúčové slová, vytvorte dejovú osnovu a prerozprávajte dej úryvku. Vyslovte svoj názor na ukážku, zdôvodnite svoje stanovisko. Ktoré štylistické jazykové prostriedky autor najviac využíva, z ktorej vrstvy slovnej zásoby pochádzajú tieto slová?
2. Zdôvodnite, prečo v texte neprevláda hovorový štýl. Výber slovnej zásoby porovnávajte s literárnym dielom, ktoré zastupuje iný epický žáner. Čo ste zistili?

James A. Owen

Hľadanie Červeného draka

V dávnych časoch označovali naši predkovia neprebádané územia na mapách nápisom *hic sunt leones* – tu žijú levy. V skutočnosti nešlo o šelmy, ale touto metaforou označili niečo nepoznané a nebezpečné, takpovediac barbarské. Príbeh však nie je o obyčajných mapách. Autor pozýva čitateľov na dobrodružnú cestu, na ktorej sa dozvedáme o legendárnej knihe *Imaginarium Geographica*. Je to atlas obsahujúci starodávne mapy krajín, o ktorých sme si mysleli, že existujú iba v mýtoch, legendách a fantázii spisovateľov.

Hrdinovia prvého dielu **Tu žijú draky** John, Jack a Charles zachránili báju krajinu zvanú *Súostrovie snov* a stali sa strážcami knihy *Imaginarium Geographica*. Po deviatich rokoch ich osud znovu spojil, pretože *súostrovie nivočí ďalší nepriateľ, ktorý nielenže unáša deti, ale miznú aj drakolode. Jedinou šancou na záchranu krajiny a jej obyvateľov je nájsť poslednú drakolod' – Červeného draka.*

V nasledujúcom úryvku sa stretávame s hlavnými hrdinami príbehu v čase, keď sa im podarilo zachrániť unesené deti a snažia sa ich presunúť na bezpečné miesto. Ale ako to už v dobrodružných príbehoch býva, opäť sa ocitajú v komplikovanej situácii, ktorú nie je jednoduché zvládnuť.

Ťažko sa počítalo, koľko detí vlastne spoločníci vypustili z Astérioeho labyrintu. Drobci sa totiž stále hmýrili.

Charles odhadoval, že ich je od sto do dvesto. Väčšinu tvorili Stratení chlapci, takže sa radostne vítali a objímali s Laurou Lep a s Aven. Zvyšok detí, asi tak tri desiatky, pochádzal z rozličných ostrovov *Súostrovia snov*.

Bert, John a Charles si povedali, že Asterios je neškodný, no príbehy o Kirké³¹ sú pravdivé, a nik z nich sa s čarodejnicou netúžil stretnúť. Rozhodne nie so stovkami detí za chrptom.

„Navyše rada premieňala hostí na svine,“ doložil Charles, „preto by som sa prihovárал za to, aby sme sa odtiaľto čím skôr pratali.“

„Súhlasím,“ povedal John a ukázal na vodu. „Ešte trvá odliv a ďalšie ostrovy ležia blízko, v rovnakom obvode ako tento. Myslím, že by sme ta mohli prejsť aj peši.“

Charles zatlieskal: „Presne tak! Sú to Putovné ostrovy, kde kráľovsky vítajú počestných! Tak na čo čakáme? Ide sa!“

Charles a Jack s dvoma tieňmi sa rozbehli cez plytkú vodu a spolu s nimi sa tadial špl'achotali aj deti. Onedlho už všetci utekali k ôsmej skupine ostrovov.

„Myslím, že ak sme si nahovárali, že ide o tajnú operáciu,“ povedal Jack Bertovi, „tak teraz v to nemôžeme už ani dúfať.“

Putovné ostrovy sa veľmi podobali ostrovu Aiaia a pôvod ich obyvateľov sa odrážal na gréckej architektúre domov a chrámov, ktorými boli posiate neďaleké vršky. Pobrežie bolo široké a obrobené a všade sa nachádzali stopy po nedávnej práci rybárov. Sliepky sem prichádzali ťahať z piesku škorpióny a iný hmyz.

„To je znak civilizácie,“ vysvetlil Charles. „Spoločnosť, ktorá vie počítať sliepky, je spokojná.“

„Ste naozaj zvláštny,“ podotkol Bert.

„To počúvam častejšie, ako si viete predstaviť,“ uškrnul sa Charles.

„A čo teraz?“ opýtala sa Aven Johna. „Píše sa v Dejínach, kam treba ísť a čo treba urobiť?“

John pokrútil hlavou a ukázal jej knihu. „Stránky za mapou ostrova Aiaia niekto vytrhol. Obávam sa, že si musíme poradiť sami.“

³¹ z gréckej mytológie – čarodejnica žijúca na ostrove Aiaia

Zahrmelo a niekoľko detí zvýsklo.

Prvý raz od pochodu spoločníkov do podsvetia sa začali zbíhať búrkové mraky. Čierna hrozivá obloha vyzerala ako zlé znamenie. Bert si vyhrnul golier a striasol sa.

„Toto nie je obyčajná búrka,“ povedal Jackovi. „Aven a ja sme už podobné videli. Toto bude časová búrka.“ Ukázal na východ a k oblohe. „Aha, nad nami sa vznáša Pevnosť času a ako z nej opadáva murivo, uvoľňujú sa ďalšie vstupy do minulosti,“ vysvetľoval. „Tu sa zrážajú a pretínajú bez hraníc a bez vlády. Som presvedčený, že centrum každej krízy, s ktorou zápolíme, je práve tu.“

Ešte kým Bert hovoril, vzduch nad nimi sa začal mihotať, akoby sa dívali na fatamorgánu. Odrazu sa im pred očami zjavilo lietadlo s hučiacim motorom.

Bolo to veľké strieborné lietadlo s dvoma vrtuľami, no jeho typ John nespoznával. Prehrmelo popri nich a tesne nad vodou, takže uvideli tvár ženy na mieste pilota a tvár navigátora za ňou.

Podľa nápisu na trupe zistili, že ide o typ Lockheed Electra, no viac nerozoznali. Potom pilotka zdvihla stroj, nabrala výšku a zmizla nad Aiaiou na východnej strane obzoru.

„Ak sa mi to nezdalo a bola to naozaj ona, neveštiť to nič dobré,“ povedal vážne Bert, „hoci je fajn, že nezmizla kdesi v Tichom oceáne.“

„A kto to bol?“ opýtal sa John.

„Na tom teraz nezáleží,“ vzdychol Bert. „Záleží len na tom, že to lietadlo prišlo z budúcnosti – tuším z roku 1937. Čas sa rozpadáva.“

„Aha,“ ukázal Charles na východ. „Hrnie sa sem ďalšie.“

Zaďivali sa tam, no z oblohy k pláži neklesalo ďalšie lietadlo.

Klesal k nim Indigový drak.

Na palube boli Croatoančania a za kormidlom stál až príliš známy muž.

„Zdravím vás!“ zakričal na nich Burton a kýval im rukou. „Tak sa zase stretávame, strážcovia.“ Kým stihli odpovedať, croatoanskí bojovníci, po zuby ozbrojení nožmi a oštepami, vyskákali zo vzducholode a obklúčili ich na piesku. A tak spoločníci zase padli do zajatia. „Od začiatku ste tú vzducholod' plánovali použiť, však?“ opýtal sa John.

„Pravdaže,“ uškrnul sa Burton. „Nemohli sme si dať ujsť šancu získať vzducholod', ktorá by ma mohla konečne odviezť z podsvetia, ale aj drakolod', ktorá vie prechádzať cez hranicu do skutočného sveta. Okrem toho, vaša posádka takmer stihla loď opraviť.“

„Kým ste ju nezjedli,“ odvrkol Charles. „No, ako ste nás našli?“ Burton sa namiesto odpovede len usmial a zdvihol kompasovú ružu Laury Lep. Bert záupel. Ešte stále bola nastavená na hľadanie strážcov. Burtonovi stačilo ísť za jej žiarou. Aven si však dala dokopy aj niečo iné.

„Vôbec sme vám neutiekli, že?“ ozvala sa chladne. „Dovolili ste nám ujsť, aby ste nás mohli sledovať, však?“

Burton prikývol a usmial sa ešte viac. „Presne to som urobil,“ odpovedal.

„A ty, bezmocná dievčinka, si príliš dôverčivá. Uverili ste Billymu len preto, že vám ukázal nejakú čačku, ale spravili ste chybu.“

Z prednej paluby Indigového draka sa na nich zazubil Vlasatý Billy. Na tvári však nemal úsmev priateľa a sprisahanca, ktorý videli predtým. Tento úškrnok bol chladný a krutý. Billy vzal strieborný náprstok, ktorý mu visel na krku, a hodil ho na palubu ako odpad. V tej chvíli si spoločníci uvedomili, ako ich zmanipulovali a oklamali.

„Ale prečo, Burton?“ opýtal sa Bert. „Prečo?“ „Nechceli ste mi povedať, kam ste odviezli naše deti,“ odvetil Burton. „Tak sme vám dovolili, aby ste si mysleli, že ste ušli a sledovali sme vás. „Zdá sa,“ doložil, keď sa zaďival na deti, čo sa hrali v piesku a v príboji, „že sme sa rozhodli správne.“ „A teraz mi povedzte,“ ozval sa hrozivejším tónom, „kde sú naše deti? Kde je moja dcéra Liliť?“ Nik z nich nevedel, čo odpovedať. Nenapadalo im nič, čomu by Burton vôbec uveril. Aspoňže, pomyslel si John, si deti zatiaľ nevšimli, čo sa deje.

Okrem Jacka.

Burton netušil, že jeden zo šarvancov je v skutočnosti strážca atlasu. Jack sa však

zatiaľ potichu presúval od jedného dieťaťa k druhému, šepkal im, čo majú spraviť, a niekoľké sa už aj rozbehli k Indigovému drakovi.

Keď si Burton konečne uvedomil, že ten drobizg ich prevalcuje, vyštekol zopár ostrých pokynov Indiánom, čo zostali na palube vzducholode.

Zvyšok Croatoancanov vyliezol z lode a začal hnať deti k neďalekým rybárskym domcom. Presne to však Jack chcel. Skrýval sa pod jedným rybárskym člnom a John z výrazu jeho tváre odhadol, že musí upútať Burtonovu pozornosť, hoci len na niekoľko minút.

„Poviem vám, kde nájdete vaše deti,“ vyhlásil na veľké prekvapenie ostatných spoločníkov John. „Ak mi odpoviete na jedinú otázku.“

„Dobre, strážca,“ prikývol Burton a ešte stále sa pohrával s oštepom. „Ako znie otázka?“

„Prečo sú Pan a predchádzajúci strážca nepriatelia?“

Charlesovi ovisla sánka a s úžasom pozrel na Johna. Nečakal, že sa na niečo také opýta zaprisahaného nepriateľa Petra Pana.

Preložil Vladislav Gális

Pátrame, riešime úlohy

1. Vypíšte mená všetkých postáv, s ktorými sa v úryvku stretávate. Zoradte ich do skupín podľa vášho odhadu na tie, ktoré pochádzajú z reálneho sveta, a tie, ktoré sú dielom autorovej fantázie. Kam zaradíte zostávajúce postavy?
2. Pátrajte v encyklopédii, v knihách o gréckej mytológii, prípadne hľadajte na internete a zistite viac o bohyni Kirké. Prečo sa strážcovia obávali stretnutia s touto bohyňou?
3. Na základe svojich doterajších literárnovedných poznatkov povedzte, ktoré literárne žánre využil autor pri tvorbe svojho diela. Zdôvodnite svoje rozhodnutie, argumentujte prečítaním príslušnej časti ukážky.
4. „Toto nie je obyčajná búrka. Toto bude časová búrka.“ Ukázal na východ a k oblohe. „Aha, nad nami sa vznáša Pevnosť času a ako z nej opadáva murivo, uvoľňujú sa ďalšie vstupy do minulosti.“ Keby ste nevedeli, kto je autorom knihy, vedeli by ste priradiť citát k niektorému zo známych autorov? Čo vás vedie k vášmu rozhodnutiu?

Čítame, pracujeme s textom

1. Bert, John a Charles si povedali... Ktorý zo strážcov atlasu chýba medzi vymenovanými postavami? Hľadajte ho na inom mieste v úryvku. V akej situácii sa s ním stretávate? Uvažujte a povedzte, ako sa mohol Jack ocitnúť v úlohe dieťaťa.
2. Prebehnite očami rýchlo text, vyhľadajte postavy a ich prehovory a pokúste sa rozčleniť ich na kladných a záporných hrdinov. Povedzte, z čoho vychádzate pri posudzovaní hrdinov. Prečítajte si celú knihu a konfrontujte svoj názor s autorovým ponímaním postáv.
3. Sformulujte hlavnú myšlienku prečítanej literárnej ukážky (oprieť sa môžete aj o úvodný text).
4. Vyhľadajte kľúčové slová, vytvorte dejovú osnovu a prerozprávajte dej úryvku. Vyslovte svoj názor na ukážku (aj negatívny), zdôvodnite svoje stanovisko.
5. „Čítajte“ ilustráciu. Ku ktorej časti ju priradíte? Zodpovedá ilustrácia vašim predstavám?
6. Porovnávajte dej, prostredie, postavy s niektorou obľúbenou rozprávkou. Prečo nemôžeme zaradiť knihu *Hľadanie Červeného draka* k tomuto literárnemu žánru? Porovnajte s úryvkami *Stratený robot*, *Dievčatko z krajiny Drakov* a povedzte, ku ktorému má uvedená literárna ukážka najbližšie.
7. Pracujte s textom ako literárni teoretici a zistite, aké výrazové a štylistické prostriedky využíva autor. Rozdeľte sa do štyroch skupín, pričom každá skupina si bude všímať iné prvky v úryvku.
 - ✓ 1. skupina sa zameria na lexikálnu stránku (výber slov),
 - ✓ 2. skupina sa zameria na syntaktickú stránku (výstavba viet, používanie jednoduchých viet, súvetí),
 - ✓ 3. skupina sa zameria na kompozíciu (pevná, voľná, stavba odsekov),
 - ✓ 4. skupina sa zameria na iné prostriedky (slohové postupy – rozprávanie, dialóg, opis a pod.).

Vaše zistenia spracujte a spoločne sformulujte závery, ku ktorým ste dospeli.

Tvoríme

1. Dotvorte rozprávanie podľa vlastnej predstavy od časti *Keď si Burton konečne uvedomil...*

Zistili ste,

- že v knihe vystupuje veľa postáv a vzťahy medzi nimi sú zložité.
- že hrdinovia sa ocitajú v komplikovaných situáciách.
- že vo vzájomnom boji sa ocitajú protichodné sily.
- že dielo sa vyznačuje komplikovaným príbehom a dramatickosťou.
- že dej, postavy, prostredie sa viac približujú k fantasy literatúre ako k dobrodružnému žánru.

Budeme si pamätať

Román je rozsiahle epické literárne dielo, vystupuje v ňom veľa postáv, ktoré sa dostávajú do komplikovaných situácií a vzťahy medzi nimi sú zložité. Dej sa odohráva väčšinou v dlhšom časovom rozpätí. Kompozícia a štýl nemusia byť jednotné. Niektoré romány majú viac dielov.

Dobrodružný román (poviedka) je epické dielo vyznačujúce sa príbehovosťou a dramatickosťou. Dej je budovaný na časovom slede a dielo má obyčajne svojho ústredného hrdinu. Zaraďuje sa medzi tzv. zábavnú alebo oddychovú literatúru. Má poznávaciu hodnotu, príjemca si obohacuje svoje poznatky z oblasti prírodných i spoločenských javov.

Agatha Christieová

Diomedove kone

Agatha Christieová patrí medzi najznámejšie autorky detektívnych príbehov na svete. Zápletky, akokoľvek zamotané, rieši veľmi inteligentne detektív Hercule Poirot³², vytvorený fikciou autorky. V jej príbehoch sa niekedy stretávame aj so slečnou Marplovou, ďalšou bystrou dámskou, ktorej neunikne žiaden zločinec.

Detektív Hercule Poirot má už vo svojom mene kus symboliky. Veď úlohy, ktoré rieši, sú skutočne herkulovské.

(Úryvky)

Jedného dňa privolal lekár Michael Stoddard Hercula Poirota ku svojej pacientke. Detektív sa vybral na adresu, ktorú mu dal lekár. V dome ho čakalo veľké prekvapenie. Všade neporiadok ako po veľmi rušnej zábave. Čo však bolo najhoršie, na večierku sa objavil kokaín. Hostia, ktorí sa zúčastnili na večierku, pod vplyvom drogy upadli do bezvedomia. Medzi nimi aj mladá dievčina, slečna Sheila, dcéra neznámeho penzionovaného generála.

Hercule Poirot sa dá do pátrania a hľadá vinníka, ktorý drogy priniesol. Pátranie ho privedie na vidiek, kde navštívi generála Granta, otca slečny Sheily.

Uprostred tejto anglo-indickej domácnosti sa skrýval generál Grant vo veľkom ošúchanom kresle. Nohu, obalenú do obväzov, mal vyloženú na druhej stoličke.

– Pakostnica, – vysvetľoval. – Mali ste niekedy pakostnicu, pán... ehm... Poirot? Spôsobuje prekliate zlú náladu!

– Som ako medveď s boľavou hlavou! Keď mám záchvat, vyhýbajú sa mi moje dievčatá na hony. Nemôžem tvrdiť, že by som im to zazlieval. Počul som, že ste sa s jednou z nich stretli?

– Generál Grant, nevšimli ste si, že by niektorá z vašich dcér bola náladová? Rozčúlená, potom sklúčená, nervózna a vôbec, nestála vo svojom správaní?

– Do čerta, pane, vravíte ako lekárska kniha. Nie, nič také som si nepovšimol.

Poirot povedal vážne:

– To je šťastie.

³² ercül poaró (franc.)

– Čo to má všetko, doparoma, znamenať, pane?

– Drogy!

– Čoo?! – zreval generál.

Poirot dodal:

– Ktosi sa pokúša urobiť z vašej dcéry Sheily obeť omamných drog. Návyk na kokaín sa získava veľmi rýchlo. Stačí týždeň, dva. A keď je tu návyk, potom narkoman zaplatí všetko a urobí hocičo, len aby dostal novú zásobu svojej drogy. Viete si predstaviť, akú bohatú koristiť má ten, kto drogy pašuje.

Chvíľku ticho načúval, ako sa starému mužovi prskavo rinú cifrované kliatby z úst. Napokon, keď búrka stíchla a generál na záver opísal, čo urobí tomu prekliatemu sukinmu synovi, ak ho dostane, Poirot pokračoval:

– Najprv treba chytiť zajaca, ako vraví vaša obdivuhodná pani Beetonová. A keď budeme mať v hrsti toho šmelinára, odovzdám vám ho s najväčšou radosťou, generál.

Vstal, potkol sa o jemne vyrezávaný stolček, chytil sa generála, aby získal rovnováhu, a zamrmľal:

– Prosím tisíckrát o prepáčenie! A ešte vás chcem o niečo poprosiť, chápete, veľmi poprosiť – aby ste nič nehovorili svojim dcéram.

– Čože?! Vytiahnem z nich pravdu! Tak veru!

– To práve nedosiahnete. Dostanete z nich iba ak cigánstva.

– Ale do čerta, pane...

– Generál Grant, dajte si povedať – musíte mlčať. Je to životne dôležité – životne dôležité!

– Nuž teda, nech je po vašom, do šľaka, – zavrčal starý vojak. Bol premožený, nie však presvedčený. Hercule Poirot, opatrne si raziac cestu pomedzi benáreskú mosadz, vyšiel zo salónu.

Poirot vytrvalo hľadá vinníka. Pátranie ho priviedlo na večierok, ktorý usporadúvala vo svojom vidieckom dome pani Larkinová. Keď Poirot vošiel do spoločnosti...

V izbe u pani Larkinovej bolo plno hostí.

Hercule Poirota sem priviedla priateľka lady Carmichaelovej, čulá dáma v stredných rokoch. Dostal koktail a súčasne s ním pokyn, aby druhý odniesol dievčaťu pri okne. Bolo to malé svetlovlasé stvorenie s bledoružovou, podozrivo anjelskou tváričkou. Hercule Poirot si všimol, že nedôverčivé oči má stále v strehu.

Prihovoril sa jej:

– Na vaše stále zdravie, mademoiselle.

Prikývla a vypila. Odrazu povedala:

– Vy sa poznáte s mojou sestrou.

– S vašou sestrou? Ach, vy ste teda jedna zo slečien Grantových?

– Ja som Pam Grantová.

– A kde je?

– Na poľovačke. Už by sa mala čoskoro vrátiť.

– Stretol som sa s ňou v Londýne.

– Viem.

– Rozprávala vám o tom?

Pam Grantová prikývla. Potom zhíkla:

– Mala Sheila nejaké trampoty?

– Tak teda vám všetko nepovedala?

Pokrútila hlavou. Znovu sa spýtala:

– Bol pri tom aj Tony Hawker?

Kým stihol Poirot odpovedať, otvorili sa dvere a Hawker so Sheilou Grantovou vošli. Obaja mali na sebe poľovnícke úbory a Sheila mala na líci blatnatú šmuhu.

– Helou, panstvo, prišli sme na pohárik. Tonyho poľná fľaška je prázdna.

Poirot zamrmal:

– My o vlku...

Pam Grantová nahnevano vybuchla:

– Radšej povedzte „my o diabľovi“...

Poirot ostro povedal:

– Tak je to teda?

Beryl Larkinová pristúpila k novým hosťom a povedala:

– Nech sa páči, Tony. Boli ste v Gellertskom háji? Porozprávajte mi o poľovačke...

Šikovne ho odtiahla na pohovku pri kozube. Poirot zbadal, ako sa Hawker, prv než odišiel za pani Larkinovou, obrátil k Sheile.

Sheila zazrela Poirota. Chvilku zaváhala a potom pristúpila k oknu. Prudko vyhŕkla:

– Vy ste boli včera u nás, však?

– Otec vám niečo hovoril?

Pokrútila hlavou.

– Abdul vás opísal. Ja... som si domyslela.

Pam zvolala:

– Navštívili ste otca?

Poirot odvetil:

– Ach... áno. Máme – nejakých spoločných známych.

Pam povedala ostro:

– Tomu neverím.

– Čomu neveríte? Že váš otec a ja máme spoločných známych?

Dievča sčervenelo.

– Nerobte sa hlúpy. Chcela som tým povedať, že to nebola skutočná príčina...

Obrátila sa k sestre.

– Prečo nič nevravíš, Sheila?

Sheila sa strhla a povedala:

– Malo to... niečo spoločné s Tonym Hawkerom?

– Prečo? – spýtal sa Poirot.

Sheila sa zapýrila a odišla za ostatnými.

Pam povedala tlmene, no prudko:

– Nemám rada Tonyho Hawkera. Je v ňom čosi zlé...

– Monsieur Poirot, čo to Tony dáva Sheile? Čo ju tak – zmenilo?

– Uživali ste niekedy kokaín, slečna Grantová?

Zamietavo pokrútila hlavou.

– Och nie! Tak teda o to ide? O kokaín? Nie je to veľmi nebezpečné?

Sheila pristúpila k nim s novým pohárikom v ruke.

– Čo má byť nebezpečné?

Poirot odvetil:

– Rozprávame sa o tom, aký účinok majú drogy. O tom, ako spôsobujú postupné odumieranie mysle a ducha – a zničia všetko dobré a pravdivé, čo v človeku je.

Sheila Grantová zalapala dych. Pohárik v ruke sa jej zachvel a nápoj sa vyliat.

Poirot pokračoval:

– Myslím, že doktor Stoddard vám celkom presne vysvetlil, o aké odumieranie ide. Navyknúť si je ľahko – odvyknúť ťažko. Osoba, ktorá úmyselne ťaží zo znehodnocovania a nešťastia iných, je upír žijaci sa mäsom a krvou.

Odišiel. Ešte začul, ako Pam Grantová hovorí:

– Sheila!

Potom zachytil slabý šepot Sheily Grantovej. Bol temer nečujný.

– Tá poľná fľaška...

Hercule Poirot sa odobral od pani Larkinovej a vyšiel do haly. Ležala tam na stole lovecká poľná fľaša, pri nej jazdecký bičik a klobúk. Poirot si ju prezrel. Boli na nej iniciálky „A. H.“

Poirot si zamrmal:

– Tonyho poľná fľaša je prázdna?
 Jemne ju potriasol. Nič nezaložkalo. Otvoril uzáver.
 Tony Hawker nemal prázdnu fľašku. Bola plná – bieleho prášku...

Pátrame, riešime úlohy

1. Predstavte si, že ste na mieste Hercula Poirota. Máte podozrenie, kto je skutočným vinníkom a kto priniesol a rozširoval v spoločnosti drogy?
2. Ktorá postava je podľa vás falošná, vystupuje v inej úlohe, akú skutočne zohrala? Na základe čoho tak usudzujete?
3. Zaznačte si hlavné fakty, mená, ktoré vám pomôžu odhaliť páchatel'a. Porovnajte svoje úvahy s riešením Hercula Poirota.

Hercule Poirot stál na terase domu lady Carmichaelovej a dohovárал dievčaťu.

– Ste veľmi mladá, mademoiselle. Verím, že ste skutočne nevedeli, čo vy a vaše sestry robíte. Kfmili ste sa ľudským mäsom ako Diomedove kone. Sheila sa zachvela a zavzlykala:

– Keď to takto hovoríte, znie to hrozne. A predsa je to pravda! Vôbec som si to neuvedomovala, až v ten večer v Londýne, keď sa so mnou zhováral doktor Stoddard. Bol taký vážny – a úprimný. Vtedy som si uvedomila, aká je to hrôza... Predtým som si myslela, že je to... ach! Čosi ako alkohol po záverečnej – niečo, za čo ľudia zaplatia, len aby to dostali. Neuvedomila som si, že je to niečo také vážne!

Poirot sa spýtal:

– A teraz?

Sheila Grantová odvetila:

– Urobím všetko, čo poviete. Po... pohovárám sa s ostatnými... myslím, že doktor Stoddard sa už nikdy na mňa ani nepozrie...

Poirot jej odporoval:

– Naopak, my obaja, doktor Stoddard a ja, sme pripravení pomôcť vám, ako len budeme vládať, len aby ste mohli začať nový život. Môžete nám dôverovať. Avšak jedno treba urobiť. Je tu osoba, ktorú musíme zničiť – úplne zničiť, a to môžete urobiť iba vy, so svojimi sestrami. Len a len vaše výpovede ho môžu usvedčiť.

– Myslíte... môjho otca?

– Nie, vášho otca nie, mademoiselle. Nevravel som vám, že Hercule Poirot vie všetko? Vašu fotografiu v úradných kruhoch bez ťažkostí identifikovali. Vy ste Sheila Kellyová – notorická vykrádačka obchodov, a boli ste pred niekoľkými rokmi v polepšovni. Keď ste stadiaľ vyšli, vyhľadal vás muž. Sľúbil vám kopu peňazí, veľa zábavy, veselý život. Nemali ste robiť nič iné, ako rozširovať tento „šňupací prášok“ medzi svojimi priateľmi a predstierať, že ste ho dostali od kohosi iného. Vaše „sestry“ sú na tom takisto ako vy.

Odmĺčal sa a dodal:

– Poďme, mademoiselle, toho muža treba odhaliť a musí byť odsúdený.

Potom...

– Čo potom?

Poirot zakašlal a s úsmevom povedal:

– Potom budete pozdvihnutá do služieb bohov...

Michael Stoddard sa ohromene pozerал na Poirota.

– Generál Grant? Generál Grant?!

– Presne tak, mon cher. Celá tá scenéria, viete, to bolo čosi, čo by ste vy nazvali „amatérska robota“. Budhovia, mosadz z Benáresu, indický sluha! Aj tá pakostnica!

Mávajú ju ešte takí starí, veľmi starí páni, ale nie otcovia devätnásťročných mladých dám.

Po chvíľke pokračoval:

– A potom chcel som sa o tom dokonale presvedčiť. Keď som odchádzal, potkol som sa a zachytil som sa mu o chorú nohu. Ten pán bol taký pomätený z mojich rečí, že si to ani nevšimol. Och áno, ten pán generál je veľmi, veľmi falošný! Nuž ale vcelku to bola dobrá idea. Anglo-indický generál na penzii, známa komická figúrka s chorou pečeňou a cholerickou povahou, sa usadí – nie medzi ostatných anglo-indických dôstojníkov vo výslužbe – och nie, on sa poberie do prostredia, ktoré je pre penzionovaného vojaka priveľmi nákladné.

Medzi boháčov, Londýňčanov, kde nájde vynikajúce odbytište pre svoj tovar.

A ktože by podozrieval štyri mladé, živé a príťažlivé dievčatá? A keby čosi bolo, každý by ich považoval za obeť – to je isté!

– Čo ste mali presne v úmysle, keď ste šli toho starého diabla navštíviť?

Chceli ste mu nahnať strach?

– Áno. Chcel som vidieť, čo sa stane. Nemusel som čakať dlho. Dievčatá mali svoje rozkazy. Anthony Hawker, v skutočnosti jedna z jeho obetí, mal byť obetným baránkom. Sheila mi mala povedať o poľnej fľaške v hale. Skoro sa na to neodhodlala – ale tá druhá na ňu nahnevane zasyčala – „Sheila!“ – a ona to napokon zo seba vyjachtala.

Preložila Oľga Hlaváčková

Čítame, pracujeme s textom

1. Čo je podľa vás prvým predpokladom, aby detektív vyriešil záhadu:
• postreh • inteligencia • bystrý úsudok • znalosť prostredia • znalosť problematiky. Označte ten predpoklad, ktorý je podľa vás najdôležitejší. Ak si myslíte, že každý z nich má svoje opodstatnenie, zdôvodnite svoj názor. Použite také argumenty, aby ste o svojej pravde presvedčili aj spolužiakov. Prekvapilo vás riešenie Hercula Poirota? V čom je jeho postup netradičný?
2. Myslíte si, že dobrá detektívka musí byť plná akcie, streľby alebo napätia? Možno dobrú detektívku vytvoriť aj premyslenou zápletkou? Zdôvodnite, dokážte na príklade detektívky, ktorú poznáte.

Zistili ste,

- že na dobrú detektívku musí autor vytvoriť premyslenú zápletku.

Budeme si pamätať

Kompozícia **detektívnej literatúry – detektívky** (poviedka, román) je založená na zločine a pátraní po páchateľovi. Detektív rieši záhadu, tajomstvo s prekvapivým, nepravdepodobným výsledkom, vyšetrovateľ sa snaží odovzdať vinníka spravodlivosti.

Victor Hugo³³

Bedári

Francúzsky spisovateľ Hugo sa preslávil románom **Bedári**. Rozsiahly román zachytáva život francúzskeho ľudu v prvej polovici devätnásteho storočia. Zachytil v ňom revolučné búrky, v ktorých utláčaný ľud bojoval na barikádach proti kráľovi a meštianskej vláde. Hugo v románe načrtáva obrazy biedy a utrpenia. Najviac pozornosti venoval osudom Jeana Valjeana³⁴, nevinne odsúdeného trestanca. Jean Valjean bol nevinne odsúdený a po dlhých rokoch sa vracia z galejí. Zbohatol, aj keď nie veľmi čestným spôsobom, preto sa musí skrývať pod rozličnými menami, putovať vždy ďalej a ďalej, aby unikol pred ďalším väzením.

Svoje bohatstvo využíva na konanie dobrých skutkov. Najväčším šťastím jeho života je Cosette³⁵, nevlastná dcéra, ktorej sa ujal po smrti jej ťažko chorej matky.

(Úryvok)

Cosette bola mrzká. Keby bola bývala šťastná, azda by bola pekná. Bola chudá a bledá; mala skoro osem rokov, ale sotva by jej kto bol hádal šesť. Jej veľké oči, vpadnuté do akejsi hlbokkej tône, boli temer vyhasnuté od častého plaču. Kútiky jej úst mali tú krivku ustavičného strachu, ktorú možno badať u odsúdencov a u chorých, ktorí sa už vzdali všetkej nádeje. Ruky mala zničené od omrzlín. Pri svetle ohňa, ktoré v túto chvíľu práve na ňu dopadalo, bolo vidieť, aká je chudá. Keďže sa neustále triasla od zimy, mala vo zvyku stísať kolená. Oblečená bola do handár, ktoré by boli v lete vzbudzovali poľutovanie a v zime vnucovali hrôzu. Miestami jej presvitala koža a všade bolo vidno belasé alebo čierne škvrny, ktoré prezrádzali miesta, kde ju Thénardierka zasiahla. Bosé nohy mala červené a tenučké. Pod kľúčnymi košťami mala jamky na zaplakanie. Celý zjav tohto dieťaťa, jeho spôsoby, jeho správanie, zvuk jeho hlasu, pomlky medzi slovami, jeho pohľad, jeho mlčanie, jeho najmenší pohyb, to všetko vyjadrovalo jedinú myšlienku: strach.

Tento strach bol taký, že Cosette, hoci prišla celkom premočená, neopovážila sa ísť usušiť k ohňu a ticho sa znovu pribrala k svojej práci. Zrazu Thénardierka vykrikla:

– Ozaj! A čo chlieb?

Cosette, ako bola zvyknutá zakaždým, keď Thénardierka zvýšila hlas, rýchlo vyliezla spod stola. Na chlieb celkom zabudla. Uchýlila sa k prostriedku neustále vystrašených detí. Luhala.

– Milosť pani, u pekára bolo zavreté.

– Mala si búchať.

– Búchala som, milosť pani.

– No a?

– Neotvoril.

– Zajtra sa opýtam, či je to pravda, – povedala Thénardierka, – a ak cigániš, teš sa na ten tanec! A zatiaľ mi vráť pätnásť sou!

Cosette vopchala ruku do vrecúška a ozelenela. Tých pätnásť sou tam nebolo.

– Tak čo? – povedala Thénardierka. – Počula si ma?

Cosette vyvrátila vrecko, nebolo v ňom nič. Kam sa ten peniaz mohol podieť? Úbohé dievčatko nemohlo ani prehovoriť. Bolo ako skamenené.

– Azda si len nestratila tých pätnásť sou? – chrčala Thénardierka, – či mi ich chceš ukradnúť?

³³ Viktor Ůgo (franc.)

³⁴ Žan Valžan (franc.)

³⁵ Kozet (franc.)

A už vystrela ruku za korbáčom, ktorý visel pri kozube.

Tento obávaný pohyb vrátil Cosette silu a vykrikla:

– Odpusťte mi, milosťpani! Už to viac neurobím!

Thénardierka zvesila korbáč.

Medzitým si človek v žltom redingote, aby to nikto nezbadal, pokutral vo vrecku vesty. Inakšie, ostatní cestujúci popíjali alebo sa hrali v karty a nestarali sa o nič.

Cosette sa úzkostlivo stúlila do kútika pri kozube, usilujúc sa skrčiť a schovať si polonahé údy. Thénardierka zdvihla ruku.

– Prepáčte, pani, – ozval sa človek, – ale pred chvíľou som videl, že toto dievčatko čosi vytratilo z vrecúška zásterky a ako sa to kotúľalo.

Azda to bude toto.

– Naozaj. Tu je to, – pokračoval vystierajúc sa.

A podával Thénardierke strieborný peniaz.

– Hej, to je to, – povedala.

Ono to nebolo to, lebo to bolo dvadsať sou, ale Thénardierka usúdila, že je to zisk. Strčila si peniaz do vrecka a obmedzila sa na to, že vrhla divý pohľad na dieťa hovoriac: – Nech sa to už nestane, to ti vravím!

Cosette znovu zaliezla „do svojej budy“, ako to Thénardierka volala, a jej oči, upreté na neznámeho cestujúceho, začali dostávať výraz, aký nikdy nemávali. Bol to ešte len naivný údiv, ale už sa doň miešala akási veľká dôvera.

– Ozaj, budete večerať? – spýtala sa Thénardierka cestujúceho.

Neodpovedal. Zdalo sa, že je zabratý do myšlienok.

– Čo je to za človeka? – spýtala sa Thénardierka pomedzi zuby. – Nejaký hrozný čudák. Nemá to ani na večeru. Ba či mi zaplatí za nocľah? Ešte štastie, že mu neprišlo na um ukradnúť peniaz, čo bol na zemi.

Medzitým sa otvorili dvere a vošli Éponine a Azelma.

Boli to naozaj dve pekné dievčatká, skôr meštianske než sedliacke, veľmi pôvabné, jedna s gaštanovými vrkočmi, druhá s dlhými červenými pletencami, ktoré jej padali na chrbát, obe živé, čisté, tučné, svieže a zdravé, radosť na ne pozrieť. Boli teplo oblečené, ale s takou materinskou obratnosťou, že hrúbka látky nič neubrala na vkusnosti. Keď vošli, Thénardierka im hrešivým tónom, v ktorom však bolo plno zbožňovania, povedala:

–No, už ste aj vy tu?

Potom si ich po jednej priťahovala na kolená, hladkala im vlasy, prevážovala im stužky a napokon ich prepustila zvolajúc: – Ako sa mi len doriadili!

Šli si sadnúť ku kozubu. Mali bábu, ktorú si obracali a prevracali na kolenách, radosťne pritom štebotajúc. Cosette zavše zdvihla oči od svojho pletenia a s užialeným výrazom sa dívala, ako sa hrajú.

Eponine a Azelma ani nepozreli na Cosettu. Pre ne bola pes. Bába Thénardierovie sestier bola veľmi omykaná, veľmi stará a veľmi dolámaná, ale Cosette sa nezdala menej obdivuhodnou, lebo v svojom živote ešte nikdy nemala bábu, naozajstnú bábu.

Zrazu Thénardierka, ktorá neprestajne chodila po miestnosti, zbadala, že Cosette je roztržitá a že namiesto práce pozoruje hrajúce sa dievčatá.

– Ach! Teraz ťa mám! Nuž ty takto pracuješ? Všetka ťa ja korbáčom naučím pracovať!

Cudzinec sa na stoličke obrátil k Thénardierke.

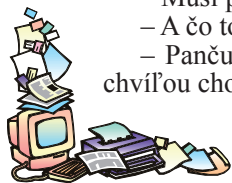
– Pani, – povedal, usmievajúc sa a s temer bojzlivým výrazom, – vedže sa jej dajte pohrať...

Podobné želanie cestujúceho, ktorý by bol na večeru zjedol baranie stehno a vypil dve fľaše vína a ktorý by nevyzeral ako nejaký chudák, bola by pokladala za rozkaz. Ale že by si človek s takýmto klobúkom dovolil mať nejaké želanie a že by si človek s takýmto kabátom dovolil mať nejakú vôľu, to Thénardierka nemohla zniest'. Prišlo mu odsekla:

– Musí pracovať, lebo je. Nemôžem ju chovať nič po nič.

– A čo to vlastne robí? – spýtal sa znovu cudzinec mierne.

– Pančuchy, prosím. Pančuchy pre moje dcéry, lebo skoro nijaké nemajú a pod chvíľou chodia bosé.

Človek sa zahľadel na Cosettine úbohé, červené nohy a ticho pokračoval:

– Kedy dokončí tento pár pančúch?

– Má ešte dobré tri – štyri dni práce.

– A akú môže mať hodnotu ten pár pančúch, keď bude hotový?

Thénardierka opovržlivo naňho zazrela.

– Aspoň tridsať sou.

– Dali by ste ich za päť frankov? – spýtal sa človek.

– Doparoma! – rozrehtal sa jeden z furmanov, ktorý ich počúval.

– Päť frankov? To si myslím! Päť kotúľok!

Thénardier usúdil, že sa má ozvať:

– Áno, pane, ak je to váš vrtoch, dostanete tento pár pančúch za päť frankov. Svojim hosťom nič nevieme odriecť.

– Zaplatiť by bolo treba hneď, – povedala Thénardierka svojim úsečným spôsobom.

– Kupujem ten pár pančúch, – odpovedal človek, vyňal z vrecka päť frank položil ho na stôl a dodal: – A platím zaň.

Potom sa obrátil ku Cosette.

– Teraz tvoja práca patrí mne. Hraj sa, dieťa moje. Furmana tak dojal ten päť frank, že nechal svoj pohár a príbehol.

– A je pravý! – vykrikol, skúmajúc peniaz. – Nie je falošný!

Thénardier podišiel a mlčky si vložil peniaz do vrecka.

Thénardierka nemala čo namietat'. Hrýzla sa do perí a jej tvár dostala nenávisťný výraz.

Cosette sa chvela. Odvážila sa na otázku:

– Milosťpani, je to pravda? Môžem sa hrať?

– Hraj sa! – povedala Thénardierka hrozným hlasom.

– Ďakujem, milosťpani, – povedala Cosette.

A kým jej ústa ďakovali Thénardierke, celá jej malá duša ďakovala cestujúcemu.

Thénardier sa znovu vrátil k poháru. Žena mu pošepala do ucha:

– Kto môže byť, tento žltý človek?

– Videl som miliónárov, – odpovedal Thénardier suverénne, – ktorí mali takéto kabáty.

Cosette zložila pletenie, ale neopustila svoje miesto. Zo škatuľky spoza chrbta vyňala niekoľko starých handričiek a olovenú šablíčku.

Éponine a Azelma si naskrze nevšimali, čo sa dialo. Práve sa venovali veľmi dôležitému podujatiu; zmocnili sa mačiatka. Bábu hodili na zem a Éponine, ktorá bola staršia, povíjala mača, akokoľvek sa metalo a mraučalo, do handričiek a do červených a bielych zdrapov. Kým Éponine a Azelma povíjali mača, Cosette si povíjala šablíčku. Keď to urobila, vzala ju do náručia a ticho jej spievala, aby ju uspala.

Bába je jedna z najnástojčivejších potrieb a súčasne jeden z najpôvabnejších pudov ženského detstva. Starat' sa o ňu, šatiť ju, zdobiť, zaobliekať a preobliekať, učiť, trochu ju vyhrešiť, kolembať, maznať, uspávať, predstavovať si, že je niečo niekto – v tom je celá budúcnosť ženy. Snívajúc a bľabotajúc, robiac výbavičky a bielizenky, šijúc šatôčky, driečiky a kabanky, stáva sa dieťa dievčatom, dievčatko dievčaťom a dievča ženou. Prvé dieťa nasleduje po ostatnej bábe.

Dievčatko bez báby je asi také nešťastné ako žena bez dieťaťa. Cosette si teda spravila bábu zo šablíčky.

Thénardierka podišla k žltému človeku.

– Viete, pane, – pokračovala pretvárne, – som rada, keď sa to dieťa baví. Ja mu nebránim, ale viete, ono nemá vôbec ničoho. Musí pracovať.

– To dieťa teda nie je vaše? – spýtal sa človek.

– Ach, pravdaže nie, pane! To je také chudobné dieťa, ktoré sme pritúlili len tak z dobročinnosti. Ono je tak trochu nasprostasté. Asi bude mať vodu v hlave. Má veľkú hlavu, ako vidíte. Robíme preň, čo môžeme, lebo nie sme bohatí. Darmo sme vypisovali do jeho kraja, už šiesty mesiac nedostávame odpoveď. Prichodí si myslieť, že mu matka umrela.

– Ach! – povedal človek a znovu upadol do zadumania.

– Za veľa nestála, tá mater, – doložila Thénardierka. – Opustila svoje dieťa.

Cez celý tento rozhovor, akoby upozornená nejakým pudom, že je reč o nej, Cosette nespustila oči z Thénardierky.

Začala znovu kolísať batôžtek, ktorý si povila, a medzi kolísaním si ticho spievala: – Matka mi umrela! Matka mi umrela! Matka mi umrela!

Zrazu Cosette prestala. Práve sa bola obzrela a uvidela bábu Thénardierovie dievčat, ktorú opustili pre mača a nechali na zemi, niekoľko krokov od kuchynského stola.

Pustila šablíčku, ktorá jej iba napoly vyhovovala, a pomaly prešla zrakom po miestnosti. Thénardierka sa potichu zhovárala s mužom a rákala peniaze. Éponine a Azelma sa bavili s mačaťom, cestujúci jedli, pili alebo spievali, na ňu sa nikto nedíval. Nsmela stratiť ani chvíľu. Vyliezla štvornožky spod stola, znova sa presvedčila, či nikto za ňou nesledí, potom sa rýchlo priplazila až k bábe a uchytila ju. V mihu bola znova na svojom mieste, nehybne sedela, ale tak sa obrátila, aby zabláňala bábu, ktorú mala v náručí.

Nikto ju nevidel, okrem cestujúceho, ktorý pomaly jedol svoju skromnú večeru.

Táto radosť trvala asi štvrt'hodinu.

Lenže akokoľvek bola Cosette obozretná, nezbadala, že jedna noha báby vykukuje a že oheň v kozube ju veľmi jasne osvetľuje. Táto ružová a ožiarená noha, trčiaca z tône, zrazu upútala pohľad Azelmy, ktorá povedala Éponine:

– Pozri, sestrička!

Obe dievčatká ustrnuli. Cosette sa opovážila vziať im bábu!

Éponine vstala a nevypustiac mača z rúk, išla k matke a začala ju ťahať za sukňu.

– Ale veď ma nechaj! – povedala matka. – Čo chceš?

– Mama, – povedalo dievča, – pozri len!

A prstom ukázala na Cosettu.

Cosette, celá vo vytržení, nevidela a nepočula.

Od rozhorčenia zachrípnutým hlasom Thénardierka skričala:

– Cosette!

Cosette sa strhla, ani čo by sa bola pod ňou zem zatriasla. – Cosette! – zopakovala Thénardierka. Cosette vzala bábu a pomaličky ju položila na zem, úctivo a zároveň zúfalo. Potom sa rozplakala.

Cudzinec sa medzitým zdvihol.

– Čo sa stalo? – spýtal sa Thénardierky.

– Nevidíte? – povedala Thénardierka, ukazujúc prstom na bábu, ležiacu pri Cosettiných nohách. – Táto žobrač sa opovážila dotknúť báby mojich detí!

– A preto robíte toľký krik? – povedal človek. – A čo keď sa pohrala s tou bábou?

– Dotkla sa jej svojimi špinavými rukami, – pokračovala Thénardierka, – svojimi hroznými rukami.

Tu sa Cosette ešte väčšmi rozplakala.

– Čušíš! – skríkla Thénardierka.

Neznámy sa pobral k dverám, otvoril ich a vyšiel.

Len čo bol vonku, Thénardierka využila jeho neprítomnosť, aby Cosette pod stolom uštedrila kopnutie, že dieťa hlasne vykričlo.

Dvere sa znovu otvorili; zjavil sa neznámy; v oboch rukách držal tú rozprávkovú bábu, ktorú od rána obdivovali všetky dievčatá v dedine.

Postavil ju pred Cosettu so slovami:

– Tu máš, to je pre teba.

Cosette zdvihla oči, videla, ako ten človek prichádza k nej s bábou, akoby bola videla prichádzať slnce, počula tie neslýchané slová, „to je pre teba“, dávala sa naňho, dávala sa na bábu, potom pomaly cúvala a šla sa schovať pod stôl až do kúta.

Už neplakala; nekričala, zdalo sa, že sa už neopovažuje dýchať.

Preložil Ján Belnay

Čítame, pracujeme s textom

1. Aké asociácie vo vás vyvoláva spojenie medzi názvom románu a úryvkom, ktorý ste čítali?
2. Prerozprávajte – zreprodukuje literárnu ukážku. Zamerajte sa na tie časti, v ktorých autor prejavuje súcit s osudom malej Cosette.
3. Vysvetlite význam viet: *Cosette bola mrzká. Keby bola bývala šťastná, azda by bola pekná.*
4. Opíšte a charakterizujte Cosette podľa toho, ako ste ju poznali z ukážky. Skúste komentovať jej správanie, vysvetliť jeho dôvody. Ako by ste sa zachovali vy v obdobnej situácii?

Pátrame, riešime úlohy

1. Porovnajme vzťah Thénardierky k jej vlastným dcéram Éponine, Azelme a ku Cosette. Ako sa prejavuje navonok?
2. Všimnite si tú časť ukážky, v ktorej je reč o bábke a jej poslaní v detských dievčenských hrách. Ako sa s týmto poslaním vyrovnávala Cosette, ako Éponine a Azelma?
3. Ako vnímate postavu cudzinca – žltého muža? Viete predpokladať jeho ďalšiu úlohu v živote Cosette?

Tvoríme

1. Napíšte Cosette list, v ktorom jej poradíte, ako sa dostať zo zlej situácie, pričom jej vysvetlíte práva dieťaťa v súčasnom svete.

František Hečko

Červené víno

V románe Červené víno František Hečko približuje čitateľom osudy dvoch generácií Habdžovcov. Urban Habdža opúšťa svoju rodinu, ktorá ho vydedila, lebo sa oženil s chudobným dievčaťom.

Ťažký život, vyvyšovanie zámožných sedliakov, neprijíma pokorne, ale hrdo. Urban aj so svojou ženou bojujú s nepriazňou osudu a nádeje na lepší život vkladajú do svojich detí, najmä Marka.

Úryvok nás zavedie do vinohradníckej školy, v ktorej študoval Marek.

Uhlíčitan Vápenatý, keď zistil, aký je Marek Habdža bedár, vyvolával ho tri-štyri razy za hodinu. Oslovoval ho presne podľa výzoru a oblečenia: „Ten v té kacabajce nám poví, čo ví o uhličítanech!“ A „Tenvtékacabajce“ vravel a vravel, až sa „koťátko“ škrabalo za uchom a pokojne si požmurkávalo. O nejaký čas zvykol si riaditeľ Marka

oslovovať: „No, chemiku, pojd'te!“ A „Nochemikupojd'te“ čmáral úhľadným písmom na tabuli kratšie i dlhšie rovnice – tabuľa-netabuľa. Riaditeľ ho nechával čmarigať celé štvrt' hodiny, kývajúc hlavou a popiskujúc. Koncom novembra zmáкло mu srdce natoľko, že si Marka zaokrúhlil do vety: „Pane Habdžo, račte!“ A „Panehabdžoračte“ súka na dvoch tabuliach číslice a značky všetkých možných, obyčajných i kyslých fosforečnanov, kremičitanov a fluorečnanov, od jednoduchých cez zložité až po najvražednejšie.

To riaditeľ a celkom doráža. Markova chemická cena vyniká vypukle najmä v prítomnosti štátneho inšpektora hospodárskych škôl, ktorý je tiež chemikom. Inšpektor vezme žiaka do roboty sám. A vypustí ho z nej len na konci hodiny, tľapkajúc riaditeľa po pleci. To rozhoduje, že Uhlícitan Vápenatý berie si na svoje plecia starosť vyhrabať pre Marka Habdžu všetky možné štipendiá.

I Nóniusa presvedčí, hoci je vo vedení internátu celkom nezávislý, že „pána Habdžu“ netreba posudzovať inak ako ostatných poslucháčov školy bývajúcich a stravujúcich sa v školskom internáte. Vrávi mu celkom nadšene:

– Co jiní zaváží svou platební jistotou a pohotovostí, to tendlenc, jak se jmenuje, nahradí několíknásobné svou mimořádnou pilností a přímo nepochopitelně skvělým osobním nadáním.

V takomto stave chemickej milosti odchádza Marek Habdža s voľným železničným lístkom vo vrecku na vianočné prázdniny z Východného Mesta do Vlčindola.

Marek doma zistil, že rodičom sa nedarí, majú veľké problémy, pretože bohatí sedliaci im rôznymi spôsobmi bránia, aby mohli predať víno zo svojej úrody. Marek je z toho všetkého smutný a chce zostať doma, aby rodičom pomohol. Tí to však kategoricky odmietajú.

V nasledujúcej časti sledujeme Marka, ktorý sa chystá na návrat do školy.

V mamenkiných očiach sa blyští kopa vecí nedopovedaných. Ešte večer mu povkladala do chrbátice bielizeň, dva uteráky, vreckovky, nové nohavice. Chudou rukou pohládzala kusy bielizne. Ach, ako jej len bolo málo! Kvapky slz jej padali prsto sprostred očí na plátno a vpíjali sa do vlhkých fliačkov. Potom ešte dlho do noci pošivala chalátik. Červenkasté plešiny okolo gombičiek zmizli. Vybrala dlhý pruh látky z vnútornej závrubky a všila na predok. Na nerozoznanie!

Teraz si Marka odprevádza. Pri studni ho objíme tuho a zúfalo. Hľadá mu ruku, vtiskajúc do nej papierik.

– To si povyšivala naša Magdalénka...

Marek sa desí a červenie. Nasilu chce papierik vrátiť. Ale mamenka už otvárajú bránku. Za ňou je vinohrad. A cezeň chodník do vrchu.

– Chod' si už, Marko môj, máš ďaleko... A o nás sa ty neboj... Všeličo sme už prežili: vojnu, hlad, ľadovec, choroby. Aj dlžoby azda predržíme. Jeden z nás musí sa stadiťo dostať von... zdravý... A to budeš ty, synáček!

Z temena Vlčích kútov, keď sa ta vyštveral, ponára zrak do hábky. Pri bráne ešte stojí mama. Ľavou rukou si zacláňa oči a pravou kýva. Marek odpovie.

Rozkrúca papierik, čo mu dala... Magdalénkiných dvadsať korún. Robí sa mu čosi so srdcom. A skoro plače... nad Magdalénkou. Iste umrie, keď vyšiva. Všetky také v okolí mrú...

Ráno je primrazené k zemi. Len trošku. Preto sa ani Marek neodváži do blatnických oranísk. Obchádza popri pasekách k poľnej ceste, ktorá vedie k stanici. Srdce si nesie stisnuté v prsiach. Poboľieva ho. Primnoho tuhej krvi cezeň prešlo. Presililo sa.

Študent sa usiluje nepremýšľať. Ale myšlienky sa mu roja v hlave ako včely.

Začína rozmŕzať. Hmla je priesvitná a dvíha sa. V polceste prebleskuje slnce.

Neforemné mraky, preťažené vlhkými krúpami, unikajú k Horným Šenkom.

Blatnické pole sa rozvidnieva. Je čas zastaviť sa, pozrieť, odkiaľ človek vyšiel. Vyšiel z hĺbky Vlčích kútov – blúdiť po svete! Už sa aj obracia a chce pokračovať v ceste, keď sa mu zazdá, že počuje volanie. Krúti sa na všetky strany. V ozrutnej diaľke vidí ležať

prосто na holej zemi Slivnicu a jej kostoly. Trčia z nej do vysokosti ako ostré oštepky, na ktoré sa napichávajú nebesá. Volanie však dolieha ako z hĺbky Vlčích kútov. Nepadá z nebies, ale vychodí spod zeme...

–... óó... óó... óó!

Cez sivé jazero hrúd, poprásené tenkou vrstvou topiaceho sa snehu, pláva tenká, vysoká a šedivá postava ženy. –... kóó... Markóó!

Beží a volá. Až je to strašné v tom tichu, ktoré nemá konca. Marek vie, kto to je.

Premáha sa, aby ho neschvátil závrat. Ihneď zhodí vojenskú chrbáticu a vyzlečie si chalátik. A rozbehne sa do hrúd.

– Čo sa tam stalo? – húta splašene. – Prečo mamenka tak bežia?

Zrýchli beh. Už im vidí do tváre. Cez hlavu majú prehodenú konopnú plachetku, ľavou rukou si ju pridržajú na prsiach a pravou veslujú v povetrí. Vidí, že ustávajú. Zato on pobehne tuhšie, kľúc sa na rozmírajúcich hrudách. Už vidí spod žihľavových handier vykúkať mamenkine topánky. Všetko je na nich smutné a chudobné, len ony sama sa víťazne usmievajú a vo veľkom zadychčaní kričia:

– Marko, synáčik môj! Zabudol si si vziať pecník-postruhníček.

Marek stojí meravo, ba... slzy mu vyvierajú sprostred očí, ale sa premáha a iba opakuje:

– Mama, mamenka!

Schvátila si ho do náručia, chudého a vysokého, uprostred nesmierného blatnického poľa, v širšej rovine... A díva sa mu do očí, pevná a nezničiteľná... plná lásky.

– Zbohom, synáčik!

A už sa náhlivo odtfha, o mačný máčik smutnejšia, troška viacej schúlená do konopnej plachetky, pomalšie odchádzajúca.

S pecníkom v rukách Marek chvíľu len stojí, potom trocha pokročí cúvajúc pospiatky, či sa mu obzrie. Tri razy sa obzerá a tri razy kýva šatkou. Ide pomaly, namáhavo, až hrdinsky... k pripadlisku sveta, ktorému meno je Vlčindol.

Slnko sa skrylo. Už ho netreba. Od Zlatého Poľa valí sa studená snehová mrákava. Ale Marka hreje mamenkin pecník. Pritláča ho k prsiam. Už vie, čo je mamina nežná, krásna, hrdinská – láska. Tá jej... nevypovedateľná... Čosi ako čistá krv, zmiešaná s hlinou. Je to to isté, čo od večnosti premoká cez životy statočných a verných ľudí...

Čítame, pracujeme s textom

1. Aké bolo Markovo postavenie v škole, ako mu dávali najavo, že pochádza z chudobných pomerov? Čo zapríčinilo zmenu postojov a ako sa táto zmena prejavila?
2. Vráťte sa k tej časti ukážky, v ktorej učiteľ obhajoval výhody pridelenia štipendia Markovi Habdžovi. Hľadajte súvislosti medzi jazykovým prejavom učiteľa v ukážke a historickým obdobím románu. Využite svoje vedomosti z dejepisu.
3. Charakterizujte vzťah matky a syna. Pokúste sa analyzovať Markove pocity, ktoré má pri odchode z domu, najmä v súvislosti s posledným odsekom ukážky. Kedy sa prejavuje najviac láska a úcta, ktorú syn pociťuje k matke?
4. Vysvetlite podrobnejšie tieto mamenkine slová: „A o nás sa ty neboj... Všetličo sme už prežili: vojnu, hlad, ľadovec, choroby. Aj dlžoby azda predržíme. Jeden z nás musí sa stadiáľto dostať von... zdravý... A to budeš ty, synáčik“.

Pátrame, riešime úlohy

1. Všimajte si jazykovú stránku textu. Čím je obohatená reč postáv, na čo ju využíva autor, ako mu slúži bohatstvo jazyka?
2. Vyhľadajte v texte slová, slovné spojenia, ktoré sú príznakové a v súvislosti s textom vysvetlite tie, ktoré sú pre vás neznáme.

Budeme si pamätať

Epické literárne dielo, ktoré má široký rozsah, zachytáva život viacerých postáv, má niekoľko dejových línií, sa nazýva román. Pokiaľ v románe autor zachytáva osudy viacerých generácií (starí rodičia, rodičia, deti) v dlhšom časovom úseku, hovoríme o **generačnom románe**.

Bude vás zaujímať

Ako Františkov mladší brat som jediným, takpovediac korunným svedkom, ktorý pozná aj údaje trinástej komnaty. Aby bolo jasné, ja žijem dokonca v bratovi, presnejšie v jeho románovom hrdinovi Markovi.

František totiž zaľudnil Červené víno skutočnými postavami, pričom vlastnosti niektorých zlúčil v súlade s vytváraním všeobecných typov. Tak to urobil s dvoma strýkmi, Viliamom a Štefanom, a vytvoril jednu silnú postavu Mikuláša Habdžu, ktorý sa vráti s drevenou nohou ako československý legionár z Magistrály. Červené víno vyšlo v r. 1948, keď ešte strýkovia žili a román čítali. Boli hrdí, že majú synovca spisovateľa, no neodpustili mu, že ich „pomiešal“, vlastne zjednotil.

Zo spomienok spisovateľovho brata

Dušan Dušek

Dvere do kľúčovej dierky

„Čítanie je jeden z najčistejších spôsobov slasti. Pociťujem ho od svojich detských čias. Ja si to už ani nepamätám, ale mama mi hovorila, že som čítaval v kúpeľni sediac na práčke s nohami opretými o vaňu. Pre čítanie som bol ochotný zabudnúť naozaj na všetko.“

Takto sa vyjadril o svojej láske ku knihám slovenský spisovateľ Dušan Dušek.

*V knihe **Dvere do kľúčovej dierky** sa autor zamerá na citový život dospelujúcej mládeže, na prvé ľúbostné kontakty a očarenie, ktoré vyvoláva pocity neistoty a úzkosti.*

Zamiloval som sa do Adelky, ale keby mi to Maťo nepovedal, ani by som o tom nevedel.

„Musí ti byť teplo,“ povedal. „Hreje ťa to?“

„Kde?“

„V tebe. Keď ťa hreje, si zamilovaný.“

„Ale čo?“

„Keď si na ňu spomenieš!“

„V bruchu?“

Spomenul som si, ako sa v zime v komíne zohrievali holuby, ako som ich videl z diaľky, ktorá od malička leží medzi mojím oknom a susedovou strechou, ako bolo ráno a ako im vrany závideli. Vrany dost často závidia.

Stromom v záhrade závidia orechy a holubom na komíne, že sa vedia zohrievať; aj mačky sa vedia, aj psy a tuším aj sliepky, iba vranám býva zima – a každému závidia.

Od stredy som sa často obzeral. Predtým som sa neobzeral, až v stredu som zistil, že je dobre, keď mám medzi hlavou a plecami krk.

Obzeral som sa za Adelkou.

Pri nastupovaní do autobusu som jej podal vrečko s prezuvkami, dotkli sme sa rukami, akurát bol utorok; až vtedy som zbadal, aké mám studené ruky. Maťo nič nezbadal. Išli sme zo školy – a ja som si hovoril, že studené ruky na studených sú vždy studené, ale na horúcich ešte studenšie; keby som mal takú ruku ako Adelka, nepotreboval by som na ňu rukavicu ani vrečko v kabáte. Ale to by musela byť zima. A nebola. Už dávno bol jún, najteplejší mesiac – a ja som mal studené ruky.

Od stredy som sa začal obzerať. Na komíne som videl holuby, ako sa bijú a namiesto hrkútania hudrú ako moriaky, orechy už dávno mali listy, vrany odleteli za zimou; bol som rád, že mám krk.

Maťo sa ma spýtal: „Si, alebo nie si?“

„Zamilovaný?“

Vopchal som si ruky pod tričko a skúsil, či mám teplé brucho: hrialo ako pahreba.

„Ási som.“

„Máš sojky v hlave.“

Pokrčil som pleciami, potom som ich narovnal a obzrel sa za Adelkou.

„Aké sojky?“

A Maťo sa spýtal: „Už si jej to povedal?“

„Nie. Čo?“

„Že si do nej zamilovaný; keď si do niekoho zamilovaný, máš sojky v hlave. Opýtaj sa, koho chceš!“

Nemal som v hlave nijaké sojky, ešte tak holuby alebo vrany, len som si spomenul na Adelkine ruky. Sojky si zabúdajú pierka za stuhami poľovníckych klobúkov.

„Myslíš, že som slepý?“

„Skús, aké mám ruky,“ povedal som.

„Musíš mať na nich zimomriavky.“

„Tuším mám.“

„Alebo husiu kožu.“

„Mám.“

Ale Maťo začal snívať: „Ja som už bol zamilovaný, koľko ráz – a čo z toho? Nič! Daj si povedať. Dostal som pár pätiiek, doma bitku – a to bolo všetko. Ani jej nič nehovor!“

Pokrčil som pleciami.

Maťo ožil a začal mi radit: „Musíš si dať zmrzlinu, ináč sa ti v bruchu spraví dierka. Od horúčavy! Uvidíš!“

Aby som niečo videl, musel som sa obzrieť, od stredy som sa len obzeral.

O päť minút sa ma spýtal: „Ešte ťa to neprešlo?“

„Čo?“

„Že na ňu myslíš?“

„Na jej ruku?“

Maťo si vzdychol.

„Na Adelu! Na celú!“

„Čo ja viem.“

„Tak jej to povedz!“

„Ale čo?“

Maťo iba mávol rukou. V piatok povedal, že holuby a vrany majú niečo spoločné – vedel, že to vie, ale nevedel si spomenúť: varí sa z nich polievka. Na ruky mi naskočila husia koža, ale spomenul som si na Adelku a bolo mi lepšie; husia koža zoskočila. Potom som sa ešte obzrel a už mi nič nebolo. Aj Maťo sa obzrel a začal ma ľutovať.

Poobede povedal: „Ideme na zmrzlinu! Kúpiš mi jednu veľkú a ja ti ukážem, čo máš robiť!“

Kúpil som mu dve veľké, vlastne iba jednu, ale zjedol aj moju veľkú. Aj tak mi bolo zima. Už dávno bol jún, najteplejší mesiac – a slnka nikde. Išli sme za Gabikou.

„Možno sa aj zaľúbim,“ povedal Maťo. „Už som dávno nebol. Ešte uvidím.“

Gabika bývala za dlhým plotom s bránou; ešte som nevidel plot bez brány. Vyliezli sme na stĺpy, ktoré iba na to čakali, dávno na nich nikto nesedel – a obzreli sme si svet za plotom. Svet býva všelijaký. Inakší je v lete a inakší v zime: keď je v zime hmla, svet je mliečny ako zuby. V lete sú všade kvety, lopúchy a tráva, v ktorej pobejú chrobáky, jašteričky, sliepky a po daždi dáždovky. Svet za plotom bol samý kvet; na konci stál dom.

„Musíš byť od Adely starší,“ povedal Maťo. „Si?“

Gabika chodila o dve triedy nižšie.

„Neviem. Možno som.“

Maťo iba mávol rukou: „Možno, možno! Musíš o nej všetko vedieť – ako ja o Gabike!“ Porozhliadal sa a povedal: „Pozri, jej otec je záhradník a mama záhradníčka, vidíš?“

Videl som: pri dome bol skleník a v ňom klince, od plota sa tiahol záhon ružičiek.

„A je doma?“

„Ináč by som t'a sem nebral!“ povedal Maťo. Poškrabkal sa vo vlasoch a dodal: „Ale zabudli sme na kvety. Do kelu! Zoskoč a nejaké natrhaj!“

„Veď ich majú plnú záhradu!“

„Čo na tom? Bez kvetov tam nejdeme! To si zapamätaj!“

Keď som znovu vyliezol na plot s kyticou trávy, lopúchov a dvoch sedmokrások, Maťo sa už neškrabkal, spustil ruku na ucho a načúval.

„Tuším majú psa.“

„Nič som nepočul.“

Maťo prestal načúvať a ešte raz sa poobzeral.

„Možno nemajú. Ideme.“

Rýchlo som sa pochválil: „U Adely majú psa, takého vlčiaka; volá sa Hasan.“

Maťo iba prikývol: „Toho poznám.“

Zoskočili sme do sveta za plotom.

„Keby niečo, hľadáme jej brata.“

„A má?“

„Každý má.“

Zo zeme sme videli len polovicu farieb, nemali sme taký rozhľad, kvety boli pod sklom a boli aj pod nebom, už sme nesedeli nad nimi. Zašušťali sivé holuby – a vzápätí zmizli za červenou strechou; vrany už dávno odleteli za zimou.

Maťo povedal: „Najprv musíš vedieť, či si starší, potom musíš mať kvety, daj ich sem – a potom ideš za ňou. Ďalej uvidíš. Dávaj pozor.“

Dával som pozor – a dobre som urobil.

Spoza skleníka vyletel žltý pes; za ním jeho chvost. Predné nohy mal natiahnuté pred sebou a zadné za sebou – bežal tak rýchlo, že som ani nezbadal, kedy sa mu stretli pod bruchom. Niečo sa pod nami otočilo. Najprv som videl psa, skleník, dom – a potom Maťov chrbát, bránu, dlhý plot. Niečo sa pod nami pohlo. Naše dobré nožičky. A vtom už sme sedeli na bráne a pod nami zúrili žltý pes, brechal, ceril zuby, vyskakoval do výšky. Od zlosti a hnevu požul sedmokrásky, ktoré Maťo stratil. Ešte dobre, že sme boli dvaja a mali štyri nohy, keby som tam bol sám, na dvoch by som neutiekol. Aj tak som nevedel, ako sme tak rýchlo dobehli k plotu a vyliezli na bránu.

Zoskočili sme do sveta pred ňou.

Maťo si šomral: „Možno, možno, tu máš tvoje – možno!“

Zdvihol kameň a hodil ho do brány. Žltý pes sa znovu rozbrechal; počuli sme, ako smúti, že nás nechal utiecť...

Vtom sa Maťo znovu poškrabkal a zajasal: „Ale vidíš, predsa som ti dobre radil!“

Nič som nevidel.

„Hovoril som ti – s babami si nezačínaj! Nič jej nehovor! Hovoril!“

„Hovoril.“

„No vidíš, hovoril! A teraz si predstav, že ideme k Adele! O koľko je Hasan väčší ako tento žltý pinčel? Tomu by sme neutiekli! Počuješ, čo robí tento.

A teraz si predstav ich Hasana! No! Ten by nás zjedol, ba aj zožral, najprv teba, potom mňa! Vidíš, ako som ti dobre poradil?“

Vopchal som si ruky pod tričko a skúsil, či mám teplé brucho: nehrialo. Alebo hrialo – a ja som mal teplučké ruky. Vtom vykuklo slnko, ale ani nemuselo, ruky som mal teplé ako Adelka, možno ešte teplejšie. Obzrel som sa; od stredy som sa len obzeral. Potom som sa začal smiať, Maťo sa pridala, zašušťali krídla holubov.

Za ďalekou bránou smútil žltý pes.

Čítame, pracujeme s textom

1. Ako vnímate rozprávanie hlavného hrdinu? Uvažujte nad tým, či humor do ukážky vnášajú postavy alebo situácie, v ktorých sa hrdinovia ocitajú.
2. Ako prežíva hrdina svoje prvé zaľúbenie? Aký je vzťah medzi názvom ukážky a pocitmi hlavného hrdinu?
3. Kto je rozprávačom príbehu? Ako autor vytvára jeho charakteristiku?
4. Vyhľadajte v ukážke tú časť, kedy autor vytvára najväčšie napätie a povedzte, akými prostriedkami ich dosahuje.

Pátrame, riešime úlohy

1. Všimajte si vonkajšiu kompozíciu literárneho textu. Čo je zjavné na prvý pohľad?
2. Sledujte a analyzujte syntaktickú rovinu, frekvenciu slovných druhov. Aké vety prevažujú v ukážke? Vysvetlite význam využitia výstavby viet.
3. Z akej roviny slovnej zásoby čerpá autor? Vyslovte svoj názor, čím vás najviac zaujala ukážka, prípadne povedzte, prečo sa vám nepáči. Doložte argumentmi, citujte.

Tvoríme

1. Napíšte list Maťovi a jeho kamarátovi, v ktorom sa im zdôveríte so svojou prvou láskou. Ak ste sa ocitli v podobnej situácii ako chlapci, skúste ju opísať s primeranou dávkou humoru.
2. Napíšte cinquain na jedného z hrdinov, prípadne na psa, ktorý naháňal priateľov.

Zistili ste,

- že autor vnútornú kompozíciu diela podriaďuje svojmu umeleckému zámeru.
- že krátke vety, priama reč vytvárajú napätie deja a posúvajú ho dopredu.

Roman Brat

Mordovisko

Moriť, mučiť, ničiť, sužovať, trápiť, trýzniť, týrať, umárať, zožierať, ba aj krušiť – ako archaizmus. Všetky tieto slovesá sme našli ako synonymum k slovesu mordovať. O akom mordovisku píše slovenský autor Roman Brat?

Bol začiatok júna a naša trieda sa v jedno stredajšie ráno začala zliezať na chodníku pri škole. Slnko pripekalo a zohrievalo nám gebule, aj keď bolo len pol ôsmej, a tak sme viacerí siahli po batohoch a nasadili si šiltovky. Chalani mali na nich pekne do oblúka vytvarované šilty, baby len niektoré, a tvárili sa veľmi dôležite. Jedine Korytnačka si nič nenasadila. Slnko ju nezaujímalo, lebo kým všetci v batohoch hľadali pokrývky hlavy, ona to vnímala ako pokyn na odbalenie desiatej a povinné jedenie. Ako na povel zložila svoj batoh na zem a čupla si. Vybrala z neho krajec chleba s reziom a začala ho do seba tlačiť.

– Vrabľová, ti šibe? Veď len teraz si raňajkovala. Už zasa tlačíš do hlavy? –

Korytnačka vystrúhala na Zaja grimasu. Do kelu, fakt vyzerala ako stará korytnačka, nech sa na mňa Vrabľová nehnevá, ale tá podobnosť bola prekvapujúco veľká a nespočívala iba v jej pancieri, teda plecniaku na chrbte... Vzápätí sa otočila Zajovi chrbtom a vôbec si ho nevšímala. Baby naokolo sa zarehotali. Zaja to dožralo. Myslel si, že ho tým gestom Vrabľová urazila, a preto k nej napoly zo žartu, napoly vážne pristúpil a zozadu jej chcel chlieb vytrhnúť. Akože zafrajeri. Zajo je síce bystrý chlapec, no rýchlosťou nevyniká, slovom, je to taký králik, a tak kým spoza Korytnačkinho chrbta vystrčil ruku, ktorou si zaumienil mohutnú desiatu uchmatnúť, Korytnačka ho chytila za zápästie a silno ho pohryzla do dlane.

Topoľčianky a tamojší zámok mala byť naša prvá zastávka. Vraj v tom zámku, ako sme sa kedysi učili, mal svoje letné sídlo prvý československý prezident Masaryk. Mňa však väčšmi ako prezident, obrazy, krásny nábytok a neviem čo ešte zaujalo rozmiestnenie izieb, v ktorých sme mali spať. Všetky boli na prvom poschodí po obvode veľkého obdĺžnika ako staré byty na pavlačí. No do kelu, pomyslel som si, som zvedavý, ako budeme v noci buntošiť, keď nás bude vidieť z každého rohu zámockej pavlače. Ibaže moje obavy sa nenaplnili, teda aspoň do polovice noci, potom to už bola iná haluz. Ale o tom neskôr.

Večierku sme mali o 22.00. Gejzír zavelil do poste, a ani sa s nami nebavil, že by bola nejaká diskotéka alebo tak. „Bude aj didžina, ale posledný večer, keď pôjdeme domov. Inak o desiatej padla!“ S tým sme vážne nemohli nič robiť, nuž ale keď Gejzír nedovolil didžinu oficiálne, my sme sa chystali urobiť si ju v našej izbe potajomky. Decká k nám naznášali kadejaké chrumky, oriešky, napolitánky...

Najskôr sme trsali rýchlo a divoko. V izbe sme sa tlačili asi dvadsiati, a keď sme pri tanci rozhadzovali rukami, z času na čas sme od svojho suseda schytali ranu do nosa, do ucha, do pleca, do chrbta, slovom všade a rehotali sme sa pritom ako kone. Po polnoci to už nebolo také šialené. Na rad prišli sladáky. Ako sa ukázalo, Agent 00 mal niekoľko špeciálnych cédečiek s pomalou zamilovanou hudbou a my sme to žrali. Ako som celý večer, teda od 23.00 do 01.00, nemal šťastie zatancovať si s Klárou, tak pri sladákoch sa to zmenilo. Klára sama ku mne podišla a skôr, ako som ju mohol požiadať o tanec, chytila ma rukami okolo krku a začala sa vlniť do rytmu. Hrali I don't want to miss a thing od Aerosmithu, potom Always od Bona Joviho a vzápätí Underneath your clothes od Shakiry. Bože, jedna skladba lepšia ako druhá. Po každej z nich som sa pritisol ku Kláre bližšie a bližšie, až som cítil, ako jej bije srdce. Ona si položila hlavu na moju hrud' a celý vesmír odrazu zastal a všade navôkol bolo ticho a boli sme len my dvaja, náš zrýchlený dych a ešte jedna krásna pesnička od Desmodu Zhorí všetko čo mám... Zbožňujem tú skladbu... Mám tvoj list, vraj musíš ísť... Bože, skoro som sa rozplakal. Aj Klára bola dojatá, no len do okamihu, kým

sa dvere na našej izbe nerozleteli a dnu nevtrhol Gejzír. Zaspieval ako Kuly z Desmodu Mám tvoj list vraj musíš ísť... A pokračoval s vypúlenými očami, akoby nás chcel zhltnúť: Nijaká nenávisť, no musíte ísť... teda urýchlene odtiaľto vypadnúť a ešte rýchlejšie do izieb zapadnúť: a úplne najrýchlejšie, priam kozmickou rýchlosťou, do posteli ľahnúť! Švihom!

Na druhý deň ráno ma zobudil Fúkačka. Chytil ma za plece a začal mnou mykať, akoby horelo. – Vstávaj, vstávaj, Boco! Počúvaj, niečo sa stalo. – Otvoril som oči a uvidel som nad sebou vystrašený Fúkačkov ksicht.

– Vykradli nás, vstávaj, ty pako. –

Posadil som sa na posteli a hľadel som vôkol seba. Ničomu som nerozumel. Pripadal som si ako vyoraná myš. Presne taká, akú som videl kdesi na Liptove, keď traktor vyorával zo zeme zemiaky a v jednej hriadke sa zjavila myš. Celkom tak vyorane hľadela ako ja v to ráno, keď ma Fúkačka zobudil so správou, že nás vykradli. Ale po chvíli sa vyoranosť zmenila na paniku. Všetko bolo preč: naše cestovné tašky, naše topánky, prehrávač, košele, nohavice, dokonca som si ani trenky nevidel... Vyskočil som z posteľe a nahlas som zvolal:

– Budiček, vy kreténi, niekto nás vykradol... –

Moji spolužiaci vstávali rad za radom ako mátohy. Didžina im dala zabrať, navyše spali sotva štyri hodiny. A rovnako to bolo aj u susedov, aj u susedov našich susedov, odvsadial' bolo počuť vzrušenú vravu, ba dokonca aj nadávky. Rýchlo som sa obliekol a obehol som izby všetkých spolužiakov. Všetky boli vykradnuté...

Stál som na pavlačovej chodbe zámku a hľadel na nádvorie. Fakt som nevedel, čo mám robiť. Viac ráz som to všetko zvážil a potom som sa rozhodol.

Polícia prišla asi o dvadsať minút. Dvaja policajti zabúchali Gejzírovi na dvere a čakali. Keď sa nič nedialo, skúsili ešte raz a silnejšie. O malú chvíľu sa vo dverách ukázal náš riaditeľ. Mal na sebe bledomodrú pyžamu, na nose okuliare a na tvári milý úsmev.

– Stalo sa niečo, páni? – spýtal sa pokojne a čakal na odpoveď.

– Volali nám žiaci, ktorí sú tu ubytovaní, že ich ktosi vykradol. A vraj všetkých. Nemajú nič... Ani šaty, ani tašky, chodia po zámku len v pyžamách... –

Gejzír sa potmehúdsy usmieval a skôr, ako vypovedal tu nečakanú vetu, poškriabal sa po hlave a jemne si začesal prstami vlasy.

– No, páni policajti, myslím si, že deti sa trochu pomýlili. Všetky ich veci sú totiž v autobuse. Včera si ich tam zabudli. Sú veľmi mladí a veľmi zábudliví. To by človek neveril! –

Hneď na rovinu vám poviem, decká, že tento príbeh sa naozaj stal. Lúpežní rytieri nám už do konca výletu nič nevyviedli a boli k nám mimoriadne milí. Dokonca sme posledný večer pred návratom domov mali aj sľúbenú didžinu. No a tam sa naše priateľstvo s Klárou definitívne zmenilo na lásku. Ale to už je iný príbeh.

Táto kniha, decká, zmenila môj život od základov. O tom, že som zrušil nudu, už nechcem hovoriť, viac ráz som to spomenul a nemienim sa k tomu vraciť.

Knihu si totiž prečítala Klára, moja láska. Bola ňou nadšená. Vyhlásila, že je to najkrajšia kniha v jej živote. Nevie, či jej môžem veriť, asi trochu preháňa, ale to nič... nech preháňa, robí mi to strašne dobre. Klára mi dokonca dala najavo, že by som sa mohol stať spisovateľom. Fakt neviem, čo si mám o tom myslieť. Ešte mám pred sebou len strednú školu, ktovie, ako to všetko dopadne, ako sa mi bude dariť... Ale podľa toho, ako sme sa s Klárou začali baviť o knižkách, pripúšťam, že ma to začalo veľmi zaujímať. Klára totiž číta ako divá, knihy priam hľce, no a keďže v našich diskusiách nemám záujem zaostávať, ba priam túžim aktívne vystupovať a hovoriť Kláre, čo si o knihe a autorovi myslím, čítam aj ja. Nie ako divý, ale ako polodivý, lebo zvyšok času okrem za Klárou behám aj za loptou: futbalovou, tenisovou i basketbalovou. Veď aj starí Gréci tvrdili, že v zdravom tele zdravý duch, no nie?

Klára sa hlási na inú školu ako ja. Som zvedavý, či naša láska vydrží, či si nenájde niekoho lepšieho. Mám trochu aj strach, aby som o ňu neprišiel, lebo ju veľmi ľúbim. No nič, skúsim zabojsovať. A keby sa na obzore zjavil nejaký pako, čo ju bude chcieť zbalit', bude mať do činenia so mnou. Ako že sa volám Boco!

Pátrame, riešime úlohy

1. Ako by ste vyjadrili svoje bezprostredné pocity po prečítaní ukážky? Za ktorou postavou sa skrýva autor rozprávania?
2. Považujete tému, ktorú si autor vybral, za hodnú literárneho stvárnenia? Dotýka sa táto problematika ľudí všeobecne, alebo len úzkeho kruhu? Zdôvodnite, uveďte konkrétne príklady.
3. Vysvetlite a pomenujte slovné spojenia: *hľadiet' ako vyoraná myš, lúpežní rytieri, číta ako divá, v zdravom tele zdravý duch, sladká pomsta*. Ako sa odlišujú od spojení: *celý vesmír odrazu zastal, hrali Desmoda, hodil posledný pohľad, vybuchol som smiechom*? Overte si tvrdenie v poučení za textom.

Čítame, pracujeme s textom

1. Sledujte jazyk autora, ako na vás vplýva jeho štýl, čo sa vám na ňom páči prípadne nepáči, porovnajte ho s inými literárnymi ukážkami a zhodnoťte jeho úlohu v prečítanej ukážke.
2. Charakterizujte hrdinov príbehu na základe ich prehovorov a činov. Ktoré postavy sú nositeľmi humoru v ukážke? Posúďte, či ide o humor situačný, slovný humor, humorné postavy. Zdôvodnite svoj názor, dokumentujte citovaním z ukážky.
3. Vyhľadajte, prečítajte a vypíšte slovné spojenia, ktoré charakterizujú reč mládeže. Ako ich nazývame v odbornej terminológii? Rozdeľte ich na slová, v ktorých prevažuje citová zafarbenosť a tie, ktoré sú expresívne. Povedzte, v akých situáciách autor taktó rozdelené slová používa.
4. Rozprávač príbehu sa vyznáva zo svojej lásky ku Kláre. Čo všetko je ochotný urobiť, aby si nielen získal, ale aj udržal dámu svojho srdca?

Tvoríme

1. Stalo sa Bocovo rozprávanie pre vás inšpiráciou na literárnu tvorbu? Ak áno, napíšte, čo všetko by ste boli ochotní urobiť vy, aby ste získali obdiv, uznanie, prípadne lásku dievčaťa (chlapca).
2. Určte si časový horizont, v ktorom budete zapisovať dôležité a výnimočné udalosti zo života vašej triedy (školy). Potom ich spracujte ako rozprávanie v ja – forme na tému *Škola, na ktorú budem spomínať, Nie je škola ako škola*, prípadne vytvorte projekt pod názvom *Kalendárium našej triedy (školy)*.

Zistili ste,

- že autor aj v prozaickom diele využíva umelecké prostriedky.
- že umelecké prostriedky vznikajú nielen porovnávaním (prirovnanie), prenášaním významu na základe podobnosti (metafora), tvorbou prívlastkov (epiteton), ale aj na základe vecnej alebo logickej súvislosti (metonýmia).

Budeme si pamätať

Metonýmia sa zakladá takisto ako metafora na využití podobných (príbuzných) významov, ale nejde o vzťah podobnosti, ale súvislosti. Metonýmia existuje hovorová a básnická. Hovorovou (lexikálnou) je napríklad: pije už tretí pohár (obsah toho pohára), hrali Desmoda (skladbu skupiny Desmod)...

Charlotte Brontëová

Jana Eyrová

(Úryvok)

Rozprávačka príbehu sirota Jana Eyrová opúšťa citovo neutešené prostredie domu svojej tety a odchádza do lowoodskeho ústavu. Bola to vlastne škola s internátom pre dievčatá. V Lowoode panovala prísnosť, skromnosť, presnosť.

V úryvku sa hovorí o Janinom prvom dni v lowoodskej škole.

Noc uplynula rýchlo. Bola som taká ustatá, že sa mi ani nič nesívalo. Zobudila som sa len raz. Vonku v prudkých poryvoch skuvíňal vietor, dážď sa lial ani z krlhy a uvedomila som si, že slečna Millerová leží pri mne. Keď som poznovne otvorila oči, hlasne cengalo. Dievčatá už boli hore a obliekali sa. Ešte nesvitalo a v spálni blikali dva kahance. Aj ja som vstala, aj keď nasilu. Bolo ukrutne zima a drgľovalo ma, kým som sa ako-tak obliekla. Keď sa uvoľnilo umývadlo, umyla som sa. Čakala som však hodnú chvíľu, pretože na šesť dievčat bolo len jedno; stojany s umývadlami stáli prostred miestnosti. Opäť zacengalo. Všetky dievčatá sa zoradili do dvojstupu, a tak zišli po schodoch do chladnej a nejasne osvetlenej učebne. Slečna Millerová sa zas hlasne pomodlila a potom zvolala: „Podľa tried!“

Nastal šum a haravara a slečna Millerová nás niekoľko ráz napomínala a okríkla: „Ticho!“ a „Zachovajte poriadok!“

Keď hurhahj stíchol, videla som, že dievčence sedia v štyroch polkruhoch pred štyrmi stolmi. Všetky držali v rukách knihy a na každom stole pred prázdnu stoličkou ležala veľká kniha podobná biblii.

V diaľke zacengal zvonec a nato vošli do učebne tri ženy. Posadali si každá za iný stôl a slečna Millerová si sadla na štvrtú prázdnu stoličku celkom pri dverách, okolo ktorej sa zhromaždili najmenšie dievčatá. Do tejto najnižšej triedy zaradili aj mňa a určili mi miesto celkom vzadu.

Začalo sa vyučovanie. Pomodlili sme sa krátku raňajšiu modlitbu, potom sa čítali určité texty z Písma a po nich celé kapitoly z biblie, čo trvalo hodinu. Keď sme skončili, bolo už celkom vidno. Neúnavný zvonec zaznel štvrtý raz. Triedy sa opäť zoskupili do dvojstupu a prešli do inej miestnosti na raňajky. Ako som sa tešila, že sa konečne najem! Už mi bolo ľahko od hladu, veď od včerajška som skoro nič nevložila do úst.

Jedáleň bola veľká, pošmúrna miestnosť s nízkou povalou. Na dvoch dlhých stoloch sa parilo z mís, v ktorých bolo niečo horúce, čo však na moje hrozné sklamanie nešírilo lákavú vôňu. Len čo ju zacítili tie, čo mali jedlo jesť, hlasne prejavovali nespokojnosť. Na čele dvojstupu, kde boli veľké dievčatá z najvyššej triedy, počula som zašeptať:

„Fí! Ovsená kaša zas prismudla!“

„Ticho!“ zakričal ktosi, nie však slečna Millerová, ale iná učiteľka – počerná, elegantná osôbka nevrlého výzoru, ktorá zasadla za vrch jedného stola, kým na čelnom mieste druhého sedela zavalitejšia žena. Daromne som očami hľadala tú, čo sa večer so mnou zhovárala – nebolo jej.

Slečna Millerová sedela konča toho istého stola, kde určili miesto mne, a konča druhého stola sedela staršia žena, výzorom cudzinka – učiteľka francúzštiny, ako som sa neskôr dozvedela. Pomodlili sme sa dlhú modlitbu pred jedlom a zaspievali sme žalm. Potom služka priniesla učiteľkám čaj a raňajky sa začali.

Už som tak vylačnela, že mi bolo mdllo, nuž bez rozmýšľania som zhltna zopár lyžíc kaše. No len čo som utišila najpálčivejší hlad, uvedomila som si, že jem niečo náramne bridké. Prihorená ovsená kaša je skoro taká odporná, ako zhnité zemiaky – aj hladnému sa z nej obracia žalúdok.

Lyžice sa dvíhali pomaličky. Videla som, ako dievčatá ochutnávali kašu a jedli nasilu, ale poväčšine skoro prestali. Raňajky sa skončili, nikto sa však nenaraňajkoval. Zadaťovali sme modlitbou za to, čo sme dostali, opäť sme zaspievali žalm a pobrali sme sa z jedálne do učebne. Vychádzala som medzi poslednými, a keď som išla popri stole, videla som, ako ktoráási učiteľka vzala misu s ovsenou kašou a ochutnala ju. Pozrela na ostatné – všetkým sa odrážalo na tvárach rozhorčenie, a tá robustná zašepkala:

„Čosi odporné! Taká nehanebnosť!“

Prv než sa začalo vyučovať, bola štvrt' hodinová prestávka. V učebni bol ohromný hurhaj. Nebodaj teraz bolo dovolené hovoriť nahlas a voľnejšie a dievčatá to využívali. Reč sa krútila výlučne okolo raňajok, na ktoré všetky otvorene nadávali. Chuderky! To im bolo jedinou útechou. Z učiteľiek bola teraz v učebni len slečna Millerová a vôkol nej sa zhŕklo niekoľko väčších dievčienec, ktoré vážne a nasrdene o čomsi hovorili.

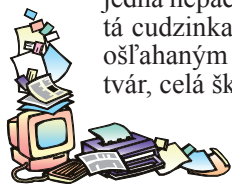
Počula som, že niektoré vyslovili meno pána Brocklehursta. Slečna Millerová odmietavo pokývala hlavou, ale sa neusilovala krotiť všeobecné rozhorčenie. Zaiste bola tej istej mienky.

Hodiny v učebni odbili deväť. Slečna Millerová vystúpila spomedzi dievčat, stala si naprostred miestnosti a zakričala:

„Ticho! Na miesta!“

Zrejme boli naučené na disciplínu. Za päť minút zmätok ustúpil poriadku a babylonský krik stíchol. Učiteľky presne na minútu zaujali svoje miesta, no jednako akoby všetci na voľačo čakali. Osemdesiat dievčat sedelo nehybne a vzpriamene na laviciach pozdĺž stien miestnosti. Bolo to divné zhromaždenie: všetky s hladkými, dozadu začesanými vlasmi, bez najmenej vlnky; všetky v hnedých, po krk upätých šatách, s úzkym nazberkaným golierikom, s malými plátennými kapsami, ktoré im viseli na boku a kam si ukladali ručnú prácu; všetky vo vlnených pančuchách a hrubých topánkach s mosadznými prackami. Asi dvadsať takto oblečených dievčat bolo už dospelých, boli to skôr mladé ženy. Odev im nesvedčal, ba aj najkrajšie vyzerali v ňom veľmi podivne.

Ešte stále som sa na ne dívala a vše som si prezerala aj učiteľky. Z tých sa mi ani jedna nepáčila. Tá zavalitá mala v sebe čosi hrubé, tá počerná sa zdala prchká a hnevlivá, tá cudzinka drsná a čudáčka, a slečna Millerová, chuderka, s červeným, akoby vetrom ošľahaným obličajom, bola očividne uštvaná. A ako som tak blúdila očami z tváre na tvár, celá škola naraz vstala, ani čo by všetkých razom vyzdvihla pružina.

Čo to bolo? Nepočula som nijaký rozkaz, nuž ma to zmiatlo. No všetky oči sa upierali na jeden bod. Podívala som sa ta a uvidela som ženu, čo ma večer privítala. Stála pri kozube na dolnom konci dlhej učebne – kúrilo sa v oboch kozuboch – a mlčky, vážne si prezerala oba rady chovaníc.

Slečna Millerová k nej pristúpila a asi sa jej niečo opýtala. Keď dostala odpoveď, vrátila sa na svoje miesto a povedala hlasne:

„Dozorkyňa z prvej triedy, prines glóbusy!“

Kým dievča vykonalo rozkaz, žena zadumane a pomaly kráčala prostriedkom učebne. Akiste mám silne vyvinutý zmysel pre zbožnú úctu, lebo dodnes si spomínam, s akým posvätným obdivom som sledovala jej kroky. Teraz za bieleho dňa som videla, aká je vysoká, pekná a urastená.

Hnedé oči s láskavým svitom v dúhovke, vrúbené jemným oblúkom dlhých mihalnic, sa ešte väčšmi odrážali od bieleho vysokého čela. Tmavohnedé vlasy mala podľa poslednej módy skrútené na sluchách do hustých prstencov – vtedy už neboli v móde hladké ofinky ani dlhé lokne.

Šaty mala taktiež podľa najnovšej módy, tmavočervené, s čiernou zamatovou ozdobou podľa španielskeho vzoru. Na páse sa jej ligotali zlaté hodinky (v tých časoch hodinky ešte neboli také bežné ako dnes). Nech si milý čitateľ na doplnenie obrazu predstaví ešte jemné črty obličaja, belostnú čistú pleť a dôstojný zjav i držanie, a získa správny obraz, pokiaľ ho možno opísať slovami, o zovňajšku slečny Templovej, Mary Templovej, ako som si neskôr prečítala v modlitebnej knižke, keď som jej ju raz niesla do kostola.

Správkyňa lowoodskej školy – lebo ňou bola slečna Templová – si sadla za stôl, na ktorom stáli dva glóbusy, zhromaždila okolo seba prvú triedu a začala vyučovať zemepis. Žiačky nižších tried sa zoskupili vôkol ostatných učiteľiek a hodinu opakovali dejepis, gramatiku a iné. Potom bolo písanie a počty, kým slečna Templová vyučovala niekoľko starších dievčat hudbu. Vyučovacie predmety nasledovali presne podľa hodín, ktoré napokon odbili dvanásť.

Správkyňa vstala: „Chcem chovaniciam povedať niekoľko slov,“ povedala.

Len čo sa ozval jej hlas, ihneď stíchol šum, ktorý sa už rozmáhal ako vždy po skončení vyučovania. Pokračovala:

„Dnes ste dostali raňajky, ktoré sa nedali jesť. Isto ste hladné. Prikázala som, aby vám na desiatu dali chlieb so syrom.“

Učiteľky pozreli na ňu akosi prekvapene.

„Urobí sa tak na moju zodpovednosť,“ riekla im na vysvetlenie a vzápätí odišla z učebne.

Hneď priniesli chlieb so syrom, rozdali všetkým a celá škola natešene privítala toto osvieženie. Potom zaznel rozkaz: „Do záhrady!“ Každé dievča si položilo na hlavu klobúk z hrubej slamy, s farebnými bavlnenými stužičkami, a oblieklo si sivý vlnený plášť.

Aj ja som bola tak vystrojená a išla som s húfom na vzduch. Záhrada bola veľmi priestranná a obkolesovali ju také vysoké múry, že z jej okolia nebolo nič vidieť. Z jednej strany sa tiahla krytá veranda, kým celú plochu uprostred rozdeľovali široké cestičky na množstvo hriadok.

Tieto záhončeky si obrábali chovanice samy a každé dievča malo svoj vlastný. Keď hýrili kvetmi, boli podistým pekné, ale teraz, koncom januára, mráz ich spálil a premenil na barnavú pustatinu. Chvela som sa zimou, keď som tu stála a obzerala sa. V takom surovom čase vychádzka nebola príjemná. Pravda, nepršalo, ale všetko zahalovala žltá hmla a po včerajšom lejaku bola zem ešte rozmoknutá. Mocnejšie dievčatá sa naháňali a ihrali, no bledé a chudé sa túlili v kľbku na verande, aby sa zohriali.

Vlhčina im však prenikla do chvejúcich sa tiel a vše som počula niektoré sucho zakašľať.

Dosiaľ som sa nikomu neprihovorila a ani mňa si zrejme nikto nevšimol. Stála som celkom osamelo, avšak na pocit osihotenosti som už navykla a nestiesňoval ma. Oprela som sa o stĺp na verande a tesnejšie som si pritiahla sivý plášť. Usilovala som sa zabudnúť

na zimu, čo ma prenikala zvonku, aj na neukojený hlad, ktorý ma mučil vnútri, a oddala som sa pozorovaniu a dumám. Moje úvahy boli nejasné a kusé a nehodno ich spomínať. Ešte som si ani dobre neuvedomovala, kde som. Videlo sa mi, akoby Gateshead a môj doterajší život zapadli do bezmedznej diaľavy.

Prítomnosť bola neurčitá a cudzia a o budúcnosti som nevedela ani to najmenšie. Obzerala som sa po sade, pripomínajúcom kláštornú záhradu, a potom som sa dívala na dom – veľkú budovu, ktorej jedna polovica sa zdala chatrná a stará, druhá celkom nová. Nová časť budovy, kde bola učebňa a spálňa, mala mrežované obloky so stĺpikom naprostriedku, priam ako v kostole. Nad vchodom bola kamenná tabuľa s nápisom: „Lowoodsky ústav“...

Preložil Štefan Kýška

Čítame, pracujeme s textom

1. Zamyslite sa nad tým, do ktorého obdobia by ste zaradili príbeh hlavnej hrdinky. Z čoho budete vychádzať, čo vás prekvapuje, zaráža?
2. Pokúste sa opísať, aké pocity prežívala Jana prvý deň v internátnej škole.
3. Rozprávajte o tom, aký bol raňajší rituál v lowoodskej škole. Vyjadrite svoj názor na tamojšie pomery, komentujte, porovnávajte so svojím denným režimom.

Pátrame, riešime úlohy

1. V úryvku ste sa stretli s niekoľkými postavami. Aký dojem na vás urobili? Viete predpokladať, ktorá z postáv sa vyvinie ako kladná, ktorá ako záporná? Čo vás vedie k takýmto úvahám?
2. Ku ktorému literárnemu druhu zaradíte ukážku? Všímajte si vonkajšiu kompozíciu, jej členenie, slovnú zásobu, dokážte, že ide o rozprávanie. Kto je rozprávačom príbehu? Ako nazývame v odbornej terminológii tento druh rozprávania?

Tvoríme

1. Premeňte úryvok románového príbehu na iný žáner a vytvorte kritický článok do novin, v ktorom budete informovať verejnosť o pomeroch v internáte. Ktoré štylistické prvky musíte z textu vybrať, čím ich nahradíte?

Dievča s bocianími nohami

Po smrti nevlastnej matky žije gymnazistka Erika v starej bratislavskej vile Matilde len s otcom a vydatou nevlastnou sestrou Gabikou. Žije síce v dobrých materiálnych podmienkach, ale v emocionálnej neistote, ktorú zapríčinila skorá strata matky. Prežíva hlboký pocit opustenosti, ale aj prvú lásku. Jej búrlivé dospievanie napokon poznačí náhla smrť otca a nutnosť opustiť snový dievčenský svet. Napriek mnohým tragédiám je tu láska a tá dáva príbehu vyznieť optimisticky.

Vonku mrzlo, až zastavovalo dych. Nepomáhalo ani januárové slniečko svojim chladným neónkovým svitom.

Zimu mám rada. Je v nej niečo vzrušujúce, akoby provokovala: No ukáž, človeče, čo vieš, bráň si svoje teplučko, vzopri sa mi! Viac ako inokedy v sebe cítim zdravú silu.

Dobre mi teraz bolo v chlpatom snehobielom umelinovom krátkom kožušku. Ako vo vatičke. Povzniesla som sa už nad to, ako mi ho znechutil Vavrinec. Bol u nás, keď som si tú parádu skúšala pred zrkadlom, a celý bez seba zajasal:

„Si nádherná! Ako zajačik.“

Neviem, čo je na zajacovi nádherné. Na Vavrincov vkus som alergická, ale v tom kožušku sa náhodou aj sebe páčim.

„Už mi nič nie je, naozaj, pán doktor!“ presviedčala som mladého lekára, čo v prázdnej ambulancii zastupoval starého pána, dávneho otcovho kamaráta ešte z vojenčiny a nášho rodinného lekára.

Pre istotu som si ani rukavice nedala dolu, lebo pred ním (je ako plejboj) by som sa hanbila vyzliecť.

Zaujímalo ho iba moje hrdlo. A keď mi stlačil jazyk odporným drievkom (neznášam ani drevenú varechu a všetko miešam lyžicou), ktoré páchlo chémiou, zdvihol sa mi žalúdok.

„Mandle máte ako pingpongové loptičky,“ vyhlásil, „ale hnis na nich nie je. Má niekto v rodine také ozruty?“

„Áno, mama,“ klamala som, ako to robievam, keď niekto nepozná našu rodinu.

„V detstve jej ich chceli vybrať, ale mandle vraj vyrábajú C vitamín. Ani mne by nedovolila, aby som sa ich zbavila.“

Lekár sa usmial pod riedke čierne fúzy.

„Od pondelka vás, ak chcete, môžem vypísať. No lieky musíte dobrať.“

„Ale dnes je, pán doktor, ešte len štvrtok,“ pripomenula som mu sklamaná.

Doma ma už žrali mrle a rapotanie šijacieho stroja sa mi zavrtávalo do mozgu ako zbijačka, ktorou najmenej dva razy do roka rozkopú našu ulicu. Darmo som sa pokúšala pustiť sa do matiky, hlavu som mala dutú ako tekvicu. Tešila som sa na sobotu, že prevetrám nové šaty.

„Chcete ísť do školy už zajtra?“ prekvapil sa lekár. „Ak si myslíte, že sa v piatok bez vás vyučovanie nezaobíde, prosím.“

Sadol si za stolík a napísal mi potvrdenie o chorobe, hoci pokojne by mi stačila ospravedlnenka nášho starého.

V obuvcach som si vyskúšala niekoľko výstavných exemplárov lodičiek s ihličkovými šteklami, ale na mojich chudých nohách boli komické. Na bocianie nohy pasujú iba tesné priliehavé čižmy po kolená, v ktorých sa chudosť stratí. A tak som radšej rýchlo vkĺzla do tých svojich perfektných, čo mi starý spolu s hodváhom na šaty a kožuškom dal pod vianočný stromček.

• • •

Po chorobe sa zvyknem ohlásiť svojej susedke v lavici, aby ma v škole nič neprekvapilo. Teraz som nemala čas. Musela som sledovať tetu Zuzanu, aby tie šaty boli podľa mojej predstavy.

Vyšla už z cviku. Módnych handier je dosť aj na trhovisku. Najväčšie parádnice chodia do sekáča, ak nemajú na značkové modely. Ani mladé krajčírky nemajú do čoho pichnúť. Vybrala som si jednoduchý strih, nebolo na ňom čo pokaziť.

Zuzana mi budúcu róbu päťkrát skúšala a sekla mi ako uliata. Aj keď je stará, nemala som ju podceňovať. A kto by pri takej dôležitej práci myslel na zameškanú učebnú látku?

Na druhý deň som svoj nezájum a horlivosť, s akou som sa ponáhľala do školy, trpko oľutovala.

Keď som prišla do triedy trocha skôr, štvrtú hodinu pred zvonením, našla som tam len chalanov, ako sa hádajú o hokeji. Z dievčat sa v prvej lavici krčila pri odpisovaní domácej úlohy z angliny iba Elena, ktorej som závidela, že po žltacke bola oslobodená od telesnej.

„Kde sú baby?“ zisťovala som v zlej predtuche.

Nato sa Peťo, najmenší chalan z našej triedy, predklonil a na jednej nohe predviedol čosi ako krasokorčuľarsku piruetu.

Rukami zamával, akoby chcel vzlietnuť.

„Cvičia,“ povedal posmešne.

„Á tak,“ chytila som sa za hlavu. „Zasa som zabudla.“

Odvtedy, čo riaditeľ našu telocvičňu prenajal priemyslovákovi, máme telesnú v piatok nultú hodinu a mne to (už trikrát som prišla do školy až o ôsmej) stále nedošlo.

„Byť tebou, tak urobím rýchlo čelom vzad a do pondelka ma v škole neuvidia,“ radil mi Peťo, ktorý asi jediný na vlastnej koži zakúsil moje telocvičné muky. „Hopsanda,“ tak voláme našu telocvikárku, „ľa má v zuboch, na polroku ti chce dať dostatočnú z telesnej a za neospravedlnené hodiny navrhnuť zníženú známku zo správania.“

Otrasné! Dúfala som, že telesná výchova je na gympli neklasifikovaná, ale Peťo, ako je známe, má dobrých informátorov.

Prvý vždy vie, čo sa v zborovni šuchne.

Pre mňa bola Hopsanda nešťastím. K nemotorným tučným dievčatám vedela byť zhovievavá, stačilo jej, ak sa krvopotne usilovali. A u mňa vôbec nebrala na vedomie, že ľahko preskočím nielen kozu, ale aj koňa (alebo ako sa to hebedo volá), dobrá som v skokoch do diaľky, behu, slušne lyžujem a plávam ako rybička. Zdalo sa, že mi tá krpaňa závidí moje dlhé bocianie nohy.

Bazíruje len na žinenge a netuší, že z atmosféry telocvične, tej odpornej zmesi prachu, potu a koženej žinenkovej arómy, sa mi dvíha žalúdok. V detstve som si raz pri kotúli natiahla šľachu na krku a odvtedy mám z neho neprekonateľnú fóbiu.

A vraj jej to robím naschvál. O psychických zábranách asi ešte nepočula. No najhoršie je, že odo mňa za svoju nespravodlivosť naozaj nemôže čakať pokoru, iba vzburu a nenávisť.

Asi ma to riadne vzalo, lebo Peťo (neviem, prečo na mňa vždy berú nedorastenci, čo mi nesiahajú ani po bradu) sa zrazu spýtal:

„Nemám ti doniesť vodu?“

Nechápavo som naňho pozrela.

„No aby si nám tu neodpadla,“ vyprskol a obaja sme sa zasmiali.

Na útek už bolo neskoro. Postupne sa trúsili zadychčané, upotené dievčatá a medzi nimi nebadane vkĺzla do triedy aj profesorka Bykovská, zvaná Byčica, ktorá sa nevie zmieriť s tým, že jej na slovenčinu dievčatá prichádzajú z telesnej ustaté a nesústredené.

I teraz sa len pomaly, hrmotne usádzali do lavíc, akoby ani v triede nebola.

„Á, Erika nám je už zdravá!“ všimla si pri zápise chýbajúcich. Byčica iba dve-tri z nás volá krstným menom a na mňa s obľubou pozerá aj pri výklade novej látky, akoby som jediná bola schopná sledovať jej úžasné myšlienkové pochody.

Dvíha mi moje zdemolované sebavedomie, ktorému tvrdá gymnaziálna konkurencia dáva zabrat'. Zo sloviny mám dobrú prípravu zo základnej školy a snažím sa profku nesklamať.

„Tak bude tu už konečne ticho!“ skríkla, keď ruch neutíchal.

„Telo ste si už rozcvičili a teraz si dáme pravopisnú rozcvičku.“

Trieda v momente stíchla.

Bleskovky, ktoré sa mnohým zdali prežitok zo zédeesky, boli postrachom modrých pondelkov. Byčica si na nich zakladá.

„Možno z vás raz budú vysoké šarže,“ vravela, „a ako by to vyzeralo, keby ste sa vo funkcii manažéra, ministra alebo poslanca blamovali negramotnosťou v materinskom jazyku.“

Teraz bol diktát výnimočne v piatok, ako trest za nepozornosť, a zameraný na chytky pri písaní veľkých a malých začiatočných písmen.

Vyskytovalo sa v ňom Štrbské pleso ako jazero a Štrbské Pleso ako tatranská osada, štúrovci, príslušníci Štúrovej družiny, aj Štúrovci bratia a navyše i skloňovanie základných a radových čísloviek.

Voči dievčatám sa mi také zvýhodnenie chalanov zdalo nespravodlivé.

Vedela som si predstaviť, ako v rukách, vysilených vzpieraním na bradlách, ledva udržia pero a pot z telocvične (na sprchovanie nebol čas) sa im mení na studený.

Ani ja som sa po tej rannej „sprche“ nevedela sústrediť.

Svojím rozťahnutým písmom som v zošite už popísala celú stranu aj pol riadka na druhej, keď profesorka prestala diktovať.

Susedia v lavici si ako vždy museli vymeniť zošity a červenou ceruzkou jeden druhému podľa tabule opraviť chyby. Výsledok bol jednoznačný: hop alebo trop, za bezchybný diktát jednotka a za jedinú hrubú chybu guľa. Nijaká iná možnosť.

Práve som s úprimným poľutovaním Andrei objavila dve chyby, keď mi ona na lavicu víťazoslávne vrátila môj zošit s červenou opravou v poslednom riadku.

Hlúpy omyl, Bratislavský hrad s malým b by mi pokazil čisté jednotkárske konto.

A zrazu bolo pokušenie silnejšie ako ja. Skôr než Elena z prvej lavice pozbierala zošity, jediným sklbnutím som vytrhla list a na čistú stranu som bezchybne prepísala posledné dve slová diktátu.

Bola som zachránená.

Profesorka rýchlo oznámkovala diktáty, postavila sa pred lavice a vyhlásila:

„Nebolo to ľahké cvičenie. Očakávala som totálne fiasko. No nesklamala Erika, Anita, obe Sovákové a Duch svätý osvietil – neviem, ktorý od ktorého opisoval – aj Rampáka a Drotára. Som milo prekvapená. Ako vidno, zbytočne sa s vami netrápim.“

Nezaslúžená chvála ma vykoľajila. Keď som sa s tvárou červenou ako rajčina prikrčila v lavici, Andrea na mňa vrhla zničujúci pohľad a s opovrhnutím sa odtiahla.

„Čo je vám, dievča?“ spýtala sa ma profka, keď prechádzala medzi lavicami.

„Nemáte horúčku? Celá horíte!“

Vtom sa do veci, hoci sa ma o to nikto neprosil, zamiešal Peťo.

„Prosím, pani profesorka,“ začal ma rytiersky brániť, „ona má problémy s Hop an..., profesorkou telocviku.“ Rýchlo sa opravil, no zaniklo to v smiechu celej triedy a v rozpakoch sa vzdal.

„Naozaj?“ čudovala sa Byčica, „ty, taká útla, nevieš cvičiť? Hádám to nebude až také vážne.“

„To ti nikdy neodpustím,“ zasyčala na mňa Andrea cez prestávku.

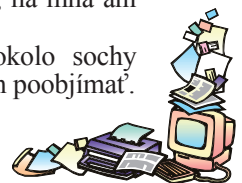
„Nie som žalobaba, odo mňa sa o tvojom podvode nikto nedozvie, ale dvojku zo správania by si si naozaj zaslúžila, ty, ty, ty...“ v rozčúlení mi nevedela prísť na meno.

Nazúrená Andrea sa mi zdala komická. Veď ja som iba odvážne, šikovne využila príležitosť. A kto by to v takej situácii neurobil? Omega mal čosi dôležité (celý je náramne dôležitý) a namiesto matematiky bola nudná fyzika.

Pozerala som von oknom na autá, ako v jednom bode výpadovky pridávajú rýchlosť a rozbiehajú sa za obzor. Tiež som mala chuť rozbehnúť sa a ufujazdiť čo najďalej.

Urazená Andrea, s ktorou si v takých chvíľach inokedy píšeme lístočky, na mňa ani nepozrela.

Horšie to bolo na veľkej prestávke, keď sa na chodbe motáme okolo sochy J. A. Komenského, čo sa s otvorenou náručou chystá (a nemôže) nás všetkých poobjímať.

Čítame, pracujeme s textom

1. Zoberte si literárnu ukážku ako príklad, na ktorom vymenujte základné vlastnosti epiky ako literárneho druhu. Porovnajte s inými epickými textami na základe charakteristických vlastností: prirodzený dej, minulý čas, dynamické motívy, dialogickosť, hovorovosť, rozprávanie.
2. Na základe analýzy textu porovnajte štylistické a jazykové prostriedky z hľadiska využitia lexiky, syntaxe, umeleckých štylových prostriedkov úryvku s obdobnými prostriedkami v ukážke *Červené víno*. Povedzte, čo popri dejí a postavách ovplyvňuje umeleckú reč autora. Zdôvodnite využitie štylistických prostriedkov v uvedených ukážkach.

Pátrame, riešime úlohy

1. Povedzte, ktoré sú hlavné a vedľajšie postavy, vytvorte charakteristiku Eriky a povedzte, čo bolo východiskom pre charakteristiku hrdinky.
2. Porozprávajte vlastnými slovami obsah úryvku. Zamyslite sa nad tým, či autorkino poznanie a stvárnenie života študentov je reálne. Do rozprávania zakomponujte aj postrehy z vášho školského života, využite ich na porovnanie s románovým príbehom.
3. Na základe názvu literárnej ukážky, úvodu k ukážke, rozboru literárneho textu, hlavných hrdinov, problematiky, ktorou sa román zaoberá posúďte, ktorým čitateľom je v prvom rade určený román.

Tvoríme

1. Vyberte si vhodnú časť literárnej ukážky a pripravte scenár, ktorý využijete na dramatizáciu.

Zistili ste,

- že popri dejí a postavách v literárnom diele ovplyvňuje výber umeleckých štylistických prostriedkov aj prostredie, z ktorého autor čerpá námety.
- že román je určený v prvom rade dievčatám.

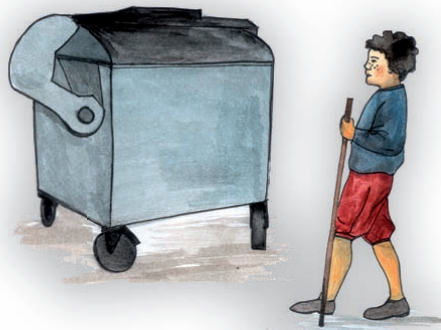

Jacqueline Wilsonová

Dieťa zo smetiska

Aprílová prehánka preto, lebo veľa plače. Bláznivá April, pretože sa narodila 1. apríla. A dieťa zo smetiaka, no to je preto, lebo tak sa začal život malej April – našli ju opustenú v odpadkovom koši. Práve oslavuje svoje 14. narodeniny a je rozhodnutá dozvedieť sa pravdu o svojej minulosti. Pri pohľade späť si spomína na niekoho, koho kedysi volala mamina. V jej živote však bolo niekoľko žien, ktoré volala mama a – samozrejme, teraz je tu Marion. Keby si len mohla spomenúť na ozajstnú mamu, alebo ešte lepšie, keby ju tak našla....

(Z obálky knihy)

(Úryvky)

Chcem mamu, ktorá by ma pomaznala a pobožkala ma. Chcem mamu, ktorá by sa o mňa bála. Chcem mamu, pre ktorú by som bola stále bábätko.

Hanne a a Cathy som o tom, samozrejme, nepovedala ani pol slova. Ony si myslia, že mám mamu. Marion stretli iba niekoľkokrát. Možno boli prekvapené, že je podstatne staršia ako ich mamy, ale nepovedali nič. Dokonca sa zdalo, že sa im páči, keď ju volám vlastným menom.

„Volala si Marion mama, keď si bola malá?“ spýtala sa Cathy.

Diplomaticky som to obišla, povedala som, že som ju vždy volala Marion.

Nemôžem teraz začať volať Marion „mama“.

Veľa žien v živote som volala „mama“. Dokonca si ani nepamätám, ako tá prvá vyzerala. Patricia Williamsová. To je jej meno v mojom obale. Je to veľký kartónový fascikel plný papierov a listov a dokumentov. Je na ňom moje meno, ale nikdy sa mi doň nedovolili pozrieť – až kým som nezačala žiť s Marion. Ona to navrhla. Povedala mi, že jej je jedno, aké sú pravidlá, pretože mám základné morálne právo vedieť o svojej minulosti. Marion je svojím spôsobom úžasná, aj keď hovorí so sociálnymi pracovníkmi. Nekričí. Dokonca sa ani neháda. Iba vždy všetko povie potichu, no rozhodne. A tak ustúpili a dali mi môj fascikel.

Dieťa z odpadkového koša, toto je tvoj život.

April sa rozhodla, že v deň svojich 14. narodenín nepôjde do školy, ale bude pátrať po svojej minulosti. Zo svojho fascikla sa dozvedela, že prvá sa o ňu starala Patricia Williamsová. Taxíkom sa odviezla do Westonu³⁶.

³⁶ časť Londýna

Dievča s oranžovými strapatými vlasmi ma sledovalo z neďalekého záhradného múrika. Mala na sebe veľmi krátku sukňu a obtiahnuté tričko s holým bruchom. Nad pupkom mala malú dúhu. Myslím, že to bola obyčajná vodová tetovačka, ale mohlo by to byť aj ozajstné tetovanie, aj keď to dievča nebolo veľmi staršie ako ja.

• • •

„Blicuješ?“

„Nie.“

„Ale, no tak. Máš na sebe školskú uniformu.“

„OK. Ty tiež blicuješ?“

„Práve v tejto chvíli školu nemám. Stále ma odtiaľ vyhadzujú. Ale na mňa sú krátky. Majú tam už o mne celé fascikle“, povedala Táňa hrdlo s bradou vystrčenou do vzduchu.

„Takže, prečo si sem prišla? Pozrieť Pat?“

„Neviem“, zamumlala som. „Pat? Je to... Patricia Williamsová?“

„To je ona. Teta Pat pre všetky detičky. Ahá, no jasné! Ty si jedna z nich, však?“ Zasmiala sa.

„Mozog na raketový pohon, to som ja! Ale nevyzeráš ako jedno z jej detí. Ani tak nerozprávaš.“

Prehltla som. Začala som zase zdvorilejšie rozprávať, odkedy žijem s Marion.

„Podľa teba rozprávam príliš nóbl, aby som na teba urobila dojem?“ povedala som svojím starým prívukom z detského domova.

Začala sa smiať.

„Presne tak. Ako vidím, rýchle zapalovanie máš aj ty, April. Takže by si sa rada stretla s Pat?“

„Možno to nie je úplne najlepší nápad“, povedala som vystrašene.

„Je v pohode“, povedala Táňa. „Pod“.

• • •

Žena stála pri sporáku a dvaja malí chlapci pri jej nohách bubnovali na panvice. Bola presne taká, ako som si ju predstavovala: jemná, pokojná, s ružovými lícami, bez mejkapu, v starom svetri, džínsovej sukni s vreckami a v obnosených papučiach. Vôbec ma však nezačalo škriabať v hrdle, ani žiadne zvonenie v ušiach som nepočula. Nespoznávala som ju. Ani ona ma nepoznala, aj keď sa jemne usmievala.

„Ahoj, zlatko“, povedala. „Ktože si?“

„Som April“, odvetila som a čakala som.

„April“, povedala jasne. „To je pekné meno. A veľmi vhodné pre dnešok.“

„Presne preto ma tak nazvali. Nespomínate si? Som dieťa zo smetiaka.“ Bolo pre mňa strašné povedať to takto. Znelo to hlúpo. Smutne, totálne úboho.

• • •

„Áno, samozrejme. Pamätám sa na teba“, povedala Pat, pokývala hlavou a usmiala sa. „Bola si maličká, ale veľmi hlučná. V noci si často plakávala. Nosila som ťa na rukách hore a dolu, hore a dolu, ale ty si len plakala. Tri mesiace v kuse, hádam aj dlhšie.“

„Možno jej chýbala mama“, povedala Táňa. „Ona ťa naozaj vyhodila do smetiaka, April?“ Prikývla som, dúfajúc, že teraz sa nerozplačem.

„A tvoj otec?“ spýtala sa po chvíli.

„Ani sa nepýtaj...“

„Aha“, povedala Táňa. „S kým si teraz. Nebývaš v detskom domove, však?“

„Chvilu som tam bola. Potom som žila všelikde. Ale teraz mám náhradnú mamu Marion. Je v pohode. Ale nie je to skutočná mama.“

• • •

Pizzeria je stále tam, uprostred High Street, pri malej uličke. Nazrela som do okna a pozorovala som ľudí jediacich pizzu. Nikto tam nesedel sám. Žiadna žena sa nepozerala z okna a nečakala na mňa.

Obišla som reštauráciu.

Nie je tu.

Neviem prečo plačem. Samozrejme, že tu nie je.

Som na správnom mieste. Je tu odpadkový kôš. No nie je to osamotený strieborný kôš, ako som si predstavovala. Je tu množstvo kontajnerov na kolieskach, veľkých, smradľavých a škaredých. Neviem, či tu aj vtedy bol ozajstný odpadkový kôš, alebo či to len novinári nenaľúkli, pretože veľký smetiak na kolieskach nepôsobí až tak prívetivo. Zadávala som sa na smetiaky a plytko som dýchala. Ako môže niekto strčiť novorodenca do takéhoto hlbokého vlhkého smetiaka? Celé roky som si to predstavovala, ale až doteraz som k tomu nepripojila ten zápach.

Musela som pekne smrdieť, keď ma ten chlapec vytiahol zo smetí. A ešte ma aj zabalil do vlastného trička. To písali v novinách. Možno je to len dobre vymyslený príbeh.

Je to môj príbeh a netuším, čo je v ňom vymyslené a čo nie. Niečo som si v ňom vymyslela sama, aby som zaplnila chýbajúce miesta. Pripadáam si, ako by som ani nebola skutočná. Každý si urobil svoju vlastnú verziu môjho života.

Neviem, kto naozaj som. Neviem, kto som.

Prečo tu nemôže byť pre mňa? Naozaj si na mňa nespomenie ani na moje narodeniny?

Preložil: Ivan Štefánek

Čítame, pracujeme s textom

1. Aká je najväčšia túžba April? Vžite sa do postavenia hrdinky literárnej ukážky a porozprávajte jej príbeh tak, ako by bol váš vlastný. Aké pocity prežívate?
2. Vyhľadajte literárne postavy, ktoré určitým spôsobom ovplyvňujú život hlavnej hrdinky a urobte ich charakteristiku na základe informácií, ktoré ste získali pri čítaní ukážky. Ktorá z týchto postáv najviac ovplyvnila April v pozitívnom zmysle, ktorú postavu vnímate negatívne a prečo?
3. Čo považujete za tragické a bolestné na živote April? Ak ste našli v ukážke niečo, čo považujete za zaujímavé a zábavné, skúste to vo voľnom rozprávaní pretlmočiť svojim spolužiakom.

Pátrame, riešime úlohy

1. Využite svoje literárnovedné vedomosti a povedzte, či ide o umelecký alebo vecný text. Zaradte ukážku k základnému literárnemu druhu, zdôvodnite, ktorý znak je charakteristický pre tento literárny druh. Identifikujte rozprávača a povedzte, o akú formu rozprávania ide v ukážke.
2. Na základe čoho môžete charakterizovať jednotlivé literárne postavy?

Tvoríme

1. Umelecký text zbavte umeleckých štylistických prostriedkov. Prepracujte literárnu ukážku na vecný text tak, aby dal na vedomie čitateľom denníka správu o nájdení dieťaťa – novorodenca. Postacia vám na to informácie získané z literárnej ukážky? Pri práci sledujte zmeny v štylistike a kompozícii, porovnávajte, komentujte. Svoje zásahy do textu zdôvodnite konkrétnymi argumentmi.

Zistili ste,

- > že dialóg a monológ sú charakterizačným prostriedkom literárnej postavy.
- > že dej je hlavný znak literárneho prozaického diela.
- > že autorka využila ja – formu na sprostredkovanie príbehu čitateľovi, teda rozprávač je stotožnený s hlavnou postavou.

Zuzka Šulajová Džínsový denník

Do denníkov si zaznamenávame naše najosobnejšie postrehy, pocity, zdôverujeme sa mu s tým, čo nás teší aj trápi. Denník je teda opradený tajomstvom vlastníka a myšlienky v ňom sú súkromným tajomstvom. Hrdinka Paula však pozýva čitateľov, aby spolu s ňou zažívali radosť aj peripetie čerstvej stredoškolačky.

9.00

Bohovorová rozdáva testy so štyrmi príkladmi. Paráda. Mám ešte väčšiu šancu, že dostanem guľu, lebo ak nespravím dva, už je to trojka.

9.13

Už len osem minút, a ja som nevypočítala ani jeden. Chce sa mi plakať. Gabriela sa natočila tak, aby som aspoň čo-to mohla od nej odpísať, ale nedarí sa mi. Ryška má oči ako jastrab, príliš sa bojím...

9.25

„Elenkaaa, mohla by si na chvíľu?“ Do triedy vstúpila Pút'ová, oslovujúc Bohovorovú.
„No, píšeme písomku...“
„To bude sekundičkaaaa.“ nedala sa presvedčiť Pút'ová, a tak Bohovorová rezignovala, podišla k dverám a otočila sa nám chrbtom. V triede okamžite nastala tichá mela, lebo

každý sa vrhal k susedovi alebo rýchlo odpisoval z ťaháka. Ani ja som nebola výnimkou a čo najrýchlejšie som škriabala, zatiaľ čo Gabča mi šeptom diktovala.

Vtedy ma niečo trafilo do hlavy. Zhúžvaný papier. A keď som ho roztvorila, vyskočili na mňa všetky príklady z písomky. A vypočítané! Rýchlo som zdvihla hlavu a pozrela sa pred seba, odkiaľ papier priletel. Ivo mi ukazoval vztýčený palec.

Ježišmária.

Ale čo som, aby som sa nechopila príležitosti? Všetko som škrtla (Gabriela tiež veľkú väčšinu) a písala rýchlejšie ako český žandár s rozbuškou pri hlave. Stihla som dokončiť tri.

„Končíme!“ zahlaholila Bohovorová a ako tigrica sa prechádzala medzi lavicami a zbierala pocharbané zdrapy papiera. A teraz stojí pred tabuľou spolu s Tomášom a demonštruje, ako mali vyzerať príklady.

Všetky tri mám dobre. Vďaka Ivovi Žitníkovi. Božinku.

9.46

S takými rozpakmi, aké som hádam nikdy v živote necítila, som sa po hodine zobrala a podišla k Ivovi, ktorý ma už nedočkavo vyzeral. Obdaroval ma širokým úsmevom. Donútila som sa opäťovať mu ho.

„Ďakujem. Pravdepodobne si mi zachránil kožu.“

„Áno, videl som, že si celkom bezradná, a bál som sa, že sa mi nenaskytne príležitosť pomôcť ti. Podvádzat' sa nemá, ale nemohol som ťa nechať trpieť.“

Počula som, ako sa podaktorí bavia. Vytisla som zo seba: „To je od teba veľmi milé.“

„Čo s tým hodláš robiť? Nemôžeš sa spoliehať na to, že zakaždým budem mať šancu...“

„To mi je jasné a ani to od teba nechcem. Koniec koncov, budem mať doučovateľa. Určite mi pomôže,“ rýchlo som ho prerušila.

„To bude super. Vieš, matematika je kráľovnou exaktných vied...“

„Prirodzene,“ prikývla som rýchlo a pratala sa od neho preč.

Myslíte, že je taký naozaj, alebo si z nás všetkých robí prču?!

9.59

To je neveriteľné. Mala by som sa rýchlo zobudiť. Najskôr som s Patrikom stála na chodbe, blahoželal mi k úspešne zvládnutej písomke (pravdaže, potmehúdsky) a ja som sa mu sťažovala, že sa bojím Ivovej náklonnosti. Potom z našej triedy zaznel monumentálny smiech, ktorý sa rozľahol po všetkých poschodiach školy. Dobešli sme dnu, aby sme zistili, o čo ide. Pred Erikou ležali rozložené noviny. Tie Školské pravdivé. Gabriela sa tvárila rozpačito, chalani sa smiali, Mat'a sa snažila svoj smiech utajiť, čo vyznelo, akoby mala štikútku, a trojlístok sa úplne bez zábran šľ'al od smiechu. Zmocnilo sa ma zlé tušenie. A znásobilo sa, keď mi Erika kývla, aby som podišla bližšie a prečítala si to. Stálo tam: HOT NEWS: VYRIEŠILI SME PRE VÁS ZÁHADU ZÁPACHU!

Určite si všetci veľmi dobre spomínate, ako sa chodbami našej školy koncom minulého týždňa šíril neidentifikovateľný zápach, ktorý vydesil nielen študentov, ale aj profesorov, a plne zamestnal upratovaciu čatu. Redakcia Školských pravdivých novín sa nedala zahanbiť a pustila sa do pátrania po pôvode onej záhadnej arómy. Úspech na seba nedal dlho čakať – pôvodca škodlivých výparov sa našiel pod oknom učebne informatiky. Kosť sme okamžite zlikvidovali, ale tým sa naša misia ani zďaleka neskončila. Skvelý pozorovací a načúvací talent našich novinárov krátko nato vypátral, že to všetko má na svedomí Paula Semoková, druháčka z nášho gymnázia, ktorá si do svojho denníka zapísala toto: „Bože dobrý na nebesiach. Celý ten čas... celý ten čas som so sebou vláčila Belkovu kosť! (pozn. red.: Paulin pes) A ja som si myslela, že mi len prejavoval lásku, keď sa na mňa toľko pred odchodom do školy vešal... Pritom si len bránil svoju žranicu, ktorú si schoval ku mne do tašky.

Obalila som si ruku igelitom a rozhodla sa ju tajne vyšmarit' von oknom. Nikto sa to nesmie dozvedieť! Ešte to by mi chýbalo, aby Patrik (pozn. red.: Paulin priateľ a spolužiak) zistil, aký nosím parfum. A čo ešte Lukáš? (pozn. redakcie: Paulin spolužiak

a potenciálny milenec) Určite by som uňho stratila akúkoľvek šancu. Ťažko by som potom mohla dúfať, že si dáme ďalšie rande... Ale Ivovi (*pozn. redakcie: spolužiak*) by sa to mohlo páčiť, veď má taký zvláštny, veľmi originálny vkus... Možno by som ho mala využiť. Vzťah s tým človekom mi môže v budúcnosti priniesť mnohé výhody...“

Ako vidíte, boli sme naozaj dôslední.

Ak chcete aj naďalej vedieť všetky novinky a byť vždy v obraze, sledujte Školské pravdivé noviny, ktoré vám vždy predostnú len a len pravdu!

Vaša redakcia.

Zavrela som oči. Krvi by sa mi nedorezal. Toto malo byť zase čo?! Časť toho citátu znela presne ako z môjho denníka! Kto sa mi v ňom hrabal?! Ale keby ho niekto mal k dispozícii, hádam by to bolo odcitované presnejšie... A kedy by sa k tomu dostali?! Veď ho mám stále pri sebe, stále doň píšem... A tie nezmysly o... Kristepane.

„Paula, dýchaš?“ ozval sa mi pri uchu Gabrielin hlas. Vzápätí ma schytila pod pazuchu a snažila sa ma zdvihnúť na nohy. Z druhej strany ma takisto niekto podopieral. Mať a.

„To je klamstvo!“ zastenala som. Potom do mňa asi vstúpil diabol, vytrhla som sa im a skočila na vydesenú Eriku. Vrieskala som, škriabala ju všade, kam som dočiahla (dala som si záležať, aby to bola jej falošná bábikovská tvár), a vyšklbla jej chumáč vlasov. Erika jačala od bolesti. Trvalo večnosť, kým k nám priskočili chalani a odtrhli nás od seba.

„Ja ťa zabijem, prisahám, že ťa raz zabijem!“ vyhrážala som sa Erike, ktorá na mňa gánila a zúfalo si uhládzala zničený účes. Potom vyštekla: „Teraz si nám všetkým podala jasný dôkaz, že si totálne šibnutá!“

„Ja?! Len tvoj chorý mozog je schopný vymyslieť takéto... ohováračské klebety!“

„Ja som to nepísala“ odsekla. „Ja som autorkou rubriky Stredoškolská láska, sex a vzťahy, o nejaké Hot News som ani nezavadila! Písala som o tebe jediný raz – keď si začala chodiť s Patrikom!“

Tak predsa to bola vtedy ona! A určite aj teraz! „A to ti mám veriť?!“

„Mala by si. Inak by mi totiž hrozilo, že ma istá osoba popraví, keby si jej povedala, čo som ti vyviedla. Nemyslíš? Uvažuj!“ prudko ma vyzvala a mňa prekvapila jej vcelku logická odpoveď. Došlo mi, že myslí Riša. A že má absolútnu pravdu. Keby to bola ona a ja by som to povedala Rišovi, nešetril by ju. Nech je medzi nimi čokoľvek.

Erika vychmatla Tamare z ruky zrkadielko a so zúfalým výrazom kontrolovala napáchané škody na svojom výzore.

„Mala by som ťa zažalovať za napadnutie!“ syčala, zatiaľ čo si skúmala hlboký škrabanec na líci.

„To skôr Paula by mala žalovať redakciu Novín za ohováranie,“ rozhodne vyhlásil Patrik.

„Ty tomu neveríš, však nie?“ zúfalo som naňho pozrela.

„Ani náhodou,“ usmial sa.

Ozval sa Filip: „A prečo by to nemohla byť pravda? Mne to pripadá hodnoverné.“

Skús pokračovať!“ cez zaťaté zuby ho vyzval Lukáš.

Ivo sa pridala: „Paula taká nie je. A mne by nevadilo, keby si ma chcela udržať pre užitočnosť...“

Vyvrátila som oči, predrala sa cez zástup k svojej lavici a odvtedy tu sedím. Tomášovi však nedalo, aby nepovedal: „Nemôže to vyvrátiť, kým nám nedá prečítať zo svojho denníka!“

Zdvihla som hlavu.

„Áno, áno, daj nám to prečítať!“ pridala sa Filip s Gustom.

Patrik s Lukášom sa rozzúrili: „Ak jej nedáte pokoj, tak...“

Filip sa smial: „Takýmto postojom len potvrdzujete teóriu Novín. Koniec koncov, sú pravdivé, nie?“

„Ak sú tie Noviny pravdivé, zhltnem ich na posedenie,“ vyhlásil Patrik, opäť ku mne pristúpil a položil mi ruku na plece.

„Nevšímaj si ich, zlato.“

„Díky.“ zašepkala som nešťastne.

Popritom som si vymenila pohľad s Lukášom. Tá narážka na rande... Bol to výstrel naslepo alebo o tom ktosi vie?! Nemôžem tomu uveriť. Kto mi to urobil?!

11.42

Už sa to tu trochu upokojilo. Bola tu Pút'ová a oznámila nám, že Fajnová sa necíti dobre, vzala si dovolenku. Suplovať nám ju budú až od budúcej hodiny, takže teraz máme mať voľno. Aspoňže to. Lukáš na mňa zvláštne pozerá. Čo chce?!

11.42.34

Aha, mám ísť von.

11.55

Šla som teda za ním. Na Patrikovo zdvihnuté obočie som odvetila, že idem na večko. Lukáš za mnou došiel krátko potom. Zišli sme sa o poschodie nižšie, ja značne nervózna, neustále som sa obzerala okolo seba.

Spýtala som sa ho: „Myslíš, že o tom vedeli, alebo len hádali?“

„Nemám ani poňatia. Možno nás počul niekto, kto stál za rohom, keď som ti to navrhol, ale... Si okej?“

„Okrem toho, že by som veľmi rada niekoho pochovala, áno.“

„Ty máš teda paru! Byť Patrikom, bojím sa ťa.“

Nech sa ma bojí tá šílená osoba, ktorá sa do mňa pustila,“ precedila som cez zuby.

„Podľa teba je z našej triedy?“

„Kto iný by sa dostal k denníku?!“

„To s tou kosťou vážne nemalo chybu.“

„Ešte aj ty začínaj,“ začervenala som sa.

„Belko je fakt macher!“

„Uvedom sa, prosím ťa. Nemám náladu na... „

Lukáš sa zarazil: „To mi niečo pripomína... To uvedom sa... Simona!“

„Čože?“

„Simona ti v piatok stála za chrbtom, keď si písala, a rýpala do teba!“

Zdrevenela som. A potom som si roztrasene ako huspenina prehrabla vlasy. „Ona...?“

„Bolo by to logické „

„A nie je v škole,“ súhlasila som. „Ale prečo by... Prečo práve ja? Čo Maťa, ty?!“

„Hovorím, že nie je normálna.“

„Ty si jej to poplietol v hlave!“ obvinila som ho.

„Máš pocit, že predtým bola normálna?“

„Predtým bola akurát tak zaslepená.“

„A zaslepená je stále. Vybavím si to s ňou.“

„Nie, toto je vec medzi mnou a ňou,“ dupla som si. „Robí vôbec v Novinách?“

„Mohla podať echo,“ pokrčil plecami Lukáš.

„Musím to povedať Gabriele a Patrikovi.“

„Patrik verí v tvoju nevinnosť, nie?“ podpichol ma.

Zaškúlila som naňho: „Ja v tom nevinne aj som.“

„Vážne? A čo tu robíme – inkognito?“

„Sme tu na tvoj podnet. A idem hore, bude zvonit’,“ vyhlásila som a tak som aj urobila. Simona... Zabijem ju.

Čítame, pracujeme s textom

1. Sledujte vonkajšiu kompozíciu ukážky a povedzte, ku ktorému literárnemu žánru ju priradíte.
2. Vymenujte jednotlivé časti vnútornej kompozície a priradte k nim najvýstižnejšie vety z ukážky.
3. Vyhľadajte zaujímavé štylistické prostriedky, objasnite ich funkciu v texte. Upravte časť ukážky tak, že z nej vypustíte priamu reč, miesto rozprávania urobte opis situácie. Potom porovnajte obe podoby a vyvodte závery o tom, kedy je príbeh zaujímavejší, čo spôsobuje posúvanie deja.

Pátrame, riešime úlohy

1. Vymenujte hlavné a vedľajšie postavy ukážky, sformulujte hlavnú myšlienku. Posúďte, v akom vzťahu je dej, postavy, prostredie, aká je vnútorná kompozícia.
2. Čo je príčinou konfliktu medzi spolužiakmi, aký postoj zaujímajú jednotlivci k vzniknutému problému? Ako by ste podobnú situáciu riešili vy?
3. Čo má spoločné ukážka z románu *Jana Eyrová, Džínsový denník* s úryvkom *Dievča s bocianími nohami, Dieťa zo smetiaka*?

Tvoríme

1. Napíšte úvahu na tému *Konflikty a ich riešenie v žiackom kolektíve*.

Zistili ste,

- že hlavná myšlienka literárnych ukážok *Jana Eyrová, Džínsový denník, Dievča s bocianími nohami, Dieťa zo smetiaka* sa zameriava na dievčatá a ich problémy v osobnom živote, rodine, v školskom kolektíve.

Budeme si pamätať

Dievčenský román je určený predovšetkým dievčatám. Hlavnou postavou je mladá hrdinka, jej citový život a konflikty v škole, rodine a pod.

Dramatické umenie

1. Tragédia

2. Komédia

3. Muzikál

Ja nemám lásku v malíčku,
ja nemám viac, než seba mám,
ja nemám srdce na tričku...

William Shakespeare

Romeo a Júlia

V 16. storočí anglický dramatik William Shakespeare napísal divadelné hry (tragédie, komédie, historické drámy), ktoré si diváci veľmi obľúbili, a hrávajú sa dodnes.

Jednou z najznámejších je **Romeo a Júlia**. Na svetových divadelných scénach sa objavuje celé storočia a stále je populárna, pretože jej základná myšlienka má všeľudskú platnosť.

Je osnovaná na konflikte dobra a zla, ľudskosti a hlúposti.

Vo Verone žijú dve rodiny, Capulettiovci a Montecchiovci, ktoré sa už dlhé roky hnevajú.

Divadelná hra sa začína **Prológom**, ktorý prednesie chórus³⁷.

PROLÓG

Žili dva slávne, rozvadené rody
vo Verone, kde hráme našu hru.
Ich starý svár vždy nový rozbroj plodil,
prelieval občan občanovu krv.
Milenci dvaja, pod nešťastnou hviezdou
z nich narodení, svojim rodičom
mier vykúpili strastiplnou cestou
a smrťou uzmierili s domom dom.
Príbeh tej lásky, poznačenej smrťou,
i nenávisti, neznajúcej hať,
čo zastala až nad ich skazou krutou,
radi by sme vám teraz ukázali.
Umením svojim, akže na to stačí,
spravíme všetko, aby sa vám páčil.

Mladá Júlia Capulettiová a Romeo Montecchi sa do seba zaľúbia na plesu. Keď sa ples skončí, Romeo vchádza do záhrady Capulettiovcov a zastane pod balkónom.

II. dejstvo, 2. obraz CAPULETTIHO ZÁHRADA

ROMEO:

Kto rany necítil, sa jazvám smeje.
(Júlia sa zjaví v obloku nad ním.)
No ticho! Čo to svitá nado mnou?
To východ je a Júlia je slnko.
Ó, vyjdi, slnko, zabi bledú lunu,
i tak je dávno chorá závisťou,
že ty, jej kňažka, prevyšíš ju krásou.
Nuž neslúž ďalej lune závistlivej!
To sivé, chorobné jej mniške rúcho
už iba blázni nosia. Vyzleč ho!
Ó, je to moja pani, moja láska!
Kiež by to vedela!
Hovorí, i keď slovka neprerečie.

Jej oči hovoria. Tým odpoviem.
Ja namyslenec! Nehovoria so mnou.
Dve najjasnejšie hviezdy na nebi
prosia tie oči, aby tejto noci
žiarili na oblohe miesto nich.
Čo, keby boli tam, a hviezdy tu?
Trbleť jej tváre zahanbil by hviezdy
jak lampu biely deň. A oči jej
by ožiarili nebo tak, že vtáci,
zmýlení, spevom vítali by ráno.
Hľa, o ruku si líce oprela!
Kiež bol by rukavičkou na tej ruke
a dotýkal sa toho líčka!

³⁷ viac umelcov, ktorí tancovali a spievali na oslavách boha Dionýza. Vyjadroval posolstvo bohov, komentoval dej.

JÚLIA:
Bože!

ROMEO:
Hovori!

JÚLIA:
Romeo, Romeo, prečo si Romeo?
Ach, zapri otca, odriekni sa mena!
A či, ak nechceš, prisahaj mi lásku –
a prestanem byť Capulettiová!

ROMEO: *Stranou.*
Počúvať ďalej, a či odpovedať?

JÚLIA:
Len tvoje meno mi je nepriateľom.
Ty si len ty. Ty nie si Montecchi.
Čo je to, Montecchi? Nie ruka, noha,
nie lakte ani tvár, nič takého,
čo patrí k človeku. Buď iným menom!
Záleží na mene? Čo ružou zveme,
aj inak zvané voňalo by krásne.
Romeo, keby nebol Romeom,
nebol by o nič menej drahocenný,
než keď ním je. Romeo, zahod' to meno!
A zaň, čo ani nie je časťou teba,
si vezmi celú mňa.

ROMEO:
Nazvi ma láskou, a som prekrstený.
Odteraz nevolám sa Romeo.

JÚLIA:
Kto si, ty človek zahalený tmou,
že do úvah mi takto vpadáš?

ROMEO:
Menom si netrúfam ti povedať, kto som.
I vlastné meno som si zošklivil,
keď tebe, drahá, nie je po vôli.
Nech mám ho napísané, rozdriapem ho!

JÚLIA:
Sto slov som ešte sluchom nevstrebala
z tých drahých úst, a poznám tento hlas.
Nie si ty Romeo? Nie Montecchi?

ROMEO:
Nie, ani jedno; ak si neželáš.

JÚLIA:
Ako si prišiel sem, a načo, povedz?
Veď múr je vysoký a neprístupný
a toto miesto smrť, ak uvážiš,
kto si, a niekto z našich ťa tu nájde.

ROMEO:
Na krídlach lásky preletel som múr.
Nijaké hradby lásku nezastavia.
Čo láska môže, to aj urobí,
a nikto z tvojich mi v tom nezabráni.

JÚLIA:
Keby ťa uvideli, zabijú ťa.

ROMEO:
Ó, nebezpečnejšie sú tvoje oči

ako ich dvadsať mečov. Iba ty
hlaď láskavo, a nik mi neublíži.

JÚLIA:
Nie, ani za nič nesmú ťa tu vidieť.

ROMEO:
Plášť noci ukryje ma pred nimi.
No ak ma nechceš, nech si ma tu nájdu.
Ja volím pre ich zášť prísť o život,
než spasiť ho a nemať tvoju lásku.

JÚLIA:
Kto ukázal ti cestu? Kto ťa viedol?

ROMEO:
Láska, čo vnukla mi tú výpravu.
Radou mi pomohla, a ja jej zrakom.
Hoc nie som moreplavec, nech si tam,
kde more bije o najďalšie brehy,
vypravil by sa za tým tovarom.

JÚLIA:
Ty vieš, že na tvári mám závoj noci.
Ináč by pýrila sa do krvi
za to, čo počul si ma hovoriť.
Rada by, rada všetko poprela
a ctila zvyky, ale už je pozde.
Miluješ ma? Ja viem, že povieš áno
a uverím ti hneď. No prisahať
sa dá aj krivo. Krivoprisažníctvu
milencov smejú sa vraj bohovia.
Ach, milý, povedz pravdu: máš ma rád?
Ak myslíš snáď, že ľahko si ma získal,
budem sa mračiť, budem vravieť „nie“,
ak ty to chceš... no inak ani za svet!
Ach, Montecchi, tak horúco ťa ľúbim,
možno sa preto ľahkúvarkou zdám,
no oddanosti, ver, je vo mne viac,
než v tých, čo lepšie vedia robiť chladnú.

Viem, patrí sa byť zdržanlivejšou,
no vystriehol si, čo som netušila,
úprimné moje vyznanie. Nuž odpusť
a neobviňuj lásku z ľahkárstva,
keď vyzradila ju len temná noc.

ROMEO:
Prisahám, pani, na posvätnú lunu,
striebriacu spiacie stromov vrcholce...

JÚLIA:
Nie, neprisahaj na menlivú lunu,
tá každý deň má iný vzhľad i tvár –
nech tvoja láska nie je premenlivá!

ROMEO:
Tak na čo prisahať?

JÚLIA:
Neprisahaj na nič.
Či snáď, ak chceš, na seba samého,
veď ty si moje božstvo, moje všetko,
a uverím ti.

ROMEO:
Krvou môjho srdca –

Čítame, pracujeme s textom

1. Voľne prerozprávajte dej ukážky, ktorú ste prečítali. Dodržujte dejovú súvislosť a dbajte na zachovávanie postupnosti pri medzivetnom nadväzovaní východiska a jadra výpovede vo vašom rečovom prejave.
2. Zamyslite sa nad postojom Romea a Júlie k nevraživosti svojich rodov. Ako vnímajú obaja vzájomnú nenávisť? Čo sú ochotní urobiť a obetovať pre svoju lásku? Prečítajte nahlas verše, ktoré sa konkrétne dotýkajú tejto úlohy.

Mladí ľudia nenachádzajú východisko zo svojho položenia. Tajne sa dajú zosobášiť. Romeo v súboji zabije bratranca Júlie, a preto je nútený ujsť z Verony. Brat Lorenzo, františkánsky mních, pomáha Júlii, aby unikla pred nanútenou svadbou a mohla byť s Romeom. Namiešal jej liek, po ktorom zaspí, takže si všetci myslia, že je mŕtva. Po čase má odísť za Romeom. Lenže Romeo nepozná celý plán.

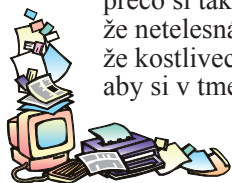
Keď sa dozvie o Júliinej smrti, vráti sa do Verony...

V. dejstvo, 3. obraz

Ukážka sa začína príchodom Romea do hrobky, v ktorej leží Júlia.

ROMEO:
Vraj často ľudia priam na prahu smrti
ešte sa rozjaria. To nazýva sa
pableskom žitia. No či toto môžem
pableskom nazvať? Žena milovaná!
Smrť, ktorá vysala ti sladký dych,
nad tvojou krásou dosiaľ nemá moci.
Ty nie si porazená: prápor krásy
na rtoch i lícach karmínom ti planie,
smrť' bledú zástavu tam nevztýčila.
Ach, Tybalt v skrvavenom rubáši!
Akú ti väčšiu radosť môžem spraviť,
než rukou, ktorá prerala ti mladosť,
prervať i mladosť tvojho nepriateľa?
Odpusť mi, švagor! – Drahá Júlia,
prečo si taká krásna? Či mám veriť,
že netelesná smrť' je záletník,
že kostlivec ten hnusný ťa tu väzní,
aby si v tme mu bola milenkou?

To nedopustím. Ostanem tu s tebou
a nikdy z noci komnát ponurých
už neodidem. Tu, len tu chcem bývať
s červačím tvojím služobníctvom. Tu
pri tebe večne budem odpočívať
a zhodím jarmo zlého osudu
z pliec ukonaných. – Oči, naposledy
ju objímte! A naposledy, ruky!
Pery, vy brány dychu, vrúcny bozkom
spečat' večný úpis ničote!
Poď, trpký vodca, horký pomocník!
Roztrieskaj, kormidelník zúfaly,
o bralo čln svoj, unavený búrkou!
Pripíjam tebe, láska!
Pije.
Vďaka, lekárnik!
Tvoj liek je rýchly. – V bozku umieram.
Umrie.

JÚLIA: *sa preberie.*

Otče! Môj tešiteľ! Kde je môj muž?
Dobre sa pamätám, na akom mieste
mám byť, aj som. Kde je môj Romeo?
Hlasy za scénou.

LORENZO:

Idú sem! – Preč, preč z tohto brlohu
mŕtveho spánku, náказы a smrti!
Vyššia moc, ktorej nemožno sa vzpierať,
náš zámer prekazila. Chytré preč!
Tvoj manžel mŕtvy na srdci ti leží
a Paris tiež. – Pod', ja ťa odvediem,
u svätých mníšok nájdeš útočisko.
Teraz sa nevyputuj! Stráž sa blíži!
Pod'!
Znova hlasy za scénou.
Dlhšie ostať tu si netrúfam.

JÚLIA:

Ja neodídem odtiaľto. Chod' sám.
Brat Lorenzo odíde.
Čo to máš v ruke, milý! Čo si pil?
Môj verný! Jedom si sa zahubil?
A všetko vypil, skupáň, ani kvapky
nenechal pre mňa! Pobožkám ti ústa,
snáď kvapka jedu na nich uľpela
a toto posilnenie dá mi umrieť.
Bozká ho.
Ešte sú teplé.

JÚLIA:

Idú? Tak skrátka. – Vitaj, milá dýka!
Tu ti je pošva.
Prebodne sa.
Tu si odpočívaj!
Padne na Romeovo telo a umrie.

Preložila Zora Jesenská

Ďátrame, riešime úlohy

1. Všímajte si vonkajšiu kompozíciu, vymenujte jej hlavné znaky, povedzte, ktorému literárnemu žánru sa najviac podobá a vyvodte teoretické závery.
2. Sledujte vnútornú kompozíciu, povedzte, čo je hlavným prvkom výstavby deja. Akú úlohu spĺňa prológ?
3. Ako na vás zapôsobili úryvky? Sformulujte závery z tejto divadelnej hry súvisiace s nezmyselnosťou, nevraživosťou, nenávisťou medzi ľuďmi, ktoré prinášajú do života iba bolesť a smútok.
4. Konali Romeo a Júlia v súlade so súčasnými predstavami o láske, vernosti, smrti? Svoje stanovisko zdôvodnite, argumentujte príkladmi odpozorovanými zo života, ale aj príkladmi, s ktorými ste sa stretli v literatúre, divadle, filme.

Tvoríme

1. Chceli by ste, aby sa príbeh veľkej lásky skončil inak? Využite vlastnú fantáziu a vytvorte príbeh so šťastným koncom.

Zistili ste,

- že vonkajšia kompozícia divadelnej hry má podobu umeleckej reči viazanej, teda že je to vlastne dráma vo veršoch.
- že základným prvkom výstavby textu je dialóg.
- že dej divadelnej hry je smutný a končí sa tragicky, smrťou hlavných hrdinov.

Budeme si pamätať

Tragédia je najstarší dramatický žáner. Jeho hlavným znakom je boj jednotlivca (alebo skupiny) s nepriateľom. Hlavný hrdina musí zahnúť, pretože nie je schopný zvíťaziť nad nepriateľom.

Klasická tragédia má záväznú kompozíciu:

1. **expozícia** (úvod) zavedie diváka do času a prostredia deja, oboznamuje ho s hlavnými postavami,
2. **kolízia** – zápletka (zauzľovanie deja) je udalosť, ktorá ovplyvní priebeh celej hry,
3. **kríza** (vyvrcholenie) – situácia, v ktorej sa realizuje konflikt,
4. **peripetia** (čiže nečakaný obrát) v doterajšom priebehu deja,
5. **katastrofa** – tragické vyvrcholenie deja.

Jozef Gregor Tajovský

Ženský zákon

Jozef Gregor Tajovský je známy ako autor mnohých próz, ale rovnako ho preslávili aj divadelné hry, a to najmä **Statky-zmätky** a **Ženský zákon**. V oboch hrách zdôrazňuje myšlienku, že majetok dokáže vážne ohroziť základné hodnoty ľudského života – lásku, vzájomnú úctu.

Hra **Statky-zmätky** je drámou v pravom zmysle slova. V hre **Ženský zákon** sa na život dedinského človeka na začiatku 20. storočia pozerá s nadhľadom a humorom.

Osoby: Zuza Javorová – vdova	Miško Malecký – ich syn
Anička – jej dcéra	Števkó – sluha u Javorovcov
Jano Malecký – uhliar	Dora Kalinová – suseda, vdova a dedinská
Mara – jeho žena	klebetnica

Prvé dejstvo – odohráva sa v izbe u Javorovcov.

Miško a Anička taja pred rodičmi svoju lásku. Keď však má Miško narukovať, vyjdú s pravdou von. Obe rodiny so vzťahom súhlasia, pokiaľ nepríde na rad otázka, kde budú mladí bývať. Zuza nechce pustiť z domu Aničku, Mara zase Miška. Problém totiž je, kto bude robiť na majetku. Prvé dejstvo sa končí zvadou.

Druhé dejstvo – odohráva sa v izbe u Maleckých

Jano Malecký ide so synom do mesta zariadiť, aby Miško nemusel narukovať. K Mare zatiaľ prichádza Dora Kalinová, ktorá jej porozpráva o tom, ako Aničku videli vystávať pred domom s iným mládencom. Presviedča Maru o tom, že Miško by sa mohol aj lepšie oženiť. Vie to od richtárky, ktorá svojej dcére dáva veľké veno.

(Izba u Maleckých. Večer. Svetlo.)

Výstup 1.

Mara s Dorou lípu bôb na stole.

Dora: (vzdychne): Máš ty veru trápenia, nezávidím ti ho.

Mara: Veru ho mám navalené.

Dora: Ja by som – mne by sa vari hlava rozletela.

Mara: Tak, tetka, tak; veru by to každý neuniesol.

Dora: A čože ešte otec, ten už len dôjde, ale –

- Mara: (*rozumie*): To, to.
 Dora: Čo s tými, ako ho pustia?
 Mara: (*myslí*): Nuž čože?! Ak bude Miško naliehať, ešte sa raz pošlem opýtať, a ak nie – rozišlo sa, a je po paráde. No veru, variže sa jej pôjdem prosiť, či čo?
 Dora: To by si i blázon bola, blázon, a to veľký blázon, ešte sa ísť prosiť.
 Mara: Ani nie!
 Dora: Hoc sa ti i dievča páči –
 Mara: To sa zlostím, že sa ešte i mne páči.
 Dora: Páči... A nemá sa ti čo. Toť i včera, že – no, ani radšej ti to nepoviem. Ide ti niekto popod oblok Javorovie – tu šepot pred stajňou. Kuknem – nuž ktože vraj? Anička s Michlíkeje mládencom. Drží (*ukazuje na Mare*) ju vraj takto za ruku, ťahá k sebe a len ak povedz, tak povedz. Len čo mu to mala povedať? Nuž, vidíš, Marka moja, že nie je všetko zlato, čo sa blyští. Takú nevestu hockde nájdeš.
 Mara: A ktože vám to?
 Dora: Veru nie nejaký táraj-človek. Ani, reku, dívať na takú dievku. Jednému sa sľúbi, a s druhým vystáva – fuj! (*Odpluje.*)
 Mara: To je veru fuj!
 Dora: (*zaliečavo*): Tak ja poviem, že váš syn si aj inakšie dievča môže vybrať, ako je Anča Javorovie. Veru môže! To ti ja poviem!
 Mara: (*akoby sama tomu neverila*): To sa vie, že hej.
 Dora: (*tajne*): Toť – ale to len tebe zjavím – i včera mi tak trochu suchla – hádaj...
 Mara: (*zadivená*): Vari?...
 Dora: Veruže!
 Mara: Richtárka?
 Dora: Richtárka.
 Mara: Stará?
 Dora: Stará richtárka.
 Mara: Veďže nevravte.
 Dora: Na moj dušu, je pravda, no keď ti raz poviem. Vari by som ťa za blázna mala!
 Mara: To viem, že nie.
 Dora: Nevyslovila sa už zas tak určite, ale ja, vieš, mám veru dobrý nos. Lebo jej len Miško...
 Mara: Náš Miško?
 Dora: Váš. Len či ho pustia, to sa ma i do troch vrhov opýtala.

Dora intriguje ďalej proti Aničke, medzi ženami opäť dochádza k zvade. Medzitým sa Jano Malecký vracia z mesta.

Výstup 7

- Jano: A tá že tu čo chce zas? Či jej ešte málo bolo, čo som jej dočínal?
 Mara: (*tajne*): Mne tiež bolo divné, ale tá ti nám, otec, zle nechce.
 Jano: Akože nám chce?
 Mara: Dobre; to by veru bolo nášmu Miškovi inakšie, ako ešte toto.
 Jano: Nerozumiem ťa, vrav, ako sa patrí.
 Mara: (*vzácnne*): Tisícku mu dávajú s Katuškou richtáreje, (*k vstúpivšej Dore*) však, tetka, tisícku?
 Dora: Veru tisícku, dve kravy hneď do stajne a tri ostredky, tie najlepšie...
 Jano: (*prísne k Dore*): A to si už ty doniesla!
 Dora: Zle vám neprajem.
 Jano: Vidieť, že ani dobre nie. Čože si ty, keď nám tak dobre praješ, neprišla, kým si ešte neboli sľúbení! Nedorástla im dcéra!
 Dora: Že som to len teraz počula.
 Jano: No, a ja to ani teraz nechcem počuť. Mój syn, ktorú si vybral, tá sa mu dostane. Ja ho nebudem nasilu od nej trhať a s druhou viazať, aby sa na druhý týždeň bójali, alebo vyhánal ju ku mne, že som mu ju ja nanútil.

Čítame, pracujeme s textom

1. Charakterizujte hlavný znak uvedenej ukážky, povedzte, čo je podstatou dramatického stvárnenia.
2. Porovnajte ukážku s inými prozaickými žánrami, povedzte, ktoré výstavbové prvky vnútornej kompozície sú spoločné, ktoré odlišné.
3. Prostredníctvom čoho sa rozvíja dej divadelnej hry?

Pátrame, riešime úlohy

1. Ktorá postava sa vám páčila najviac, ktorá si získala vaše sympatie? Charakterizujte Doru Kalinovú. Podľa účasti na dialógu a podľa obsahu jednotlivých replík povedzte, kto je v hre nositeľom „zdravého rozumu“. Dokumentujte to odkazom na príslušné úseky textu, resp. priame výpovede.
2. Pochopili ste, čo je to ženský zákon? Dajte tento metaforický názov do súvislosti s obsahom divadelnej hry. Prečo hovoríme o metafore, resp. o metaforickom názve?
3. Vyberte správne pomenovanie pre dramatický žáner, z ktorého ste čítali ukážku: tragédia, komédia, veselohra, dráma. Na ostatné uveďte ako príklad jedného dramatika a názov jeho divadelnej hry.
4. Čo tvorí základný konflikt hry, v ktorých miestach je naznačený, kedy sa začína vyostrovať? Čo spôsobuje toto vyostrovanie, kedy prichádza kríza? Čo je príznačné pre rozuzlenie? Pri rozprávaní vychádzajte z dialógov, ale aj zo sprievodného textu.

Tvoríme

1. Pripravte si dialógy podľa ukážky a hru si zahrajte. Môžete do nej zakomponovať aj vlastné motivické alebo lexikálne obmeny.

Zistili ste,

- že hlavným znakom dramatického umenia je, že sa zakladá na epickom príbehu, dejí, v ktorom chýba rozprávač.
- že dej sa rozvíja prostredníctvom konania postáv a ich prehovorov – dialógov (monológov).

Zamyslime sa, porovnajte

1. Zamyslite sa nad ústredným konfliktom Shakespearovej tragédie, porovnajte ho s hrou J. G. Tajovského. Čo majú obidve hry spoločné, v čom sa zásadne odlišujú?

Budeme si pamätať

Dramatický žáner, ktorého podstatou je komickosť s cieľom vyvolať smiech u diváka, sa nazýva **komédia**.

Vo svojej vnútornej výstavbe má dráma svoje zákonitosti, ktoré sú príznačné pre všetky dramatické žánre.

Divadelná hra sa delí na časti – **dejstvá**, ktoré sa skladajú z menších častí – výstupov. Vo výstupoch sa mení počet postáv na javisku. Divadelná hra máva zvyčajne tri dejstvá (tragédia päť). Ak dramatické dielo tvorí len jedno dejstvo, hovoríme o **jednoaktovke**. Niekedy divadelná hra vznikne aj z iného epického žánru. Vtedy hovoríme o **prepise** (adaptácii) **románu**, **poviedky**... Na predvádzanie na javisku musí hru upraviť scenárista (niekedy samostatná osoba, niekedy sám autor). Na jej realizácii sa podieľajú aj ďalšie osoby – režisér, herci, výtvarníci, technici, kostyméri, maskéri ... Slávnostné uvedenie hry sa volá **premiéra**, ďalšie predstavenia sú **reprízy**, posledné predstavenie je **derniera**.

Cyrano z predmestia

Francúzsky básnik Edmont Rostand (1868 – 1919) napísal drámu **Cyrano z Bergeracu**. V Cyranovi vytvoril typ hrdinu, ktorý svoj telesný nedostatok (škaredý nos) vyrovnával ušľachtilým srdcom a duševnými hodnotami. Miluje Roxanu, ale pre svoj nepekčný vzhľad sa obáva k nej priblížiť. Píše jej krásne listy, no ona ich autorstvo pripisuje inému mužovi, do ktorého sa zaľúbi. Až po čase vyjde najavo, kto je ich pravým pisateľom. Vtedy aj Roxana pochopí, že sa zaľúbila do obsahu listov a nie do ich domnelého pisateľa, pochopí, že nie vzhľad, ale duša a srdce človeka sú dôležité.

Námet tejto drámy si požičala Alta Vášová a napísala dielo, ktorého dej preniesla do súčasnosti. Skupina mladých ľudí založí hudobnú skupinu Kadeti. Piesne píše Cyrano, ktorý má poznačený nos z častých bitiek. Speváčka Roxana sa zaľúbi do Kristiána, o ktorom si myslí, že je autorom piesní. Nájdete spoločný dejový základ oboch divadelných žánrov?

Libreto: Alta Vášová

Hudba: Marián Varga, Pavol Hammel

Texty piesní: Ján Štrasser, Kamil Peteraj

Cyrano: Roxana...hovor radšej ty. Aspoň skús.

Roxana: Cyrano, poznáš ma... ja som... Nikdy o nikoho som nestála. Len som sa smiala a blbla... Takí mi boli smiešni, všetci, čo na mňa valili oči... a zrazu topím sa v tom ako v mede, ani hnúť. Smiešne, čo? A on dúfam, že on je na tom takisto. Keď nie, tak... tak ja...

Roxana: *spieva:* „Pieseň o láske na prvý pohľad“
Na dymových krúžkoch je to napísané
na mne a na plátne pútača,
že sem prišlo niečo neviem odkiaľ známe,
že mi láska nohy unáša, že mi láska nohy unáša.
Na dymových krúžkoch ku mne doletela
odtiaľ, odkiaľ lásky letia k nám,
bezočivo krásna, dotkla sa mi tela,

padám, padám, ale neviem kam.
Padám, padám, ale neviem kam.
Leť si krúžok dymu, leť si, nad hlavami leť,
napiš moju nežnú, modrú nežnú odpoveď
aj to, že sa budem o tú, o tú lásku báť,
že ju nájdem ako prvý s tebou tisíckrát.
Prvýkrát som našla to, čo dievča tuší,
odteraz sa budem o to báť.
O ten pocit v nohách, o kamienok v duši.
Že ju nájdem s tebou tisíckrát.
Že ju nájdem s tebou tisíckrát.

- Cyrano: Roxana...!
Roxana: Ale ja viem, že aj on ma má rád... nesmej sa! Obaja sme muzikanti... Bude pre mňa písať piesne a ja ich budem spievať pre neho...
Cyrano: Moja krásna naivka...
Roxana: Dobre spieva, dobre vyzerá!
Cyrano: Dobre vyzerá!
Roxana: Čo je ti? Ja tu táram a tebe je zle! Počkaj, zavolám Ruda, dám ti obklad... vínový obklad, ten nahradí octan.
Cyrano: Nerob si starosti. Už to prešlo.
Roxana: Si bledý.
Cyrano: Už to nebolí.
Roxana: Rozumieš... nemôžem cestovať bez neho. Zomrela by som, stále by som myslela na to, kde je, s kým... keď ste včera všetci odišli... ja som ostala s ním. Keby som prehrala, keby sa na mňa teraz vykašľal... tak, chápeš?
Cyrano: Chceš, aby som ho zobral do kapely.
Roxana: Kadeti budú mať dvoch spevákov. Mňa a Kristiána. Uvidíš, budeme radi, že ho máme. Kristián pre mňa bude písať piesne... a ja ich budem spievať tak... že sa... že sa zblázniš od nadšenia!
Cyrano: No dobre...
Roxana: Cyrano, si úžasný, si najlepší chlapec na svete! Mám ťa tak rada.
Cyrano: Máš moje slovo.
Roxana: Si fantastický! A čo si vravel... ako to dopadlo? Kol'ki boli vlastne?

9. výstup

- Rudo: Cyrano, konečne! Všetko preháňaš, ešte aj rande ti trvá hodinu! Títo tu nechcú veriť, ako si včera mastil grázlov.
Cyrano: Tak natiahnite dobre uši... zabavíte sa. Aspoň niekto.
Manažér: Tu ste...! Ale Roxana...? Nevideli ste ju? Tá sa iste nevie rozlúčiť s niekým pred svojím prvým turné. Ak sa v tej krásnej tváričke nemýlim.
Cyrano: Iste sa nepomýlite, keď budete menej tárať, pán Derma. A ponuku prijímame.
Manažér: Výborne. Roxana je objav... skutočný objav. A pokiaľ ide o vašu muziku... Cyrano, čo keby sme niečo podnikli... pokúsili sa o nahrávku.
Cyrano: To hovoríte vážne?
Manažér: Keď hovorím, hovorím vážne. Aj keď to vždy tak nevyzerá. Chcem vám otvoriť dvere... a pravdepodobne sa to podarí. Nerobím to len pre vás, robím to aj pre seba.

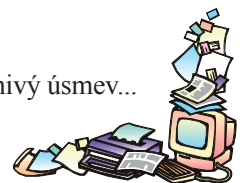
Cyrano sa dostane do konfliktu s ďalšou partiou z predmestia, strhne sa bitka, z ktorej ani on nevyjde bez ujmy. V ukážke sa stretne Cyrano s Kristiánom, do ktorého je Roxana zalúbená. Čítajte pozorne a spoznávajte charaktery oboch mladých mužov.

10. výstup

- Maliari: Tak to už, Cyrano, konečne vysyp. Čo bolo večer? Nastúpil si do električky číslo päť...
Kristián: ... A za tebou tvoj nos.

- Cyrano: ... a za mnou všetci, čo boli v klube, aj tuto Rudo...
- Kristián: Len nos sa už nezместil! Chudák, ostal vonku!
- Cyrano: Išiel som prvý... aby nepostrehli, koľko nás je. Riskol som, že riadne nakúpim...
- Kristián: ... pár do nosa!
- Cyrano: ... ale stálo to za risk. Podával som si ich, jedna radosť. Chceli sa vypariť, zaiste už oplakali, že...
- Kristián: ... si pchal do toho svoj drzý nos!
- Cyrano: ... oplakali, že si vec nerozmysleli, kým bol čas, ale to už zavelil Rudo, aby sa zbytočne nevzrušovali: „Páni, po jednom! Civilizovane! Civilizovane, ako u zubára!“ A po prvej šupe...
- Kristián: ... do nosa...
- Cyrano: Tak ty nemieniš prestať. No – čo to má byť? Chcel si niečo?
- Kristián: Berieš na Roxanu.
- Cyrano: Ale, švihák sa zobudil a Roxany nikde. Teda ty si ozaj ako vystrihnutý zo žurnálu. Ako z reklamy! Nedbalá elegancia, pravidelný chrup...
- Kristián: Sklapni! Nevytáhaj sa, lebo...
- Cyrano: Nijaké lebo. Nijaké lebo nebude.
- Kristián: Roxane dáš pokoj, rozumieš...
- Cyrano: Zabúdaš, kto koho drží pod krkom.
- Kristián: Prosim ťa... ty nevieš, ako mi je.
- Cyrano: Budeš sa diviť, viem. A nevyskakuj, Roxane dám pokoj. Tak, ako dáš ty odteraz pokoj môjmu nosu. Starosti o nos láskavo prenechaj mne.
- Kristián: Máš na ne výsadné právo.
- Cyrano: Ty si teda ten zázrak... Jediný na svete, čo môže skladať piesne pre Roxanu. Kúpil som ťa do kapely.
- Kristián: Do kapely? Preto ťa vyhľadala... Ja somár! Nevedel som... nepripravila ma.
- Cyrano: Takže už môžem povoliť. Však ti nebolo nepohodlne.
- Kristián: Bolo mi celkom fajn. Pozri... čosi som už naškriabal.
- Ty si tá víla,
si ten sen
a ja som poslušný,
poslušný tieň.
Láska, láska, to je dar,
všade vidím tvoju tvár...
- Kristián: Toto sa bude dvakrát opakovať a do toho príde také gitarové...
- Cyrano: Zadrž!
- Kristián: Dám jej to. Vieš... ako dar, že sme sa našli. Ako preddavok... za všetky naše budúce dni.
- Láska, láska,
to je dar,
všade vidím
tvoju tvár.
- Cyrano: Neublížil som ti? A hlas?
- Kristián: Veď ti vravím, že som to len načrtol! Nemám konzervatórium, ale pri troche snahy...
- Cyrano: Tvrdíš, že takéto pesničky budeme odteraz hrať?
- Kristián: Keby sa to prispôbilo... Nepoznám vašu kapelu. Vieš, sľúbil som to Roxane.
- Cyrano: Aj ja! Chudera Roxana...
- Kristián: Keby si mi pomohol...
- Cyrano: Nechať ju, aby zhorela ako fakľa... Nech na to príde radšej sama. A ak nepríde, jej vec. Možno aj to je forma šťastia.
- Kristián: Keby si mi to trochu upravil...
- Cyrano: Počuj, s týmto tu sa nedá nič robiť: dá sa to len zahodiť.
- Kristián: Ale čo Roxana?
- Cyrano: Bude mať svoju pieseň. Tu je. Tvoj dar pre Roxanu. Ty pridáš oslnivý úsmev...

- a poteší sa. Zaspievaš pár taktov... a poteší sa po druhý raz. Musíš sa zmieriť s tým, že ju očaríme spoločne. Sám by si to nedokázal a žiaľ'bohu, ja tiež nie.
- Kristián: Ty sa toho chceš zrieknuť? Kvôli mne?... Ale prečo?
- Cyrano: Rozdávaj si svoje úsmevy, ale dožič aj iným, aby rozdávali. Aspoň piesne.
- Cyrano: *spieva:* „Nemám lásku v malíčku“
- Kristián: *(sa neskôr pridáva)*

Medzihra

- Roxana: Ty si to už napísal... to je pre mňa?
- Kristián: Poznáš niekoho iného, pre koho by to malo byť?
- Roxana: Kristián... prosím ťa, Kristián... Však je to dar iba pre mňa! Bude nám pripomínať, ako sme sa zrazu stretli... z ničoho nič... Stál si pri stĺpe a trochu si sa usmial. A ja som sa ešte obzerala, či na mňa.
- Kristián: Ale hneď si vedela. Hneď si všetko vedela!
- Roxana: Súhlasíš? Bude to len naša pieseň!
- Pieseň: „Nemám lásku v malíčku“

12. výstup

Hudba – predohra.

- Cyrano: Roxana...!
- Roxana: To si ty, Cyrano?
- Cyrano: Teda... si zo dňa na deň lepšia! Ako to robíš, že sa nikomu nedokážeš zunovať?
- Roxana: S hrôzou čakám, kedy sa zunujem tebe.
- Cyrano: A čo tak sama? Čakáš.
- Roxana: Napísal mi novú pieseň. Kristiánove piesne by zaručili úspech každému... bez neho by som bola nula, môžeš si hovoriť, čo chceš! Pamätáš, akí sme boli, nikto o nás nestál.
- Cyrano: Ten text... a melódia...
- Roxana: No... mohol by to napísať niekto iný?
- Cyrano: „... prázdna jak ulica... a plná skla...“
- Roxana: Cyrano, vieš, niekedy sa až bojím, že to šťastie už neporastie, že nemá kde, že som už najvyššie, kde sa dievča môže dostať, a že sa... že sa odtiaľ zrútim. Keby som aspoň raz dokázala niečo aj bez Kristiána!
- Cyrano: Roxana... a on bez teba? Ty si myslíš, že ten tvorca hitov by znamenal niečo bez teba?
- Roxana: Prosím ťa, nebuď smiešny. Keby nemal mňa, písal by pre iných. Keby nemal publikum, písal by pre seba! Cyrano, veľmi mu verím. Je skvelý! Novú pieseň si vymyslel, keď som si navliekala pančuchy.
- Cyrano: Roxana, ty naozaj tak veľmi miluješ tie piesne?
- Roxana: Možno viac ako jeho samého.
- Cyrano: Aj to poteší.
- Kristián: Cyrano! Nevidel si Roxanu? Zháňal ju Derma! Nevieš, či ju už našiel? Nevzal ju nikam?
- Cyrano: Tak sa už neplaš... tvoja dáma si zašla po plášť. Chce sa teplo obliecť, vyhnúť sa Dermovi a absolvovať s tebou pár kilometrov po hotelovom okolí. Ale najmä chce počúvať blues o spustenom očku. Takzvané pančuchové blues.
- Kristián: Čo to zasa trepeš?
- Cyrano: Blues sa teda nekoná? Pančuchové, ani iné?
- Kristián: Dúfam, že bude stačiť, keď ju objímam bez tvojej piesne na perách. Som normálny, nie? Trochu spievam a... to je všetko. Doteraz to všetkým stačilo, stačí to aj mne, tak nech sa s tým uspokojí aj Roxana! Zamilovanými listami od kadejakých krásavíc by som si mohol vytapetovať celú izbu! Nechaj si svoje pančuchové blues, tebe sa raz hádam zide. Máš ho už vo vrecku, čo?
- Cyrano: Tentoraz je vrecko prázdne. Zabudol si mi povedať, že si jej niečo sľúbil.

Po čase sa opäť stretáva Cyrano s Kristiánom. Kristián podľahne drogám a pochopí, komu patrí Roxanina láska.

Cyrano: Zasa si si dal.

Kristián: A čo by si spravil ty na mojom mieste. Ale ešte viem, čo hovorím: chce teba práve tak, ako chceš ty ju.

Cyrano: Práve tak? To by bolo pre ňu priveľké trápenie.

Kristián: Ohavu, netvora, obludu, trpaslíka... kúpi všetko ako prílohu k tým pesničkám. (Roxana.) O chvíľu ju tu máš.

Roxana: Kde ste? Veď oslavujeme! Kristián, po prestávke spievame! Prvý raz po dlhom čase.

Kristián: Roxana, čaká na teba Cyrano. Chce ti niečo povedať.

17.výstup

Roxana: Cyrano, čo mu je?

Cyrano: Nedala si si pozor. Tvoje ústa si nedali pozor, moja milá.

Roxana: Povedala som mu také veci, ako ešte nikdy v živote! Že sa ho nevzdám! Že...

Cyrano: Čo si mu ešte...

Roxana: ... že som na neho myslela cez jeho piesne!... stále som ich spievala a...

Cyrano: Čo ešte...

Roxana: ... že by som ho chcela, aj keby...

Cyrano: ... aj keby vyzeral ako ja?

Roxana: Vieš ty, koľko krásnych tvári behá po svete? Kto dokáže napísať takú pieseň ako Kristián, aspoň jednu takú pieseň.... Do smrti sa budem o neho starať.

Manažér: Poďte... poďte! Roxana, Cyrano... on... vyvedol čosi strašné,... tam!

Roxana: Kristián, Kristián!!!

Manažér: Podľa mňa sa opil... také čosi človek vyvedie, len keď...

Cyrano: Iste. To spraví len človek... keď mu zoberú poslednú ilúziu o sebe.

Manažér: Máš pravdu, Kristián bol vyradený. Zbadal som to, len čo som sem prišiel.

Cyrano: Škoda reči. Čo si to vlastne chcela?

Roxana: V ten večer... v ten, keď som Kristiána zazrela po prvý raz. Pamätáš si na to, Cyrano? Ty nepočúvaš!

Cyrano: Áno, v ten večer.

Roxana: Napísal pre mňa... pozri sa... toto! Bola to iba naša pieseň... nikdy sme ju nikomu... Ale nič. Prečítaj si slová.

Cyrano: Odvtedy to nosíš pri sebe?

Roxana: Som blázon?

Cyrano: Úžasný blázonko!

Roxana: Skúsme to. Cyrano, ale je ti naozaj dobre?

Cyrano: Ale hej (začne spievať).

„Nemám lásku v malíčku“

Ja nemám lásku v malíčku,

ja nemám viac, než seba mám,

ja nemám srdce na tričku

a drobné mince nezbieram.

Roxana: Cyrano, odkiaľ poznáš melódiu? Viem určite, že som ju nikdy nikomu...Cyrano!

Cyrano: ... ja nekupujem na korze,

čo nosí sa a čo sa chce,

ja hľadám obraz a nie rám.

Ja nemám...

Roxana: Prestaň konečne spievať! Bol si to ty? Od začiatku len ty! Povedz mi konečne! Bol si to ty!

Cyrano: To sa ti teraz... len tak vidí. Boli sme dvaja.

Roxana: Po celý čas si to bol ty. Ja... hlúpa... ja slepá... Cyrano, čo je? Si taký bledý...

Cyrano: To si nevšímaj, Roxana. Moja...
Roxana: Môj...
Cyrano: Ty si... povedala si môj?
Roxana: Ja slepá... ako som len mohla byť taká!...
Cyrano: Ale veď to bolo krásne. Ako keby si trocha obdivovala aj mňa.
Roxana: Cyrano...!
Cyrano: Roxana,... nič som nedokázal... nič...
Roxana: To nie je pravda, Cyrano...!

Čítame, pracujeme s textom

1. Ktorá postava vás najviac zaujala? Vyberte si časť úryvku vhodnú na charakteristiku Cyrana, Roxany, Kristiána. Čo majú tieto postavy spoločné a čo rozdielne? Porovnávajte ich správanie v konkrétnej situácii.
2. Stretli ste sa v literatúre s postavou, ktorá je ochotná pre lásku obetovať svoje osobné šťastie? Spomeniete si na názov literárneho diela? Pripomeňte ho krátkym obsahom aj ostatným spolužiakom a porovnajte spoločné a odlišné znaky postáv, žánrov, deja, prostredia.
3. Poznáte text (melódiu) niektorej piesne z úryvku? Kde ste ju počuli? Povedzte, medzi aké básnické texty zaradíte pieseň *Ja nemám lásku v malíčku*. Ak máte pochybnosti o svojich vedomostiach, pátrajte po informáciách v niektorom z prístupných prameňov.

Pátrame, riešime úlohy

1. Zopakujte si, čo už viete o divadelnej hre. Povedzte, ako sa delí, ako sa volá reč jednej postavy a rozhovor viacerých postáv.
2. Sledujte prostredie a postavy literárnej ukážky a povedzte, do ktorého historického obdobia môže byť zasadený jej dej. Vymenujte jeho dominantné znaky a snažte sa určiť, ktorý druh umenia má významný podiel na inscenácii scenára.
3. Rozdeľte si úlohy niektorej z ucelených častí ukážky a pokúste sa ju zahrať, prípadne zaspievať. Nezabudnite, že postava sa prejavuje aj pomocou gestikulácie a mimiky.

Tvoríme

1. Predstavte si, že ste divadelný kritik. Formou krátkeho a výstižného novinového článku vyjadrite svoj názor na literárne ukážky *Romeo a Júlia*, *Ženský zákon*, *Cyrano z predmestia*. Charakterizujte základné odlišnosti jednotlivých žánrov, zamerajte sa na dej, postavy, prostredie.

Zistili ste,

- že v literárnej ukážke popri dramatizácii diela významnú úlohu zohráva hudba.
- že časť dialógov je spievaná.
- že postavy, prostredie a dej môžu byť zasadené do súčasnosti.

Budeme si pamätať

Žáner hudobného divadla, ktorý je syntézou slovesného textu, hudby, spevu a tanca, je **muzikál**.

Premenu literárneho diela (dramatického, hudobno-dramatického alebo scenára) na divadelnú alebo televíznu hru nazývame **inscenácia**. Na jej realizácii sa zúčastňuje viacero zložiek (literárna predloha, réžia, herci, výprava a pod.), jednotný umelecký zámer jej dáva režisér a divák ho prijíma prostredníctvom hercov.

Poznáte niektorý muzikál? Ak nemáte možnosť osobne sa oboznámiť s niektorou súčasnou inscenáciou muzikálu, vypočujte si nahrávku alebo jej časť (na CD alebo DVD). Sledujte zvisanosť hovoreného slova s hudbou a spevom (pri počúvaní). Akú úlohu má v muzikáli tanec?

Čo sme sa naučili, čo už vieme

Literatúra – Pojem *literatúra* zahŕňa všetky diela, ktoré pri zobrazovaní skutočnosti používajú ako hlavnú formu prejavu jazyk. Podľa toho, akým spôsobom autori zobrazujú v literárnom diele skutočnosť, hovoríme o *vecnej a umeleckej literatúre*.

Ľudová slovesnosť je staršia, vytvárala sa ešte pred vznikom písma. Šíri sa a zachovala sa ústnym podaním. Autor ostal anonymný. Diela, ktorých pôvodca je známy, patria do umelej literatúry. Spisovateľ pri písaní literárneho diela vychádza z poznania skutočnosti, ktorú hodnotí podľa svojho videnia.

Spôsob zobrazenia skutočnosti v literárnom diele – Najčastejšie spôsoby zobrazenia sú: *epické rozprávanie, opis a charakteristika*. Pri epickom rozprávaní je dôraz na postupnom rozvíjaní deja a udalosti v čase. Opis využíva autor na zobrazenie prostredia, v ktorom sa dej odohráva, aj na zobrazenie vonkajšku postavy literárneho diela. Charakteristiku využíva autor na vystihnutie podstatných vlastností postavy.

Jazykové prostriedky literárneho diela – Základné vyjadrovacie prostriedky poskytuje spisovateľovi spisovný jazyk. Okrem toho môže na verné zobrazenie doby, prostredia, na výstižnejšiu charakteristiku postavy siahnuť aj do ostatných vrstiev národného jazyka. Môže použiť nárečie, slang, archaické výrazy a podobne.

Slová vyberá autor podľa tematického zámeru, ale zároveň s cieľom dosiahnuť aj estetický účinok. K najčastejším prostriedkom umeleckej reči patria: zdobeniny, epiteton, metafora, personifikácia, prirovnanie.

Literárne druhy a druhové formy umeleckej literatúry – Umelecké literárne diela sa vyznačujú niektorými spoločnými znakmi, podľa ktorých ich delíme na tri základné druhy: **epika, lyrika a dráma**.

Epika: epos, balada, poviedka, román, rozprávka, povesť.

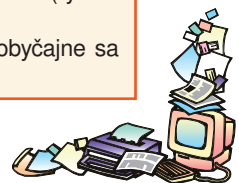
Lyrika: v lyrických dielach autor priamo vyjadruje svoje city, myšlienky a nálady. Najčastejšie sú veršované podľa obsahu. Poznáme lyriku osobnú, úvahovú, spoločenskú, prírodnú. Najznámejšie lyrické druhové útvary sú óda (oslavná báseň), elégia (žalospev), epigram (satirická báseň).

Dráma: dramatické útvary sú určené na predvádzanie na javisku, preto ich voláme aj divadelnými hrami. Je pre ne charakteristické, že napriek epickému príbehu, ktorý sa v nich rozvíja, nie je tam rozprávač príbehu. Dej prebieha prostredníctvom konania postáv a ich jazykových prehovorov. Ak ide o rozhovor dvoch alebo viacerých postáv, hovoríme o dialógu. Ak má dlhší prehovor jedna postava, hovoríme o monológ.

S rozvojom rozhlasu sa vyvinul osobitný útvar – rozhlasová hra, ktorá musí stavať predovšetkým na zvukovej stránke, na epickom vyzropaní príbehu, preto v mnohých rozhlasových hrách sa stretáme s postavou rozprávača.

Ďalším novým dramatickým útvarom je televízna hra, ktorá využíva aj postupy filmu (rýchle striedanie obrazu, deja, strih).

Zvuková stránka literárneho diela – Základným rytmickým útvarom je **verš** a obyčajne sa píše na jeden riadok. Zvukovú zhodu slabík na konci veršov nazývame **rym**.

Obsah

POÉZIA 4

Samo Chalupka	*	Kráľoľská.....	5
Janko Kráľ	*	Duma bratislavská	6
Andrej Sládkovič	*	Nehaňte ľud môj.....	8
Janko Kráľ	*	Orol	11
Adam Mickiewicz	*	Óda na mladosť	13
Friedrich Schiller	*	Na radosť	14
Ján Hollý	*	Na Umku	15
Ján Botto	*	K mladosti	18
Pavol Országh Hviezdoslav	*	Krvavé sonety	20
Ivan Krasko	*	Otcova roľa.....	22
Rudolf Dilong	*	Staroba radí	24
Tristan Corbière	*	Epitaf.....	26

EPIKA A EPICKÉ ŽÁNRE 29

Pavol Országh Hviezdoslav	*	Ežo Vikolinský.....	30
Christian Jacq	*	Ramzes syn svetla	32
Heinrich Stol	*	Priamov poklad	36
Ľudo Zúbek	*	Jar Adely Ostrolúckej	39
Vladimír Ferko, Andrej Ferko	*	Ako divé husi.....	44
Isaac Asimov	*	Stratený robot	49
Rosendo Álvarez	*	Deň, keď čas plynul naopak.....	55
James A. Owen	*	Hľadanie červeného draka.....	58
Agatha Christieová	*	Diomedove kone	62
Victor Hugo	*	Bedári	67
František Hečko	*	Červené víno	71
Dušan Dušek	*	Dvere do kľúčovej dierky.....	74
Roman Brat	*	Mordovisko.....	78
Charlotte Brontëová	*	Jana Eyrová	81
Jana Šimulčíková	*	Dievča s bocianími nohami	85
Jacqueline Wilsonová	*	Dieťa zo smetiska.....	89
Zuzka Šulajová	*	Džínsový denník	92

DRAMATICKÉ UMENIE 97

William Shakespeare	*	Romeo a Júlia	98
Jozef Gregor Tajovský	*	Ženský zákon.....	102
Alta Vášová	*	Cyrano z predmestia.....	105

Čo sme sa naučili, čo už vieme	111
Obsah	112

